BOABE DE GRÂU

ANUL IV, N-rul 8

REVISTA DE CULTURĂ

AUGUST 1933

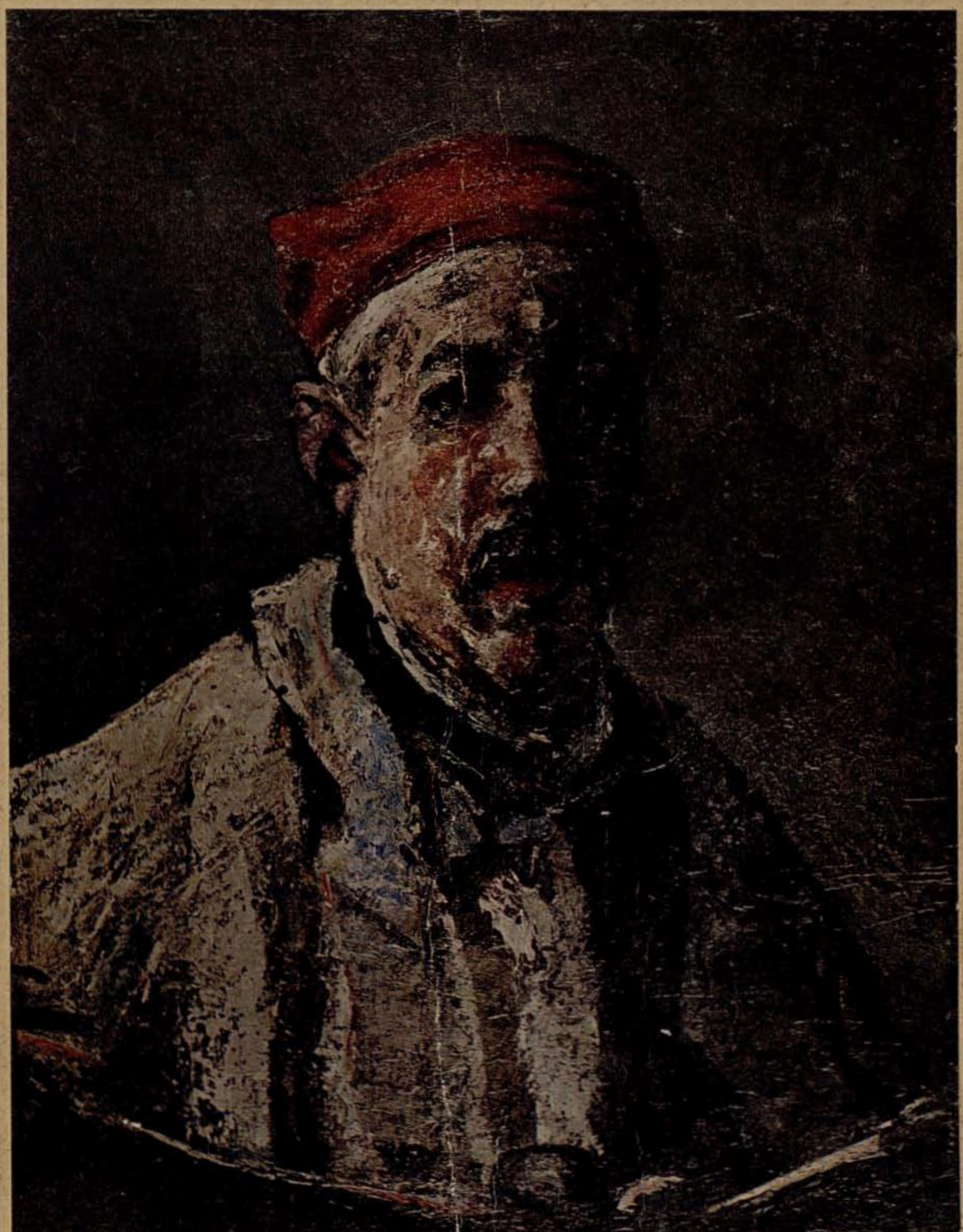

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

COLECŢIA DE ARTĂ ZAMBACCIAN
(cu 24 figuri) . . . . . *de EMANOIL BUCUŢA*

SOCIETATEA DE MEDICI ŞI NATURALIŞTI DIN IAŞI (cu 22 figuri) *de C. MOTAŞ*

STÂNCA ROŞIE (VII) . . . . . *de GRIGORIOS XENOPOULOS*
(cu 6 desene de *I. Teodorescu Sion*) din greceşte de *Anton Mistachide*

CRONICA. *Cărţi, conferinţe, congrese, expoziţii:* Viaţa nouă universitară; Mari scriitori de astăzi; Academia Română; Intâiul director al Institutului de Agricultură dela Pantelimon. *Teatru, muzică, radio, cinematograf:* Filme româneşti. *Turism, sport, educaţie, fizică:* Cunoştinţe folositoare; Eclipsă de Soare pe Omu. (Cu 16 figuri)

ŞCOALA ŞI EDUCAŢIA POPORULUI
IN ALBANIA (cu 25 figuri) . . .*de VLAD BĂNĂŢEANU*

Planşă colorată: Autoportret de *G. Petraşcu* (Colecţia Zambaccian)

Redactor: *EMANOIL BUCUŢA*

Un exemplar 25 lei

Abonamentul pe an 280 lei

DIRECŢIA EDUCAŢIEI POPORULUI

BUCUREŞTI II — STR. GENERAL BERTHELOT No. 28

www.dacoromanica.ro

Arta românească în colecția *Zambaccian*

COLECȚIA DE ARTĂ ZAMBACCIAN

Puțin a lipsit ca Bucureștiul să se înzestreze cu un nou muzeu de artă modernă. El ar fi fost alcătuit din colecția Zambaccian, pe care proprietarul se hotărîse s'o dăruiască Primăriei. Un pavilion anume clădit, între teii, roșcovii și aleile cu flori ale Șoselei Kisselef, ca o pereche de dincoace de drum a pavilionului de expoziții al Casei Grădinilor, ar fi trebuit să-l adăpostească. Cele peste o sută de bucăți ale începutului ar fi crescut treptat prin cumpărături ușor de realizat. Deocamdată însă gândul frumos nu s'a putut împlini. Una din cele mai strălucite colecții particulare de artă pe care le avem n'a fost să ajungă un bun al tuturor. Vom continua să batem numai câțiva la ușa casei din strada Vasile Lascăr Nr. 48, când ne va împinge dorul să mai vedem odată Iarna lui Andreescu sau Mama care-și spală copilul la albioară de Luchian, Autoportretul cu tichie roșie al lui Petrașcu sau Homarul lui Bunescu, Odalisca lui Delacroix sau Nudul lui Renoir. Mici descrieri, cum e cea de față, vor încerca să dea celorlalți cel puțin o părere de ceea ce au pierdut.

Datori suntem mai întâiu să ne oprim, fie și numai în câteva rânduri, la înfăptuitorul acestei colecții. El e acum o apariție cunoscută și nelipsită din orice atelier și expoziție de pictură. Așezat din 1923 în București, unde venea din Constanța, dintr'o casă băștinașe de negustori, anul acesta e pentru el și un an jubilar. Mai ales în acest deceniu a înfiripat colecția pe care noul cetățean se gândea s'o dea orașului unde prinsese rădăcini. Tradiția familiei, pregătirea pentru viață și rostul în lume îl îndreptau către alte preocupări. Gustul înnăscut și legăturile cu artiștii l-au ținut deasupra. D-l Zambaccian e astăzi nu numai un cumpărător, dar în mai mare măsură un cunoscător și un îndrăgostit de artă. Cine știe să-l facă să vorbească rămâne uimit, atât de cunoștințele, care merg dela date istorice, caracterizări de școli plastice până la amănunte tehnice, cât și de căldura și uneori patima în care înfășoară pe un maestru iubit. Luat atunci de focul vorbei, ca un învățat care ar fi urmat prelegeri de estetică și ar fi lucrat în seminarii de istoria artei, răsfoește cărți și reviste după un pasaj caracteristic și o reproducere corespunzătoare, sau aleargă la o pânză ca să arate de aproape o nuanță și felul de tratare a pastei.

www.dacoromanica.ro

Se dusese la Anvers, în anii de învăţătură, ca să facă studii de comerţ şi a descoperit acolo pe Rubens şi şcoala flamandă, cu bucuria ei de viaţă

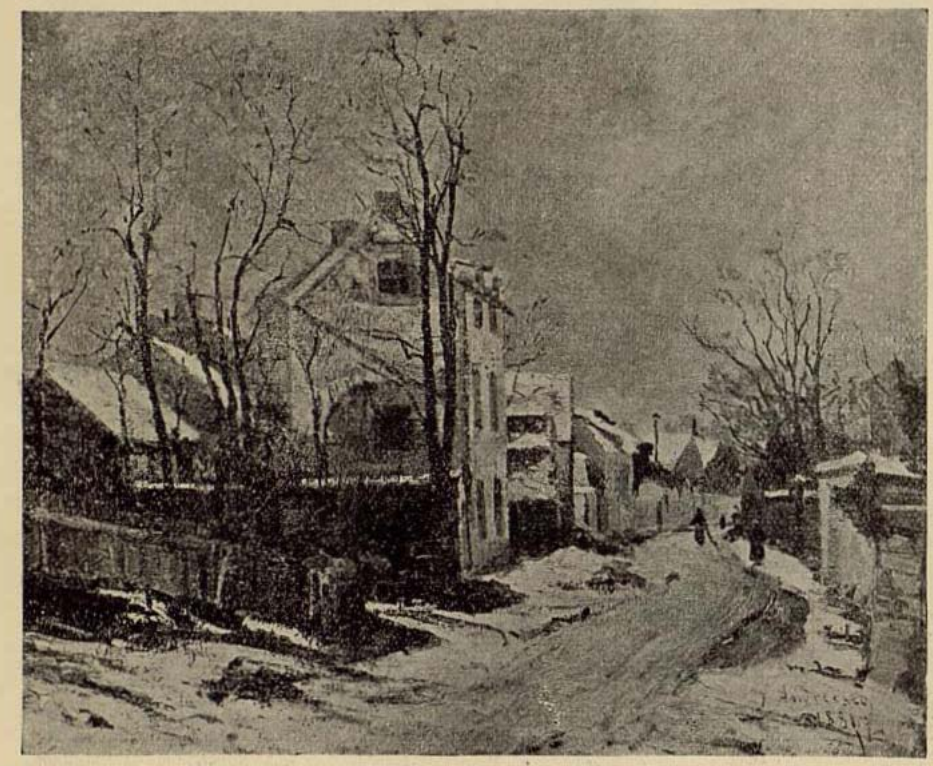

Iarna de *Andreescu*

şi de culoare. A început să-şi împartă timpul între cursurile de merceologie şi contabilitate, care trebuiau să-l pregătească pentru negoţul de textile, şi între vizitarea muzeelor şi a concertelor de muzică de cameră, care erau să-i dea un loc în galeria iubitorilor noştri de artă. Cine a poposit odată în Anvers n'are decât să-şi aducă aminte, pe de o parte, de cheiurile nesfârşite cu vapoare şi corăbii din toate ţările pământului, şi pe de alta, de marea catedrală gotică, unde, în întunericul tainic, la un semn, se dă la o parte pe un perete, sus, o draperie şi apare în toată măndreţea Răstignirea uriaşă a lui Rubens. Din aceste două porniri ale marelui port s'a adăpat şi sufletul lui Zambaccian, în care ele sălăşluesc puternice şi uneori ciocnindu-se, şi acum.

Intors în ţară, la Constanţa, tânărul a înţeles să-şi organizeze viaţa aşa cum i se destăinuise în depărtatul oraş nordic. In vremea aceea, pe la 1913, Bunescu venise proaspăt dela München şi lucra marine, iar Teodorescu-Sion făcea studii pentru panourile din sala de şedinţe a noului şi nenorocitului local al Primăriei constănţene. Zambaccian i-a cunoscut şi a învăţat mai departe dela ei, printr'o metodă care-i venea dela cealaltă îndeletnicire a lui, de legături de-a-dreptul şi de iniţiere, nu prin oameni de teorie, ci prin mânuitorii înşişi ai unui meşteşug. Mai târziu s'a apropiat şi de alţi pictori, dar preţuirea şi dragostea lui pentru cei doi dintâi s'au păstrat cu mireazma lor aparte. In răstimpuri, se abătea pe la Bucureşti şi întârzia prin pinacotecă şi expoziţii. Işi făcuse şi un început de colecţie, pe care armatele de ocupaţie i-au luat-o, pe când se găsea pe front, în Moldova. Istoricul Constanţei, care se crede mai săracă în întreprinderi artistice şi culturale decât a fost în adevăr, nu va trebui să uite acest episod, care se prelungeşte şi se pierde mai apoi în viaţa mai largă, cu nenumărate şi uitate izvoare, a Bucureştiului. La Iaşi face cunoştinţă cu Ressu şi Dărăscu şi revede pe Teodorescu-Sion. E numai ochi în Expoziţia Marelui Cartier. La Bucureşti urmăreşte Arta Română la Liedertafel şi Luchienii lui Cioflec. In muzeul Simu regăseşte nu numai

Peisaj de *Andreescu*

pe Bunescu, dar un loc de observaţie şi de întâlnire. Poate că în acele săli, împodobite cu o aristocratică mândrie de boerul brăilean, neastâm-

www.dacoromanica.ro

părațul negustor constănțean a visat să facă ceva asemenea și a ajuns, fără să-și dea seama, un fiu sufletesc al celui dintâi. Colecția de artă începea să se contureze. Zambaccian se mută la București.

Iată-ne acum în mijlocul sălii celei mari a casei lui, unde se înșiră alături cel puțin 60 de bucăți alese printr'o nemiloasă eliminare dintre ce au mai de seamă pictura română și franceză. Omul de lângă noi, smead, de statură mijlocie, cărnos și cu ochii mari cari te caută, se pierde. Chiar vorba lui de lămurire nu se mai aude. Opera iese în întâiul plan și se prezintă singură. Ea nu s'a putut înjgheba nici la întâmplare și pe nimerite, nici prin sfat străin. Regăsești pânze cunoscute și ți-aduci aminte că în cutare expoziție ele fuseseră oprite din întâia zi, cu o intenție sigură și înainte să-și spună cineva cuvântul, de gazda colecționară. Altele au fost luate din atelier, fără ca vreun străin să le fi văzut și apreciat. Unii pictori sunt urmăriți, ca Petrașcu, în vreo 20 de lucrări, cu o tendință vădită și izbutită, de sinteză. In totul se

In pădurea Barbizon de *Grigorescu*

descopere o căutare și un fir care fac în adevăr din aceste tablouri, nu o îngrămădire încrezută de opere de artă, ci o colecție legată și unitară.

Pe lângă pereți stau alte pânze, dintre cele mai bune semnate de creatorii lor, dar orice ridicare în rândul celorlalte le-ar strica acestora armonia,

Autoportret de *Grigorescu*

într'atât a fost selecția de chibzuită și de definitivă.

Mijlocul peretelui românesc îl ia Andreescu. E Iarna la Barbizon din 1881, luată dela familia Iarca, și cea mai puternică bucată a colecției. Numai o pânză a lui Andreescu m'a izbit mai mult, Stâncile dela Apremont, astăzi în Muzeul Toma Stelian, cu desnădejdea desenului și mai cu seamă a galbenurilor și a plumburiului ei. Nicăeri pictorul n'a fost mai ascuțit, mai concentrat și mai obiectiv decât aici, în aceste alburi, cenușiuri și argintiuri, puse simplu, fără nicio căutare, dar cu o siguranță de paletă și de atmosferă care mi se par neîntrecute. Numai cu o nuanță să fi trecut măsura, în sus sau în jos, și Iarna aceasta ar fi fost sonoră, lirică sau elegiacă, cu o părere de zurgălăi și de viață în aer. Așa, ea a rămas numai plastică și e încremenită în planurile ei mari ca și în linia șerpuită și cu perspectivă a fundului. Peisagiul de dedesupt, lung și îngust, tot de el, e ca o replică verde și omenească, silinței albe și neomenești de deasupra.

Ceea ce-i dă colecției ca un acoperiș cu strea-

www.dacoromanica.ro

șină lungă și ocnițe colorate supt ea, e însă seria de Luchieni. Unii vin dela licitația colecției Bogdan-Pitești, alții pe căile norocului colecționarilor credincioși, dar, așa cum sunt, ei dau o icoană deplină a puterilor marelui pictor. Orice muzeu ar putea fi mulțumit, fie el oricât de pretențios, dacă ar avea o sală Luchian cu aceste bucăți. Sunt între ele lucrări de compoziție, cum e Mama care-și spală copilul la albioară, într'o tonalitate galbenă, de vară coaptă și de traiu de oameni de margine de oraș, afară, în curți cu pomi și cu orătănii. Galdela început. In schimb, ca vedenie și ca lucru, poetul acesta al amănuntului de interior se arată aici în toată duioșia lui liniștită și în toată stăpânirea unor mijloace culoristice, care, dacă artistul ar fi vrut să fie meșteșugar și să se joace pentru luat ochii cu destoinicia lui, ușor ar fi putut ajunge acrobatice. Pictura e apoi într'adevăr românească, prin subiect, prin atmosferă și prin culoare, tot atât și uneori mai mult decât e Safta florăreasa dela 1895 a d-lui Danabassi sau Bucătăria călugărească dela 1908 din colecția Cioflec. Ceva al

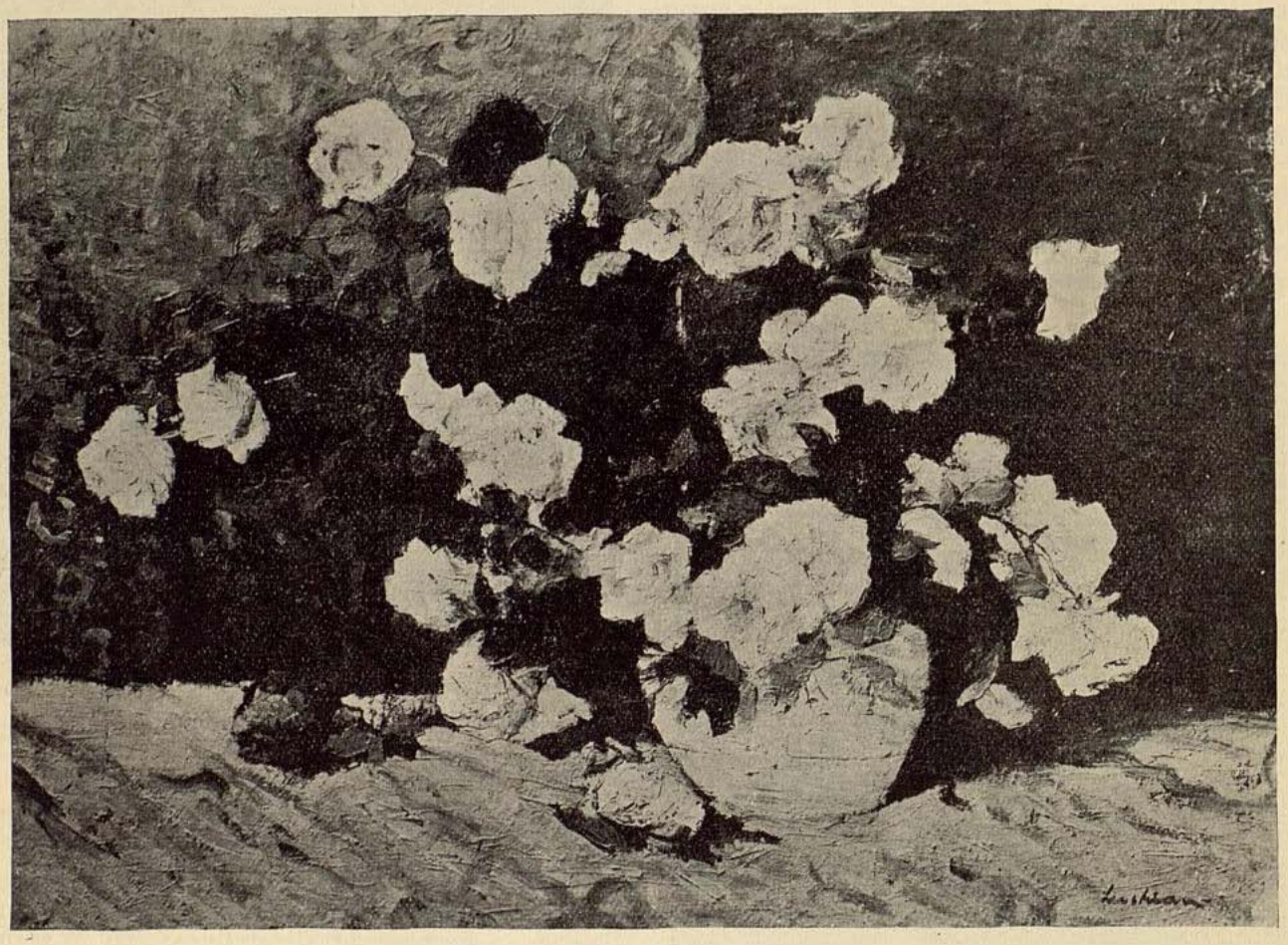

Flori de *Luchian*

benul n'are nimic fantomatic în el, așa cum apare dureros și ca un gemăt al omului înfrânt, din Autoportret. Treptările de culoare sunt pe aceeași scară aurie, dela carnea copilului ars de soare și dela pieptul și brațele femeii pălite de răsfrângerile văpăii, până la punctele și aproape cristalele de roșu înfipte în șalul întins ca un adăpost de privire și ca un fundal de închidere a perspectivei. Lucrarea e din 1912 și nu e sfârșită. Din această pricină poate grupul a rămas prea mult de întâiul plan, fără adâncimile și individualizările așteptate, iar culoarea are numai acea revărsare caldă, fără undă, a întâei așterneri, în entusiasmul creator nostru, nespus mai mult decât în Aman, în Grigorescu sau în Andreescu, ne întâmpină de aici, cu lucruri care vorbesc de-a-dreptul inimii și de unde trebuia mai cu seamă să iasă o școală românească de pictură. Peretele acesta românesc, sub cele vreo 40 de bucăți ale lui, e ca o ilustrare strălucită a adevărului că, mai presus de orice înrâuriri, pictura noastră și-a găsit formele de rostire proprii. Ne dăm mai bine seama acum, privindu-l, că în jurul lui 1900 sufletul românesc în nimic n'a înflorit mai personal și mai explosiv decât în marii lui zugravi de artă. Arte și genuri mai la îndemână și mai pe înțelesul tuturor, ca

www.dacoromanica.ro

poezia, povestirea, oratoria, muzica și arhitectura au putut să ne amăgească atunci și să ne facă să amintim mai mult în treacăt, în istoria culturii noastre tinere, acest capitol vrednic de un chenar de aur. Luchian stă în mijlocul lui, cu privirea adâncă și stăruitoare și cu zâmbetul, care e mai mult o sugere a buzelor uscate și subțiate de suferință, ca un martor fără pereche. El n'a trecut nici prin academismul nici prin revoluția cromatică a Apusului. El e al nostru. Nimeni n'ar putea să spună un nume de meșter străin, pe care să-l fi urmat sau dela care să fi împrumutat. A început să umble în pașii lui Grigorescu, dar cu umbletul lui mai lung și mai băiețesc, l-a pierdut curând și a descoperit alte colțuri de vedere și alte lumini, unde era singur. Ce poate fi mai al pământului nostru decât acest puiu de om aplecat pe albioară și frecat voinicește la cap, și ce frăgezime de acuarelă, mai adevărată, decât acest păr clăbucit, cu smocuri în care ți se pare că vezi umflându-se și spărgându-se pe rând, bășicile irizate ale săpunului?

Colecția Zambaccian s'a îmbogățit de curând cu niște flori, Trandafiri albi, care pot sta alături de tot ceea ce a dat mai bun acest neajuns grădinar al culorii. In alte pânze, cu tufănele, cu flori

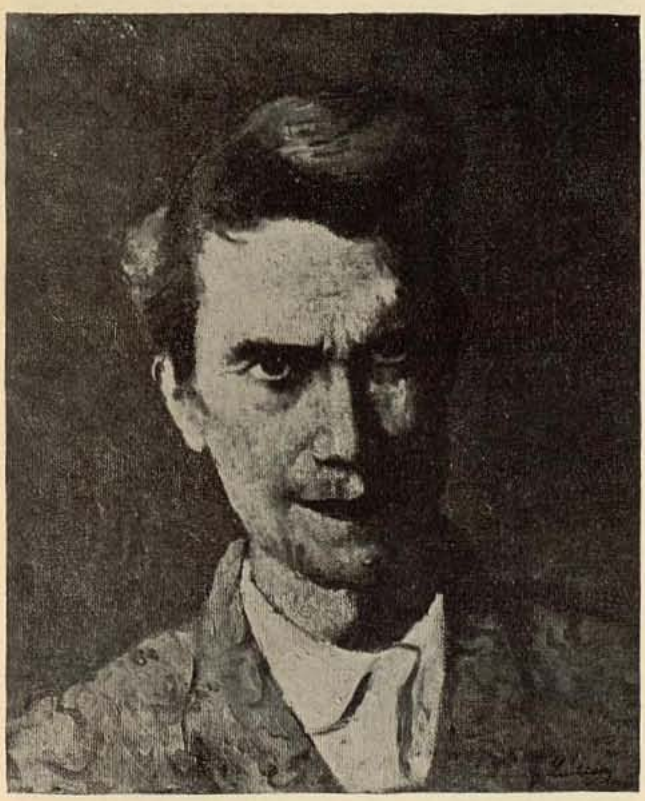

Autoportret de *Luchian*

de câmp sau chiar cu trandafiri, pe lângă acea știință și acel simț al nuanțelor, care pot să lucreze, cu aceeaș culoare, abia individualizată prin degradări nesimțite, e ca o îmbătare a luminii și o neașteptată sete și încântare de viață. Florile vorbesc prin graiul lor, care e totdeauna de pri-

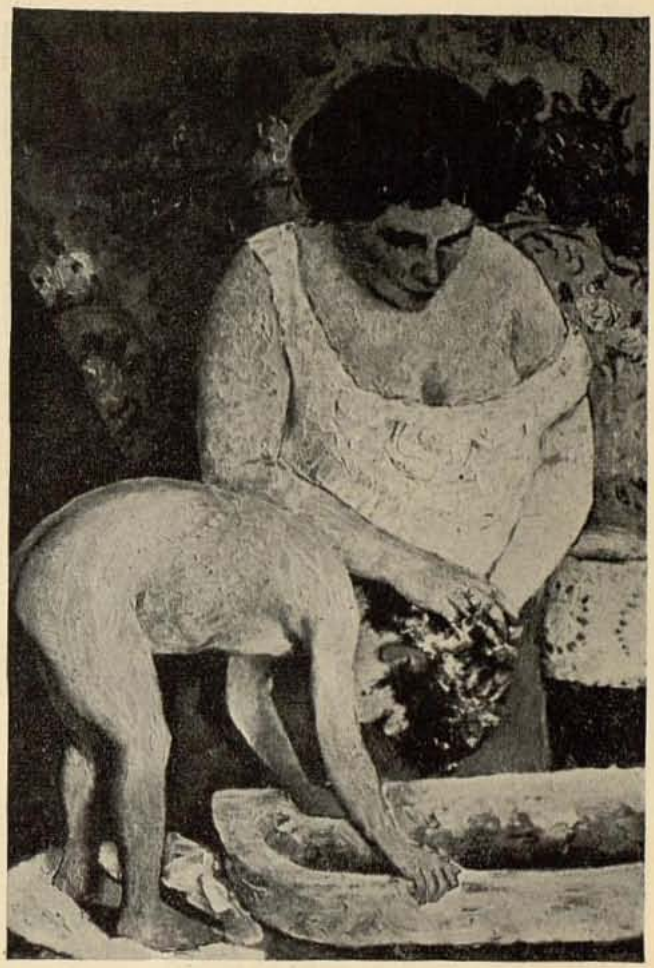

Femeia care-și spală copilul de *Luchian*

măvară și de tinerețe, cu toate că mâna care le scoate din neființă, lipsită de puteri, a trebuit să-și lege cu fâșii de cârpă pensula de degete. Dincoace, în această izbucnire de alb, care se joacă între gălbior și trandafiriu, e ca o slabă răceală, în care, dacă închizi ochii și ți-aduci aminte, simți chinul de moarte al artistului, care nu se dă, dar nu se dărâmă mai puțin în genunchi. O boare de umanitate suferindă, ca o rouă, tremură peste aceste alburi feciorelnice și străvezii.

Vin apoi portretele, cele trei, care descopăr pe Luchian ca pe un pătrunzător analist: până la durere și la autoflagelare, când e vorba de Autoportret, într'o lumină galbenă de dincolo, jumătate de putregaiu și jumătate de aureolă; până la sănătate bucălată și început de dragoste, când e vorba de Capul de femee, cu cârlionții bălai la ceafă, cu bluzuliță pe un bust întins, cu bărbia, cu privirea și cu tot profilul numai într'atât băiețești întrucât sunt strengărești fără să pară; până la nevinovăție de ani și de suflet, când e vorba

www.dacoromanica.ro

de Capul de băiat, cu fața ieșită mirată din umbra unui păr căzut în viță și din umbra unui fund, care nu vrea să se desfacă de această viață în plin

Portret de femee de *Luchian*

mers, cel dintâiu aproape în stare de destrămare, cel de al doilea într'o înflorire puternică, fără patimă, și cel din urmă în tiparele de trecere, crude și nealese bine. E ca un întreit exemplu, de școală, al siguranței de ochiu și de mână, de care se bucura portretistul Luchian.

Grigorești sunt introduși de două autoportrete, unul în creion și altul în uleiu, cu acea trăsătură subțire și ușor visătoare care ne face să recunoaștem numai decât paleta maestrului dela Câmpina. Culorile uleiului sunt aproape prea vii și directe, cu o carnație care începe să se înmoae de vreme, dar bine trăită și luătoare aminte la tot ce se petrece, ca într'o cădere scurtă de Soare de apus. Alături se deschide o Pădure dela Fontainebleau, cu acel verde de desiș și de apă, în care s'a scăldat o întreagă școală. In această intrare de codru se vede o pereche, pierdută în lumea vegetală, ea cu pălăria largă de soare, el cu ierbarul încins pe umăr. Pânza are și această latură anecdotică: a fost a doctorului Grecescu și îl redă, pe el și pe soție, în călătoriile lui de studiu și de petrecere cu prietenii, prin Franța. Bucata vecină e una de interior, cu o femee lângă un copil în albie, după o explozie de plin aer și o ploaie de lumină, o țesătură de clar obscur și de existență mai mult întrevăzută, pată de culoare îndrăsneață de o parte, și înviorare și prelucrare a umbrei, de cealaltă. Un ghiveciu verde cu trandafiri albi, pe un fund negru, pune ca o podoabă liniștită de țară, în mijlocul acestei vedenii de artă miniaturistă și înfrumusețată, care se face, împreună cu noi și peste noi, tot mai mult trecut și istorie.

Aman are un peisaj, cu niște case de țară, care trebue să fie de undeva din Franța și sunt o mărturie a unui lucru sigur de sine, a unui gust, a unei priceperi de punere a culorilor, din cele deosebite.

Iată-ne ajunși la un popas, care e o răspântie. Sunt înaintașii și marii tăetori de drumuri în plastica românească, dela care ne luăm rămas bun. Colecția Zambaccian poate fi mândră de ei. Ii dau greutatea plină de încredere, pentru ceea ce are să-i urmeze. Dar ea nici n'a început cu ei nici nu se putea opri la ei. E drept că întâia Na-

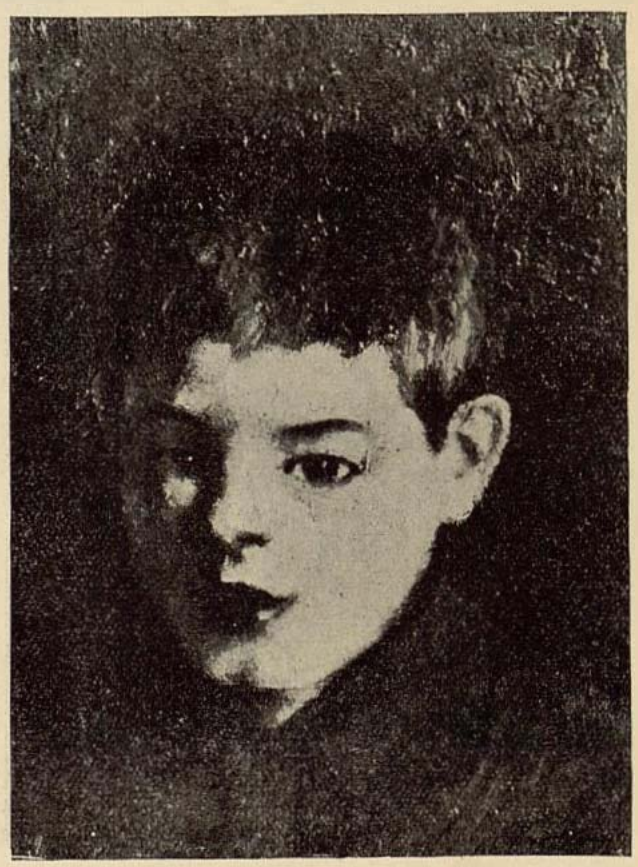

Portret de băiat de *Luchian*

tură moartă cu flori a lui Teodorescu-Sion, achiziționată a doua zi după războiu, că Peisagiul dela Ramadan al lui Bunescu, Florile lui Petrașcu,

www.dacoromanica.ro

aproape din aceeaș vreme, care, atunci când Colecția ar fi ținut la un inventar cronologic, ar fi trebuit să stea în capul listei și să poată fi găsite, cu interesul de curiozitate și de duioșie al întâelor încercări, nu mai sunt. Colecționarul n'a înțeles să păstreze decât ceea ce i se părea într'adevăr caracteristic, întâiu pentru evoluția artei și apoi pentru evoluția artistului. Bucățile care, prin însăși desvoltarea autorului lor, nu mai mulțumeau acest punct de vedere, cu toate că își păstrau ca trepte de creștere, întreaga valoare, erau părăsite. Aș zice chiar că ne aflăm în fața celor două puncte de vedere deosebite, al colecției și al muzeului, al colecționarului de artă și al directorului de galerie de pictură. Unul nu caută decât creația reprezentativă și unică, și se restrânge, cu voință și cu patimă, la un mănunchiu de raritățI, pe când celălalt e urmărit neîncetat de considerații antologice, documentare și istorice, atât pentru fiecare artist în parte, cât și pentru grupuri, școli și epoci. Zambaccian e un colecționar. Poate că de două sau de trei ori atâtea lucrări câte are astăzi au trecut prin aceste încăperi și nu s'au

Autoportret de *Petrașcu*

putut opri. Văd altele de-a-lungul pereților, mai multe una peste alta și întoarse cu spatele. Au fost și ele sus sau nu pot convinge să fie urcate. Au să mai întârzie câtva timp, pentru ca într'o bună zi să piară. Pentru atâtea din ele îmi pare rău și înțeleg anevoie. Le știu, le-am privit cu ochiu

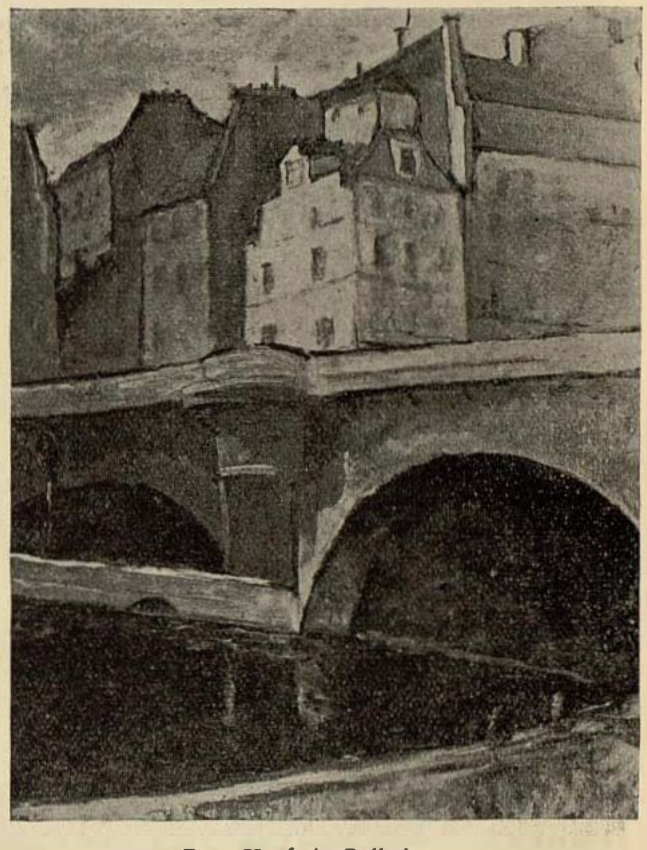

Pont Neuf de *Pallady*

dornic în vreo expoziție proaspătă, cu cartoane într'un colț de ramă care vorbeau de acelaș cumpărător la pândă. N'au nicio lipsă. Orice muzeu le-ar opri fără șovăială. Zambaccian le ascunde sau le dă.

Dragostea cea mai mare și mai statornică a colecționarului e Petrașcu. Pe acelaș perete, sintetic și simbolic, mărginit și închis în sine, de pe care, în mintea stăpânului lui, nimic nu se poate lua și unde, tocmai de aceea și pentrucă e plin, nimic nu se mai poate pune, apare la un colț și Teodorescu-Sion, cu un portret concentrat și tăios, o femee cu cap de profil și aplecat puțin, mai curând de încordare lăuntrică decât de cochetărie, așa cum apare și Iser, cu un bust aproape sculptural, de o răceală și siguranță clasică, sau cum apare Pallady, cu naturile lui moarte în culori vii și primăvăratice, așezate în acelaș timp ca o odihnă și ca o întărâtare, pentrucă naivitatea artistului nu e decât rafinament. Dar cel care tronează regește, cu 10, cu 15, cu 20 de bucăți, e Petrașcu.

Expoziția retrospectivă a lui Petrașcu de astă primăvară, în care se găseau și lucrări din Colecția Zambaccian, a fost cel mai nimerit prilej ca să

www.dacoromanica.ro

se judece locul de seamă luat de acestea în opera artistului. V'aduceți aminte dintre atâtea autopora trete, în care pictorul se multiplică și se caută,

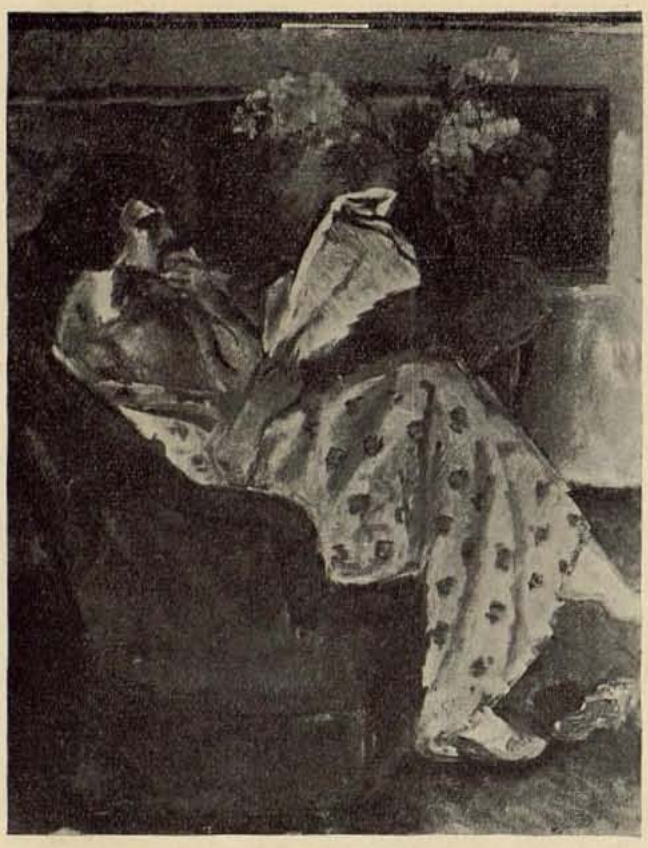

Femeia în

când în efecte de lumină altele și când în noui și noui travestiri istorice, ca un alt Rembrandt îndrăgostit de sine, la câtă înălțime se ridica Autoportretul din 1923 cu tichia roșie, într'o măreție și o descătușare de viață aproape de cardinal. Dacă în opera lui Petrașcu sunt cel puțin două viziuni și două palete, una mai veche, cu pământiuri gălbue până la alb, și alta, mai nouă, cu albastruri până la negru, marele autoportret, care e o podoabă a Colecției Zambaccian, stă între amândouă, acoperit în pelerina și în aerul celei dintâi și pătrunzând colorat și aproape chiuitor, în cea de a doua. Colecția mai are un autoportret, lucrat gras și vâscos, ca un cap flamand, de ostaș care abia și-a scos coiful după o bătălie de trei zile și privește mirat și lacom o lume de care se desobișnuise. Tot aici se așază Portretul lui Romașcu, de o factură aparte, mult mai strânsă, în caracterizare și în culoare. Petrașcu are subiecte pe care le reia, uneori la infinit, și de fiecare rând adâncește un fragemnt de senzație sau de intenție, și are subiecte în care se descarcă numai odată, ca trăsnetul. Acesta e dintre ele. De aceea poate urmărește și tulbură, cu privirea lui dreaptă și cu buzele cărnoase pierdute în barba lucie, neagră și cu valuri, ca noaptea. Intre atâtea capete de studiu, e un portret închegat și definitiv.

Ceea ce urmează și se așează în jurul Autoportretului ca la o chemare îndreptată unei vieți întregi de artist e vestitul Interior patriarhal, cu purpura în jaluzele a soarelui, oprit parcă în fața unor gratii de pace și spiritualizându-le în lumină, sunt puternice naturi moarte, cu smalțuri verzi, cărți de demult puțin destrămate la cotor și mere roșii reci și grele, Mare la Mangalia sau Plaje la Saint Malo, cu alegerea acelui ceas când valurile și nisipul sunt de argint cu fluturi de chihlibar și de smeură, Peisajele din Franța și din Veneția, Nudul, Sticla de benedictină, cu acea cumpătare în culoare și topire a liniei, cu acea greutate de gospodar și de baciu vechiu al vopselei, care dau pecetea lor de trăinicie unei opere astăzi în deobște cunoscute și iubite. Dacă în cuprinsul Expoziției retrospective s'ar fi dat un loc aparte întregii colecții de Petrașcu a lui Zambaccian, atât privitorul

Peretele *Iser*

obișnuit cât și cunoscătorul de artă s'ar fi pătruns mai bine de caracteristica și de unitatea nesovăitoare a personalității pictorului, dar în acelaș timp și de

www.dacoromanica.ro

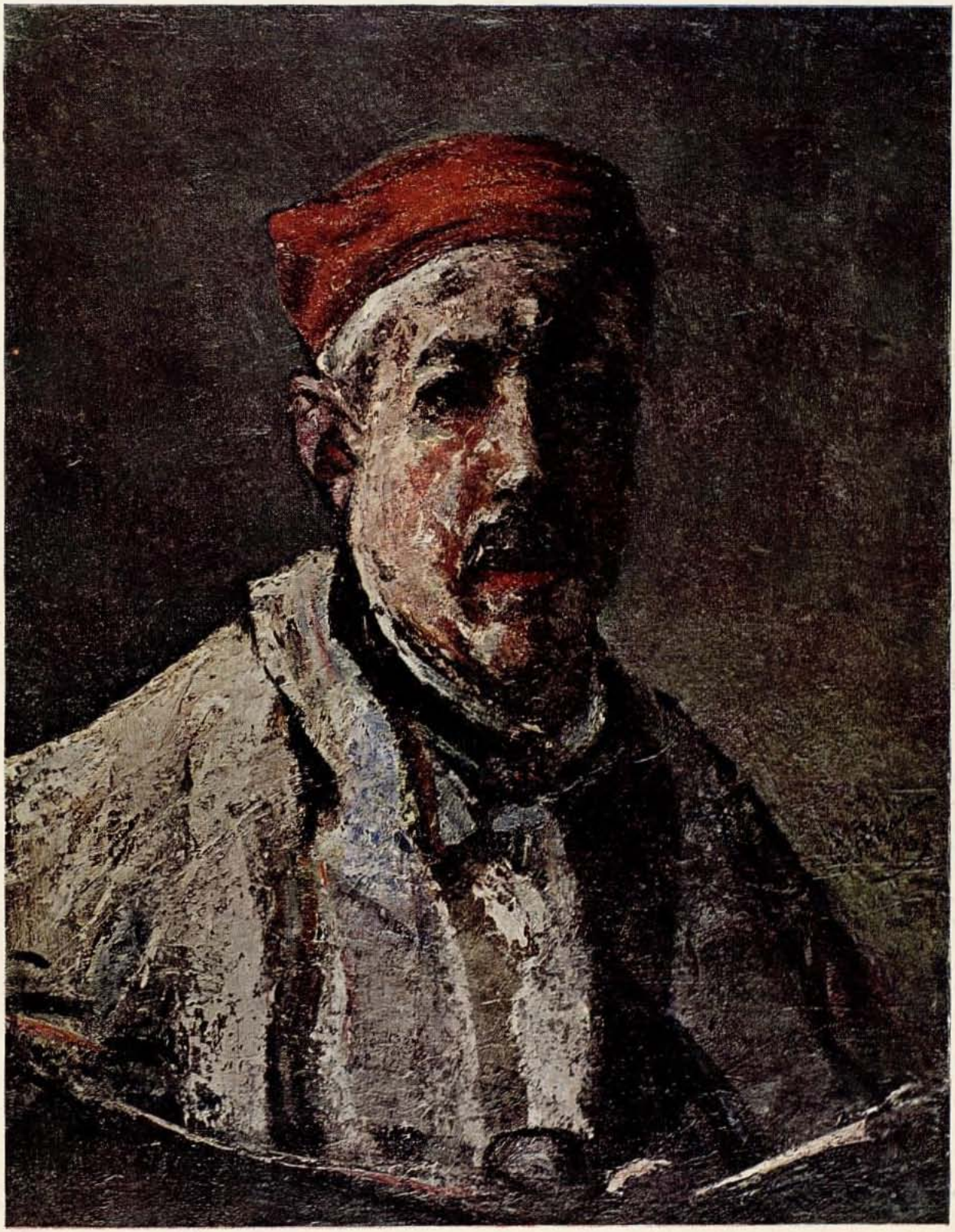

G. Petrașcu, Autoportret (Colecția Zambaccian)

www.dacoromanica.ro

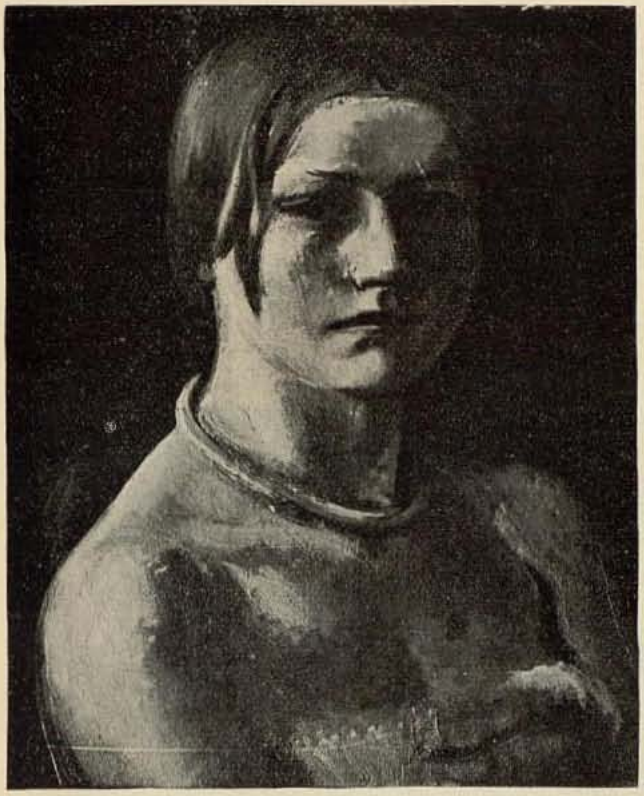

Portret de *Iser*

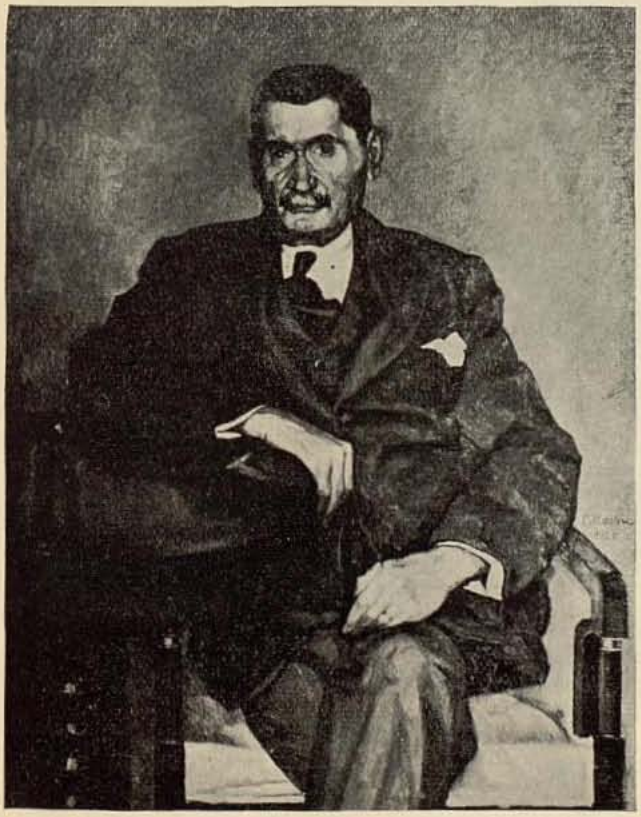

Portretul tatălui colecționarului

siguranța de alegere a colecționarului. Ne aflăm aici în fața elementelor unei săli Petrașcu într'un Muzeu sau Pinacotecă reorganizată a viitorului, pe care artistul nu și-ar putea-o dori mai vorbitoare și mai deplină. Ar mai trebui poate pentru întregire ceva, care, profesoral, și-a făcut loc de curând, cu toată stăpânirea cuvenită, în monografia tipărită în franțuzește de d-l G. Oprescu în Colecția Apollo, dar nici nu se poate asemăna cu izbucnirea nestingherită și caldă de-aici: însuflețirea colecționarului pentru fiecare lucrare și în fiecare lucrare pentru fiecare amănunt. Toți pictorii ceilalți, chiar cei

Portret de femee de *Teodorescu-Sion*

mai mari, români și străini, sufăr puțin din pricina acestei exclusivități. Ea e însă cu atât mai frumoasă și vorbește pentru cel care se lasă umplut de ea ca de o muzică. Omul care poate fi stăpânit de asemenea încântări e un suflet.

Aceasta nu împiedică însă înțelegerea și pentru alte formule de artă și mai ales datoria ca ele să fie uneori destul de bogat înfățișate în Colecție. Față de 20 sau 22 de bucăți de Petrașcu, Pallady, Iser, Sion, Bunescu, Tonitză, Ressu, Dărăscu au câte 7, 8, 9 și 10 lucrări, uleiuri sau desene, dintre cele mai reprezentative, dacă n'aș aminti decât Femeia în rochie galbenă de dimineață, pentru

www.dacoromanica.ro

culorile calde de interior, şi Sena la Pont Neuf, pentru culorile plumburii şi slab liliachii de cer înceţoşat de Paris; peisajul tătărăsc de culoarea pământului tăbăcit de Soare sau Cadâna în picioare, luminoasă şi tainică; Moara dela Balcic, în coasta unei mări de cositor şi de aramă, sau ţâşnirea de avuz a tufănelelor galbene; câte o iarnă ascuţită şi senină, în care vântul a curăţit aerul şi a făcut liniile străvezii, sau un Homar cu o coajă de un roşu de flacără buburoşat şi în acelaş timp cu o caligrafie pe care n'o cunosc decât japonezii; câte o femeie în scurteicuţă verde sau câte o fetiţă neaşteptate şi în plină putere de creaţie dintre noi. Şirato e şi el aproape, cu treptările lui de culori şi de lumină, ca o scamă de mătase, în Crizanteme sau în Femeia cu haină roşie şezând. Cei mai noui veniţi nu lipsesc nici ei, oricât de îndrăsneţi şi de înaintaţi, în naturi moarte sau în compoziţii, în peisagii sau în portrete, în uleiuri, acuarele, guaşe, sanguine, tuşuri sau desene în peniţă, Eleutheriade şi Demetriad Bălăcescu, Vasile Popescu şi Iorgulescu Yor, Hrandt şi Ionescu Sin, Merica Râmniceanu şi Margareta Sterian, Daniel şi Marcel Iancu.

Peisaj de *Courbet*

citind cu ceva tragic în chiar gingăşia lor de fulg şi de vis; un portret puternic, înfipt bine în viaţă, cu toată cheresteaua lui colţuroasă, al tatălui colecţionarului, sau o pânză de compoziţie mare, într'o cromatică arsă, cu Ţăranii la seceriş în repaos; vedenii sclipitoare, curcubeice de Veneţie sau de Vâlcov. Desenele dela intrare ale lui Ştefan Dumitrescu, Natura moartă cu ardeii şi pătlăgelele ţinute într'o tonalitate roşie, Fata la Mare în culori de zori, Turcul şezând, împreună cu celelalte, au să dea unele din cele mai bune pilde ale artei lui adânci şi sănătoase în Expoziţia desenului din Salonul Oficial de toamnă aceasta, care vrea să ne aducă aminte încă odată de artistul plecat pe

Bronzuri şi marmore întrerup cu răceala şi liniştea lor sculpturală întrecerea aceasta de culori, portrete ca bustul avântat şi încrezut al lui Teodorescu Sion de Medrea, sau celălalt, culcat, de femee romană din vremea decadenţei, mai mult arătată decât ascunsă în inurile şi vălurile ei, al Claudiei Millian de Han, Capul de Paciurea sau de Storck, torsul alb şi feciorelnic al Miliţei Pătraşcu.

Descopăr printre aceste lucrări, aşezate alături, câte şase şi şapte în rând şi în câte trei şi patru caturi, aşa încât una curge în alta şi ochiul se pierde, atâtea care au fost împrumutate expoziţiilor din ţară sau din străinătate, ca pilde din

www.dacoromanica.ro

cele mai vrednice de artă românească. Prin aceasta chiar, ele au câștigat o recunoaștere, care le consfințește, precum, am zice, și un caracter public, un fel de ucenicie de Muzeu pe cele mai grele drumuri. Aceasta le îndreaptă, oricâte ar fi greșelile, desamăgirile și amânările, spre soarta de clasă înstelată într'o viitoare școală plastică a națiunii. Stăpânul lor zâmbește alături, îmbrățișându-le încă odată într'o privire caldă, și parcă n'ar mai crede.

In peretele dimpotrivă, în încăperea care întregește sala picturii românești, se vede colecția franceză. Ea dă ca un fel de imagine scurtă, în câteva trăsături, a marelui secol plastic al Franței. In nicio artă, această țară dăruită n'a fost mai întreagă, mai puternică, mai tăetoare de brazdă și mai urmată. Toți artiștii și toate școlile care au însemnat ceva, s'au născut sau au trecut pe-aici. Prin păduri cu nume răsunătoare sau prin muzee și ateliere intrate în istorie, întâlnim de atâtea ori și pictura românească în cei mai străluciți și mai dragi întrupători ai ei. Legătura e așa de strânsă și ecoul atât de apropiat încât întoarcerea dela

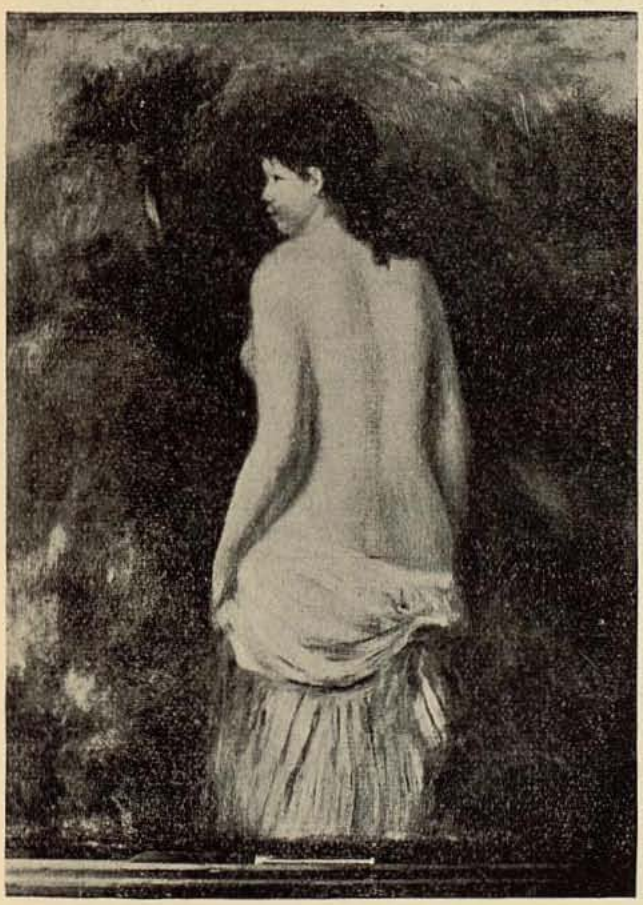

Nud de *Renoir*

cele mai bune creații ale picturii românești la pânzele sau desenele franceze ale Colecției Zambaccian pare firească și odihnitoare. Câte odată ea ne umple de încredere și aproape de semeție. Sunt bucăți care n'au de ce să se teamă de o punere alături. N'avem numai o școală plastică româ-

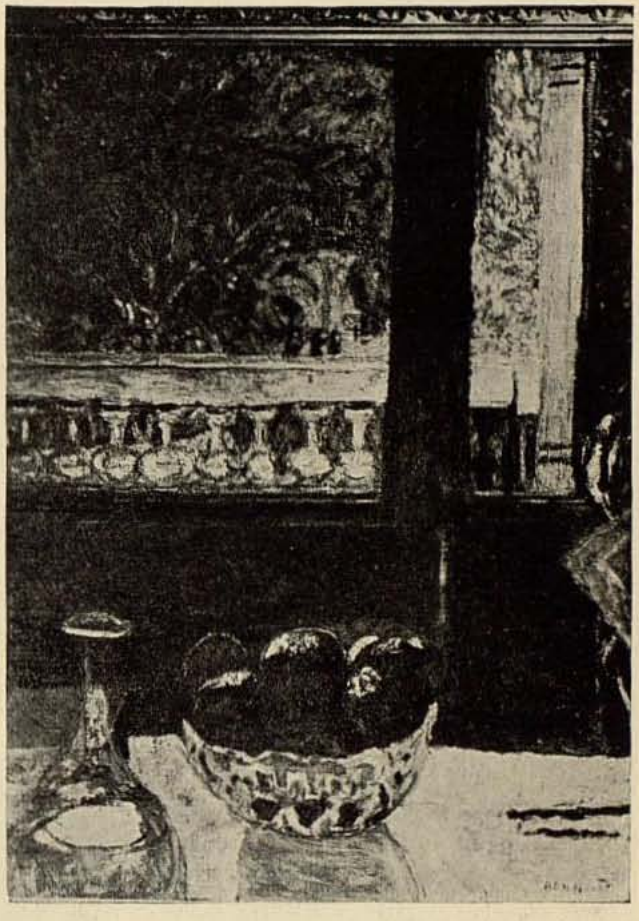

Natură moartă de *Bonnard*

nească, în care lumina, lumea și înzestrările dela noi s'au desvoltat în voie și aparte de marile modele, dar și artiști puternici și lucrări de sine stătătoare.

In mijloc strălucește Nudul lui Renoir. O rază de Soare de vară, scăpată prin jaluzele, urcă drumul îndărăt pe care l-au urmat rochile și cămașa ca să ne dea acest trup gol de fată până la șolduri și întors cu spatele la privitor. Ne-apropiem. Raza descopere pe neașteptate în sideful subțire al pastei, o irizare și un joc de trandafiriuri și de alburi, care înainte se pierdeau în impresia generală. Bucuria de viață a artistului izbucnește nu numai în această apariție, în întregul ei, cu farmecul moale și îmbietor, ci tot pe atât în prelucrarea și în amănuntul tehnic, în vibrarea și în adâncimea de paletă a meșteșugului. Raza se mută încet și pune în lumină fragment cu fragment spatele nevinovat și cald, în care se simte bătaia sângelui. Ea se pierde în peisajul stufos, de un verde crud, de deasupra, tot de Renoir. Nudul cred că e din 1888 și se așază destul de sigur în opera de-atunci, care n'ajunsese la marea răscruce, a pictorului. El

www.dacoromanica.ro

apare din ea, limpede şi întreg, bogat de toate însuşirile lui coloristice şi de îndrăsnelile unei arte fără bătrâneţe.

In dreapta şi în stânga sunt marii romantici sau marii maeştri îndrumători, Delacroix, cu odalisca lui culcată şi goală, o compoziţie mică, dar plină de toată căldura şi bucuria de culoare, de tot exotismul şi patosul pe care i le cunoaştem; Corot, într'un nud care e tocmai opusul celuilalt, străveziu şi cu o carnaţie tulburătoare, de aur puţin umbrit; Courbet, cu o dumbravă înecată în acel verde

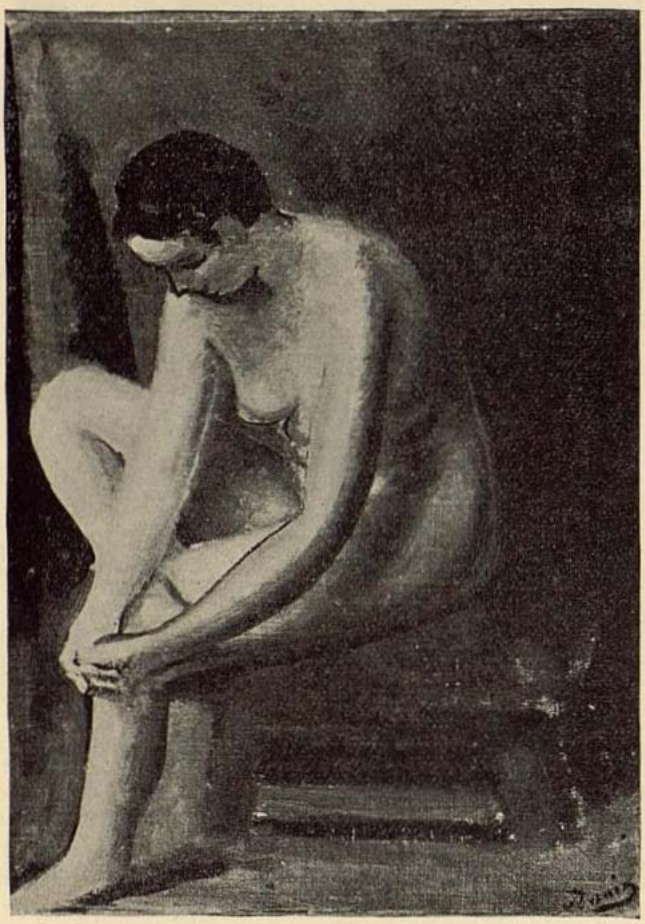

Nud de *Derain*

închis şi foşnitor, prin care, ca într'o vedenie de pastorală, trece o torcătoare pe urma oilor. Iată pe Utrillo, cu peisajul din jurul Parisului, lucrat aproape cu umor, cu planuri mari alături de perspective depărtate de miniatură şi ţinut într'o atmosferă de seară, cu nuanţe grase, dar fără strălucire, ca un râu care se încarcă de umbră; iată pe Pissaro, cu portretul din 1892 al fetei lui, punctat şi tremurător, într'o pulbere de lumină descompusă, ca o pânză în dosul căreia se închiagă treptat făpturile; Derain, într'un nud de femeie care-şi scoate o ţeapă dintr'un picior, într'o aşezare aproape de cunoscută marmură elenă cu acelaş subiect, pusă aici în vedere, violent, prin fondul viu şi prin creionări de contur ca o decupare; Matisse, cu două femei în iarbă, din 1921, într'o izbucnire primăvaratică. Deasupra, în rând, sunt marinele lui Laprade cu portul din Quimper, lucrat din contraste, verde ceţos şi galbenuri şi cenuşiuri topite, şi a lui Marquet, cu cheiurile din Boulogne care taie liniar perspectiva şi înşală ochiul cu un amestec al apei, cerului şi uscatului, în albăstriuri, liliachiuri şi cenuşiuri, de lacuri sau de străvezimi. Interiorul cu natură moartă al lui Bonnard, urzit din portocaliu, cu terasa deschisă spre lumina şi umbrele parcului din fund, de Franţă de Miazăzi, umple de o bunăstare şi de o patimă liniştită, de vizionar înfrânat, conştient în fiecare clipă a avântului şi a încântării de sine. Guaşele, acuarelele şi desenele de Friez, de Dufy, de Lhote, de Signac, de Varoquier, de Vlaminck, de Campigli şi alţii, peisaje de grădină, câmp forfotitor de alergări de cai, nuduri, vederi de străzi, femei citind, portrete, dau rotunjime şi varietate salonului francez al Colecţiei.

Mă uitam la toate acestea şi gândul îmi aluneca fără voie la cele câteva ceasuri petrecute acum câteva luni în Muzeul Prinţului Pavel dela Belgrad. Clădirea e în stil vechiu turcesc. Streşini lungi şi aduse peste ferestrele mici ale catului al doilea iau, în loc să dea înălţime. Totul pare un conac de paşă sau de beiu, în treacăt prin cetatea împărătească dela Dunăre şi vrând să aibă între ghiauri un adăpost care să-i aducă aminte de-acasă. In noul Belgrad, grăbit să fie la fel cu Budapesta şi cu Viena, e ca un fragment de trecut, cu poezia şi cu nostalgia lui. Dar tocmai acest trecut s'a răsbunat, pentrucă aici se găsesc aşezate colecţiile de artă modernă străină şi naţională. Spiritul sârbesc şi marea dorinţă colectivă de creaţie originală în artă a Jugoslaviei nu se văd însă atât din pictură, care e înăbuşită de cei mai puternici reprezentanţi ai plasticii franceze, engleze, olandeze, germane, spaniole, ruse, cât din sculptură. Pictura, oricât de multă şi oricât de bună, semnată de cele mai cunoscute nume europene, e ca un decor pentru toată opera lui Meştrovici. Grupe de îndrăsneaţă compoziţie, capete din marea epopee sârbă, portrete şi nuduri, îngeri ai morţii, din vremea când Grecii îşi mai aduceau aminte că au trecut prin Tracia şi rămâneau uimiţi în faţa artei arhitecturale, supusă monumentalului, a Egiptenilor, marmure, bronzuri sau numai studii de ipsos, toată lupta cu visurile lui şi cu neantul, care a făcut din sculptorul jugoslav, plecat ca ţărănel dintr'un sat al Dalmaţiei, unul din artiştii reprezentativi ai Europei, se văd aici. In aceste săli, odăiţe şi cerdacuri cu treceri spre cămări de bae cu firide în perete şi cu ferestre zăbrelite, când toate aceste figuri sunt în mărime naturală, parcă s'ar afla într'o locuinţă de basm, împietrite printr'un blestem şi aşteptând descântecul deşteptării.

www.dacoromanica.ro

Arta franceză

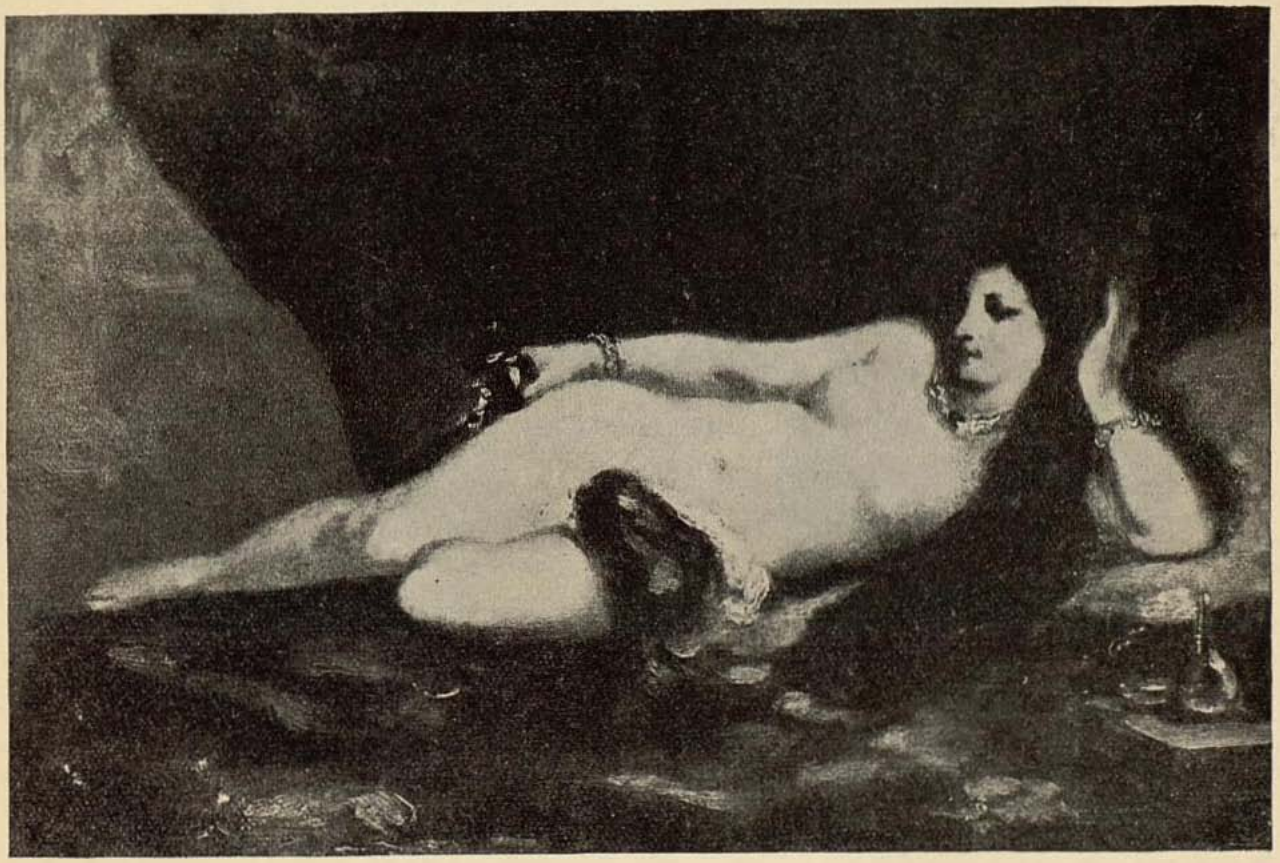

Odaliscă de *Delacroix*

www.dacoromanica.ro

La un asemenea Muzeu de artă modernă în Bucureşti va visa orice Român care va trece prin acele săli. Intâlnim în ele şi pictori de ai noştri, Ştefan Popescu, în două bucăţi, Severin. Colecţia Zambaccian, cu soarta pe care trebuia s'o aibă, e cum nu se poate mai nimerită să facă să se întoarcă şi să tresară din nou vie între noi această dorinţă. Bucureştiul e înzestrat cu multe muzee şi colecţii care, la un loc, sunt tot atât sau mai de preţ decât ce-au înfăptuit gustul şi stăruinţa, pretutindeni prezentă, pentru artă, a prinţului Pavel Caragheorghevici; dar când e vorba să caute un muzeu de artă modernă, unitar şi bogat organizat, pentru toţi Balcanii, drumeţul trebue să apuce calea Belgradului.

EMANOIL BUCUŢA

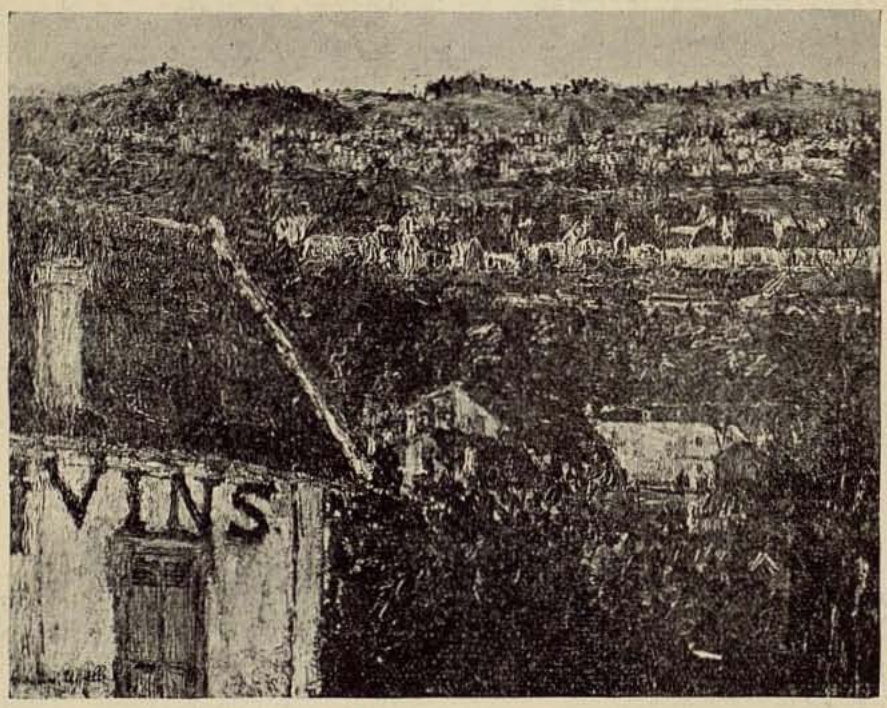

Din vecinătăţile Parisului de *Utrillo*

www.dacoromanica.ro

Sigiliul Societăţii, după N. A. Bogdan

Muzeul de Istorie Naturală din Iaşi. (Foto Launay)

SOCIETATEA DE MEDICI ŞI NATURALIŞTI DIN IAŞI

La 18 Martie 1933 s'au împlinit o sută de ani dela fundarea Societăţii ieşene, sau mai bine zis dela recunoaşterea ei oficială.

Cu toată covârşitoarea lui importanţă, acest eveniment cultural a trecut neobservat, deşi reprezintă unul dintre cele mai expresive şi mai semnificative evenimente din evoluţia culturală a ţării.

Dacă este adevărat că întinderea teritorială, forţa militară şi bogăţiile materiale, n'au putut constitui niciodată pentru un popor un titlu de glorie mai vrednic de luare aminte decât patrimoniul său spiritual; dacă ştiinţa, literatura, arta, vechimea şi însemnătatea aşezămintelor lui culturale, sunt singurele comori inalterabile, nepieritoare, cu care el

Dr. M. Zotta, principal fondator al Societăţii, după N. A. Bogdan

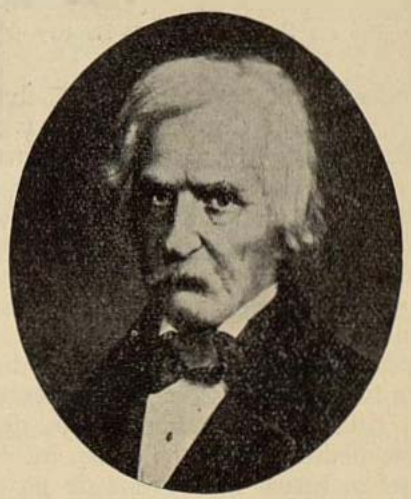

Gh. Asachi, membru fondator al Societăţii, în casele căruia s'au ţinut întâile şedinţe (Portret dela Pinacoteca din Iaşi, de C. D. Stahi). Foto Launay

www.dacoromanica.ro

se poate mândri, mai presus de toate; atunci ce poate fi mai măgulitor și mai reconfortant pentru țara noastră, în zilele grele pe care le trăiește, decât această senină aniversare a împlinirii unui veac de existență a celei dintâiu societăți științifice din cuprinsul hotarelor ei?

Dr.
nator al
dințe a Societății). Foto Launay

Realizându-și unitatea sa națională, după atâtea sbuciumări și jertfe dureroase, țara noastră are astăzi fericitul prilej de a sărbători aniversarea celei mai vechi societăți a ei, care timp de un secol și-a urmat, simplu și fără sgomot, drumul tras de fondatorii ei, bărbați luminați și de elită, doritori de a se cultiva în ramurile Medicinei și Istoriei Naturale și de a contribui la ridicarea intelectuală și materială a țării.

Societatea de Medici și Naturaliști din Iași își are origina în modestul *Cerc medical ieșan de cetire* fundat în ziua de 11 Ianuarie 1830 de Dr. *M. Zotta*, protomedicul Moldovei, și Dr.
medicul șef al oștirii moldovene de pe atunci, în jurul cărora s'au grupat următorii membri fundatori, medici, spițeri sau boieri de seamă localnici: *Dr. Șt. Sylvansky, Römhiler, Dr. jur. Anton Winkler, Alex. Ghyka, Dr. Josef Viola, Iohan Krauss, Aga Nicolai Ghyka, Johan Lochmann, Ferdinand Kloss, Johan Pădure, Anton Abrahamfi, Iohan Vasilio, Pastor Roth, Dr. Jumette* (?), *Dr. Kiriakopulos, Dr. Eustațiu Rolla, Dr. Huber, Dr. Certz* și *Gh. Asaki* [1]).

Cam după un an de funcționare și de discuții în jurul problemelor profesionale care se agitau pe atunci, la 29 Noemvrie 1830, cercul medical ieșan de citire, sporit cu noui aderenți, se gândi să-și lărgească sfera de activitate și să se transforme într'o asociație mai bine organizată, cu numele *Sotietate Doftoricească Moldo-Romanikă.*

În acest scop, *Zotta și Czihack* împreună cu colaboratorii lor, D-rii *Basile Bürger, I. Illasciuc, Kristodulos, Certz, Viola* și *Sakelari,* redactară un proiect de statut și adresară vicepreședintelui guvernului rusesc pentru Moldova, generalului *Mirkowitz*, la 27 Decemvrie 1832, o suplică în limba franceză cerând să aprobe fundarea societății pe baza proiectului de statut anexat.

Iată scopurile societății, după cum le consemnează eminentul istoriograf al Iașilor, *N. A. Bogdan* (op. cit. p. 6):

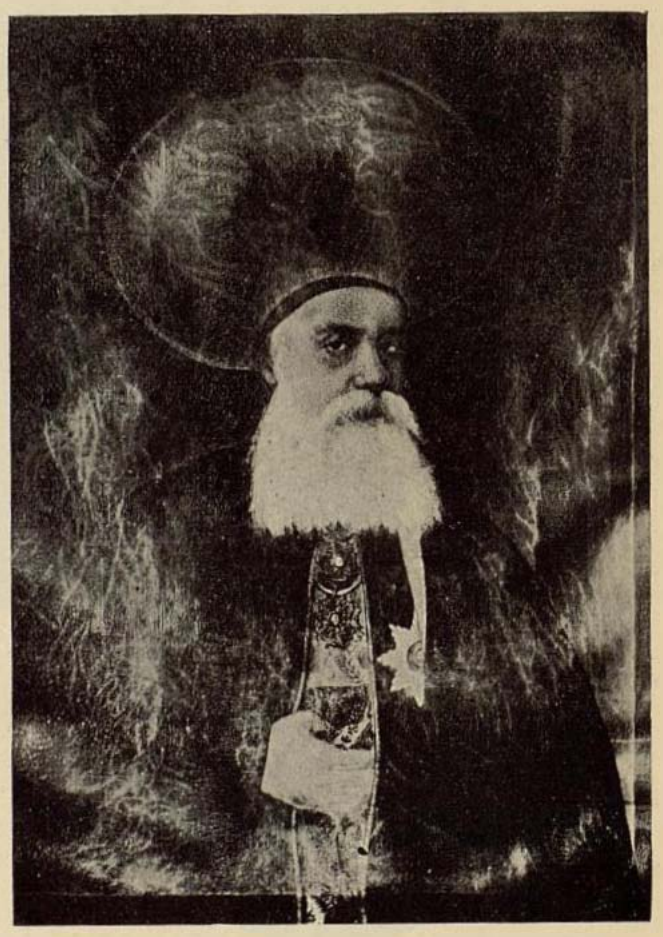

Marele Logofăt Alexandru Ghica, membru fondator din 1830, președintele Societății, 1844—52 (Portret din sala de ședințe) Foto Launay

[1]) Cf. *N. A. Bogdan.* Societatea Medico-Naturalistă și Muzeul Istorico-Natural din Iași (1830—1919), Iași, 1919, pag. 4.

www.dacoromanica.ro

« *A)* de a înbunătăţi
prin organizarea unui aşezămînt
stetric şi prin un regulament de a micşura şi a împrăştiè
hrisurile aşa adese în această ţată, atît în
spiţerie ».

« *B)* de a urma mersul şi înai
contribuarisi cit se poate:

1) aşeând
rarea cărţilor şi înscrisurilor periodiceşti asupra literaturii străine, doftorii şi istorii naturalnice.

2) Prin adunarea literală a mădulărilor soţietăţii cari se vor comunicarisi împreună
chemaţi a tratarisi şi tot ce va fi vrednic de însemnat în istoria naturalnică.

3) Prin publicaţie în ţară străină de broşuri atin
observaţiile interesatoare cari vor fi făcute asupra doftoriilor şi a istoriei naturale *a două prinţipaturi.*

4) Prin relaţie cu soţietăţile ştiutoare din străinătate ».

Din însuş titlul societăţii şi din cetirea atentă a acestui proiect de statut, vedem că, între altele,

Vodă Mihai Sturza, preşedinte şi donator al Societăţii, 1834. (Portret dela Pinacoteca din Iaşi). Foto Launay

societatea îşi propune să consemneze tot ce va fi vrednic de notat în « istoria naturalnică » şi, ceea ce este mai interesant, *să-şi extindă câmpul de activitate la cele două principate,* adică şi în Muntenia.

Dela Iaşi, prin urmare, din însuş sânul acestei societăţi, în incinta căreia avea să se voteze la 3 Ianuarie 1859, alegerea premergătoare a lui Cuza-Vodă ca Domn al Moldovei, pornea ideea unui fel

IN ACEASTĂ SALA DE SEDINTE
A SOCIETĂTEI DE MEDICI ŞI NA-
TURALIŞTI S'A FĂCUT LA 1859
IN ZIUA DE 3 IANUARIE ALEGEREA
PREMERGĂTOARE A LUI AL. I. CUZA
CA DOMNITOR AL MOLDOVEI
FĂCUT LA 24 IANUARIE 1909

Portretul lui Vodă Cuza, de C. D. Stahi, şi placa amintitoare a alegerii (î

de unire spirituală, care tindea să se înfiripeze cu 27 ani înainte de unirea politică a celor două principate.

Acest fapt merită să fie subliniat spre lauda acelui mănunchiu de bărbaţi vrednici şi patrioţi, cari au constituit prin cercul lor de cetire sâmburele societăţii de astăzi.

Abia la 18 Martie 1833, cârmuirea aprobă întemeierea societăţii prin adresa Nr. 279 a « Departamentului Ministeriei Pricinilor din lăuntru » sem-

[1]) Sublinierile sunt ale noastre.

www.dacoromanica.ro

nată de logofătul Costachi Conachi. Acest ofis este actul de naştere a societăţii.

Insă atât titlul cât şi statutele societăţii, neconvenind probabil guvernului, ele au fost schimbate şi profund modificate. De altfel noui modificări aveau să sufere statutele la 28 Ianuarie 1834 şi mai târziu.

Menţionăm mai jos câteva paragrafe mai importante din statutele dela 1833 şi cele dela 1834 (cf. *N. A. Bogdan*, op. cit. p. 7—9).

Extract din Statutele Soţietăţii Medico-Istoriei Naturale în Moldova

— 29 Iunie 1833 — [1])

« § 1

« Doctorii din Eşi îndemnaţi de Doctorii de Zota şi Cihac sau întrunit cu scopos de a întemee o soţietate care se va îndeletnici nu numai cu Medeţina ce şi cu Istoria Naturală ».
etc. etc.

« § 5

« Scoposul de căpetenie ale acestei soţietăţi este:
a) A urma din pas în pas înaintările ştiinţilor şi a literaturii.
b) De a întocmi starea sănătăţii în ţară, de a îndeplini şi de a întemee Instituţiile şi Aşăzământurile Medeţinii şi a Istoriei Naturale ».
etc. etc.

« § 9

« Fieşcare persoană din Moldova sau din ţări străine care îndeletniceşte cu Istoria Naturală, dorind a împreună lucra către înaintarea acestii soţietăţi, poate fi primită Mădular Onorar ».

« § 10

« Fieştecare Doctor sau Naturalist din ţări străine poate fi primit mădular corespondent ».
etc. etc.

« § 27

« Ziua aniversală a soţietăţii este hotărâtă a să serba în 29 Iunie, în ziua acea să va face o Gheneralnică Adunare, la care să vor înfăţoşa toate lucrările de peste an. . . ».

« § 28

« Orice împărtăşire literarie seau ştienţifică şi ori ce dar hărăzit Cabinetului din partea Mădulărilor Onorarii sau Corespondente, să vor primi cu acea mai vie mulţămire».

« § 41

« Spre a putea înfiinţa scoposul de căpitenie acestor Aşezământuri, toate Mădulările trebuie să se întrunească între sine în privinţa înaintării şi a fericirii acestei soţietăţi, pentru ca prin a lor sîrguinţă să poată naşte vre un bine pentru această ţară».

[1]) Publicate în întregime în Albina Românească şi transcrise de N. A. Bogdan.

Extract din Statutele Soţietăţii Medico-Istorii Naturale în Moldova

— 28 Ghenar 1834 — [1])

« § 1

« Prin mijlocitoarea lucrare a Doftorilor de Zota şi Cihak, doftorii din Eşi sau întrunit spre a formarisi o Soţietate, a căreia scopos să nu fie numai ştiinţa vindecării, ce să îmbrăţoşeze încă şi toate ştiinţile naturale».

« § 2

« Drept acea spre a mai spori sfera lucrărilor Soţietăţii ea sau numit Soţietatea Medico-Istorii naturale în Prinţipatul Moldovii ».

« § 5

« *Scopul de căpitenie al soţietăţii* este:
«*A)* A păşi precât va fi cu putinţă de o potrivă cu Literatura:
1) Prin aducerea deosebitelor jurnale şi a Cărţilor Medico-Istorii naturale.
2) A folosi ştiinţa prin reciprocă împărtăşire a întâmplătoarelor însămnătoare simptoame de boale şi a curiositatelor vrednice de luare aminte.
3) Prin publicaţii neregulate a face Europii cunoscute lucrurile Moldovii vrednice de ştiinţă în ale Medico-Istoriei Naturale.
4) Pre cât să va putea, a închega legături cu soţietăţile învăţate de prin ţările străine şi cu priitorii unii asemene chemări ».
« *B)* Sporirea ramului Medeţinal în Moldova:
1) Prin mărginirea în cât va fi cu putinţă al abuzurilor dese ori în astă ţară urmate, atât în Medeţină cât şi în Spiţerie.
2) A spori toate Aşezământurile Medico-Istorii naturale şi Kolecţii în Moldova.

« § 7

« Toţi Doftorii practicanţi, Naturalişţii şi Spiţerii locuitori în Eşi, pot fi Mădulari ordinari.

« § 9

« Mădularii onorari seau cinstitori pot fi bărbaţi din Prinţipat seau din ţări străine, carii seau să îndeletnicesc cu ştiinţe Naturaliste, seau vor da dovezi a lucrării lor potrivite cu scoposul soţietăţii ».

« § 27

« In ziua aniversală a întemeerii soţietăţii adecă la 29 Iunie, să va face o generală întrunire. . . ».

[1]) Publicat într'un supliment al Albinei dela acea dată.

www.dacoromanica.ro

Dan Bădăreu [1]) atribuia lui Gh. Asaki rolul covârşitor în modificarea statutului iniţial al societăţii, în lărgirea orizonturilor ei. « Dintr'o asociaţie cu scopuri pur profesionale, el face — zice B. — o veritabilă Societate savantă, prima Societate Academică, ce se naşte în principate ».

Sala de şedinţe a Societăţii şi urnele unde s'a făcut alegerea premergătoare ca Domn al Moldovei a Colonelului Alexandru Cuza la 3 Ianuarie 1859. Foto Launay

Dacă forma în care sunt redactate statutele din 1833 [2]) şi cel din 1834, aşa cum au fost modificate de cârmuire, pare a fi mai cuprinzătoare din punct de vedere ştiinţific, din alt punct de vedere însă, atât titlul societăţii cât şi fondul — adică sfera de activitate propusă, mi se par mai restrânse. Şi iată de ce. Cuvintele « Moldo-Romanikă » au dispărut cu titlu cu tot. Din ambele statute lipsesc cuvintele « în prinţipaturi », « a două prinţipaturi », care se găseau în statutul iniţial din 1832. Probabil ocârmuirea le găsise subversive; ea nu vedea cu ochi buni întinderea câmpului de activitate a societăţii şi în Muntenia.

Activitatea ei trebuia să se mărginească de acum înainte numai în Moldova. Este chiar semnificativ faptul că, printre membrii corespondenţi din străinătate în număr de 41, câţi erau înscrişi în 1833 (Bogdan op. cit. 17), în afară de *St. von Sylvansky* (membru fondator al cercului medical ieşan de cetire), nu figurează decât D-rul Med. *Johann Nepomuck*, nobil von Mayer, din Muntenia.

In 1833 societatea avea ca protector pe Marele vistiernic *Mihail Sturza*, viitorul domn al Moldovei, iar printre membrii de onoare, în frunte cu Mitropolitul *Veniamin Costache*, număra între alţii pe

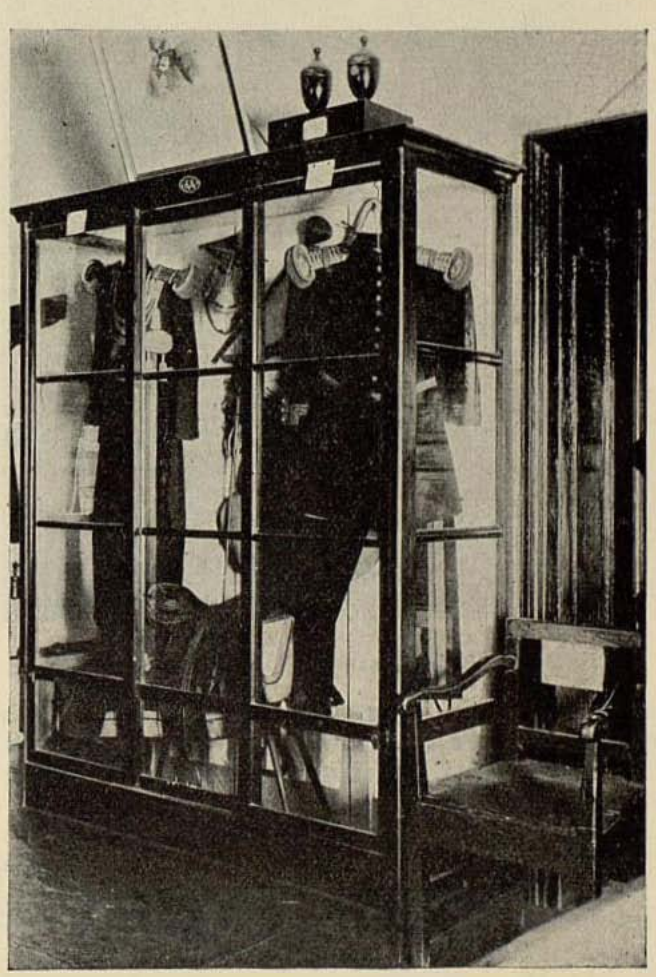

Muzeul Istoric Natural: dulapul cu uniformele Domnitorului Cuza, cea de colonel în stânga, cea de Domn în dreapta, şi jâlţul său dela Isprăvnicia din Galaţi; pe dulap urnele în care s'a votat alegerea. Foto Launay

următoarele ipochimene: *Constantin Mavrocordat*, *Alex. Ghyca* (preşedinte în 1844—52), *C. Kanta-*

[1]) O sută de ani de Naturalism în România, Iaşi 1930, pag. 28-29.

[2]) Statutul transcris de *Prof. I. Borcea* în « Prima societate ştiinţifică din România » (Revista ştiinţifică « V. Adamachi », v. II, 1911, pag. 239—247, pare a fi cel tipărit în 1844 şi nu cel din 1833, cum observă *D. Bădăreu* (op. cit., pag. 41).

www.dacoromanica.ro

cuzen, Th. Balş, Alex. Balş (preşedinte în 1834), *Alex. Kalimach, C. Konaki, Anastase Başotă*, Colonelul *Lascar Bogdan, N. Suţu, Vasile Beldiman, Iordaki Kostaki* (Lăţescu), etc.

Intre membrii corespondenţi din străinătate figurează savanţi renumiţi ca: *Fr. Tiedemann* (Heidel-

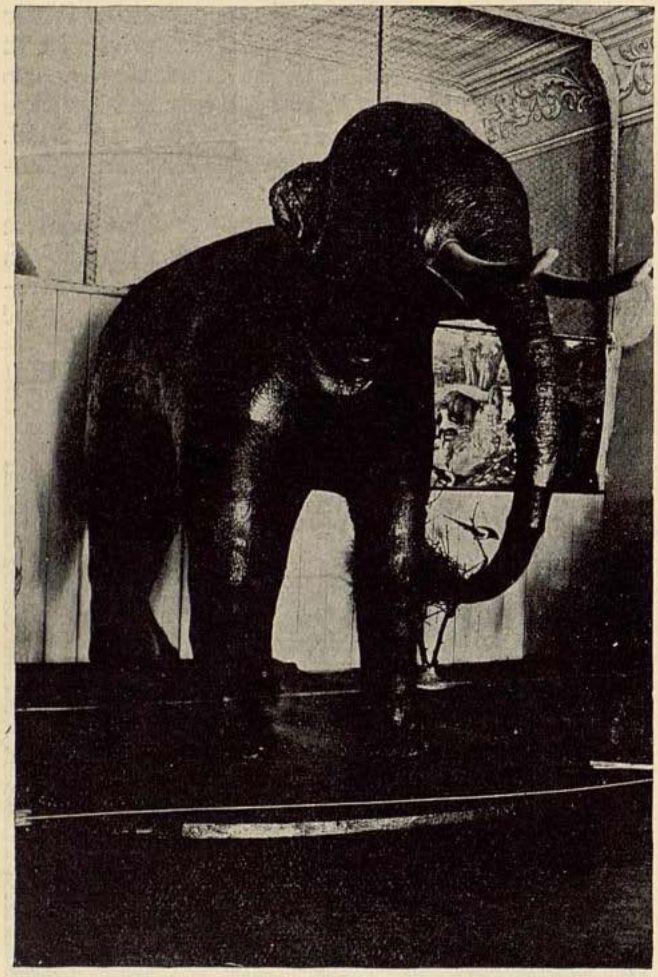

Elefantul din Sala mare a Muzeului. Foto Launay

berg), *Franz Carl Nagele* (ibidem), *Leopold Gmelin* (ibidem), *Metzger* (ibidem), *Fr. Sigism. Leuckart* (Freiburg), *C. W. Hufeland* (Berlin), *Hermann von Mayer* (Frankfurt a/M.), etc., etc.

Preşedinte în 1833 a fost protomedicul *Dr. M. Zotta*, iar vicepreşedinte D-rul *Iacob Czihack*. Zotta însă e nevoit să părăsească Iaşii şi este ales preşedinte D-rul *Basile Bürger*, vicepreşedinte rămânând tot Czihack, adevăratul animator al societăţii.

In ziua de 4 Februarie 1834 este ales protector şi primul membru onorific al Societăţii generalul conte *Paul Kisseleff*, guvernatorul ţării, atribuindu-i-se o diplomă specială. In prezenţa sa şi a reprezentanţilor ocârmuirii, are loc în aceeaş zi deschiderea solemnă a *Muzeului Istorico-Natural*, care va fi pus de aici înainte la dispoziţia publicului. Solemnitatea se ţinu într'o sală mare din casa lui *Alex. Balş* de pe uliţa Podu-Verde (Str. Carol de astăzi), închiriată de Stat şi pusă la dispoziţia societăţii de Marele Logofăt *Cost. Sturza* şi de Aga *Gh. Asachi*. Aici fusese instalat în mod provizoriu Cabinetul de Istorie Naturală.

D-rul M. Zotta ţinu cu acest prilej un remarcabil discurs din care extragem câteva pasaje:

«Excelenţă! Nimic nu dovedeşte mai mult puterea morală a noului aşezământ, ce acum ocîrmuieşte pe Moldova, decît încrederea în care se însufleţează priitorii luminării şi cari îi îndeamnă a se statornici în soţietate sistematică, cu scop de a cerceta minele cele preţioase ale ştiinţilor, a meşteşugurilor şi a experienţii veacurilor, spre a face din aceasta o nemerită aplicaţie, într-o ţară pe care firea cu atîtea înavuţiri a înzestrat-o şi a căreia de tot felul odoare rămîn încă a se descoperi.

. . . . . .

Soţietatea mai ales se va îndeletnici cu aflarea tuturor odoarelor prea puţin cunoscute ce i pot înfăţişa în acest pămînt cele trei ramuri a naturii, ramuri neprelucrate încă şi care giuruiesc cele mai strălucite nădejdi.

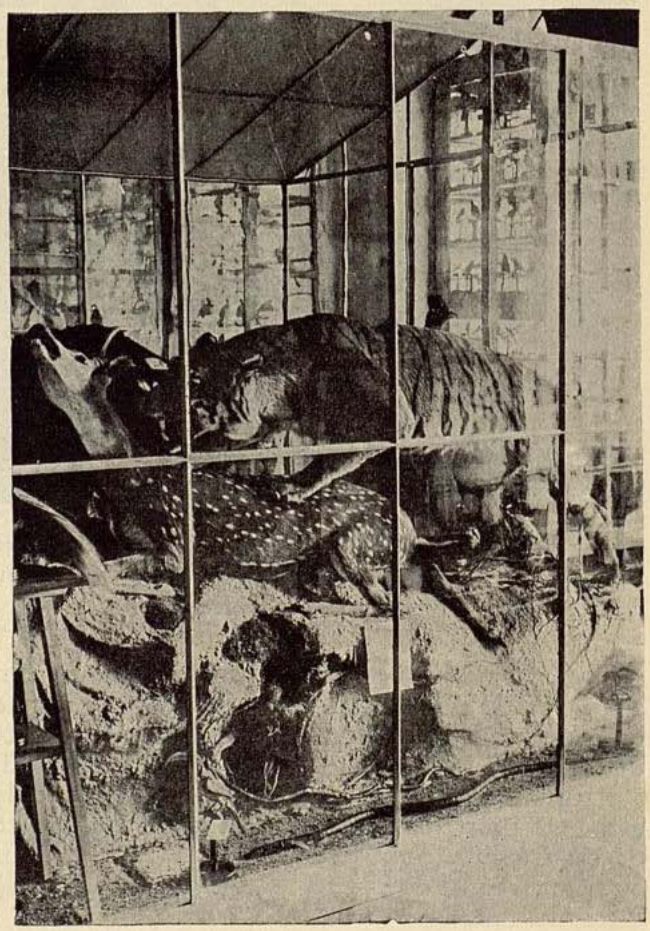

Dulapul cu tigrul. Foto Launay

. . . . . .

Acest Institut se identifică cu regeneraţia Moldovei şi prin o statornică lucrare, toată sîrguinţa soţietăţii va pîndi de a recomăndui un aşezământ carele face epocă în istoria patriei».

www.dacoromanica.ro

Albina Românească din 18 Februarie 1834, în suplement, face o dare de seamă amănunţită a serbării, arătând că Muzeul sau Cabinetul cuprinde trei părţi: *Mineraloghie, Zoologhie, Bibliotecă.*

Partea mineralogică cuprindea peste 200 «prube», printre care şi un drob de ceară bituminoasă (ozocherită) din jud. Bacău, donat de Dr. Carlu Udriţki.

Colecţia zoologică era compusă din 150 păsări « hărăzite acestui cabinet de D. F. Bel », 20 păsări « aduse din alte părţi ale lumii şi dăruite de către D. Doftorul Cihak, carele au adaus către acest dar o colecţie de Embrioane (fiinţe care după zămislire încep a se formarisi în mătrice) ». De asemeni colecţia zoologică mai cuprindea « falca de jos şi dinţii unui Mamut, a unui Tapir şi câteva alte rămăşituri de schelete a dobitoacelor mamifere (celor sugătoare) antidiluviane, adică carele au vieţuit înaintea Potopului, toate aflate în Moldova, aproape de Mânăstirea Rîşca ». Acestea din urmă fuseseră dăruite de Mitropolitul Veniamin.

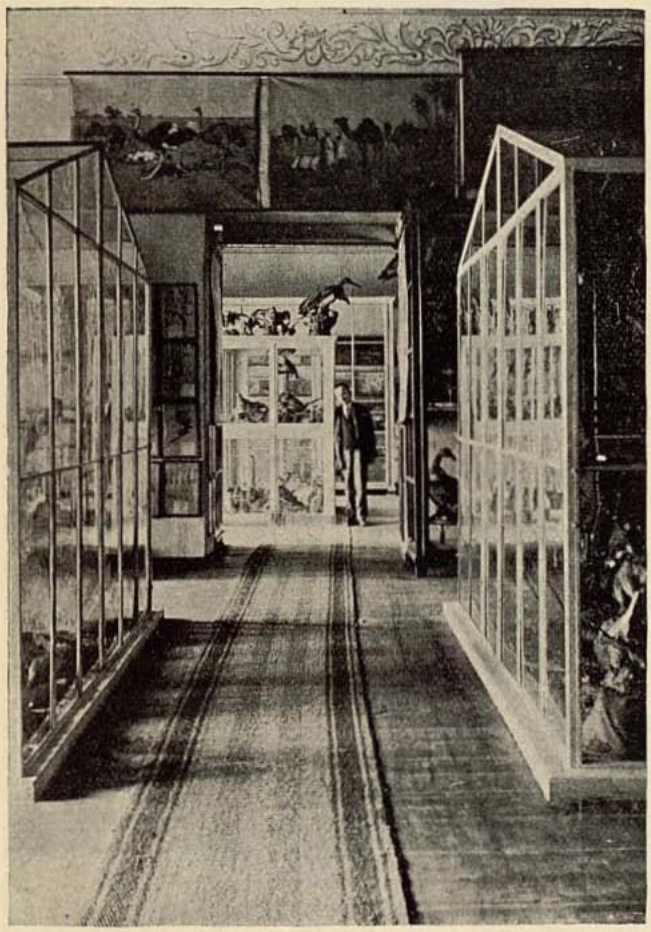

Vedere spre Sala Peştilor şi Păsărilor dela intrare. Foto Launay

Biblioteca restrânsă încă « se alcătuieşte de cărţi de Mediţiană şi de Istoria naturală... D. Aga Alex. Sturza de curând au hărăzit operile depline a lui Biufon, Laseped, Chiuvie în 42 tomuri, în octav cu mai mult de 1.200 figuri văpsit, foarte frumos lucrate ».

Activitatea Societăţii este din ce în ce mai intensă graţie entuziasmului membrilor săi inimoşi şi culminează în 1834, 11 Martie, cu deschiderea de către D-rul Czihack, a unui « *curs de istoria naturală* pentru toţi cei mai mari de 15 ani », care este baza primului manual de istorie naturală publicat în româneşte (500 pag. în 8° cu 20 table litografice, 1837). Acest curs îl începe Czihack după întoarcerea sa din călătoria făcută în străinătate în vara anului 1833, când a intrat în legătură cu numeroase personalităţi ştiinţifice din Apus.

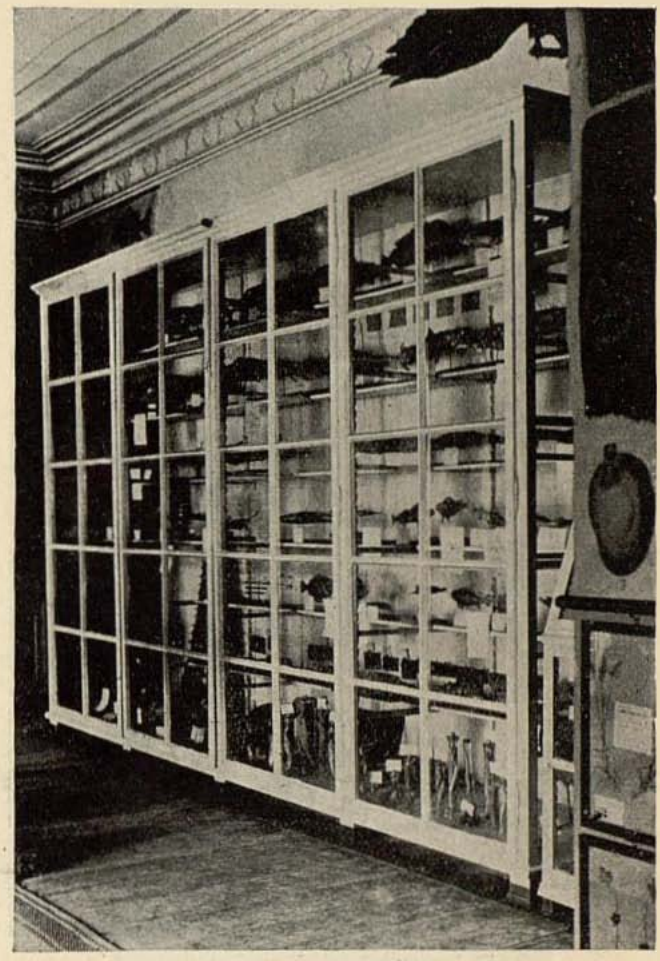

Dulap cu peşti. Foto Launay

După raportul înaintat cârmuirii despre rezultatele acestei călătorii, Generalul *Kisseleff*, protectorul societăţii, alocă o subvenţie de 6.000 lei (piaştri) din Casa Şcoalelor pentru cheltuielile trebuitoare, adresându-se comitetului cu vorbele: « Sfatul nu trebue să piardă din vedere, că numai în folosul şi binele ce vor rezulta şi în înţeleapta direcţie ce i se va da, el va trebui să-şi soarbă adevăratele elemente ale stabilităţii sale ».

In anul 1834 urmează schimbări în preşedinţia

www.dacoromanica.ro

societății, *Bürger* demisionează la 7 Februarie, iar la 19 Martie este ales Marele Vistiernic *Mihail Sturza*, care fiind proclamat Domn al Moldovei, își dă în curând și el demisia, iar în locul său, la 26 Iulie al aceluiaș an, este chemat la președințe Hatmanul *Grigore Ghica*. Acesta ajunse și el mai

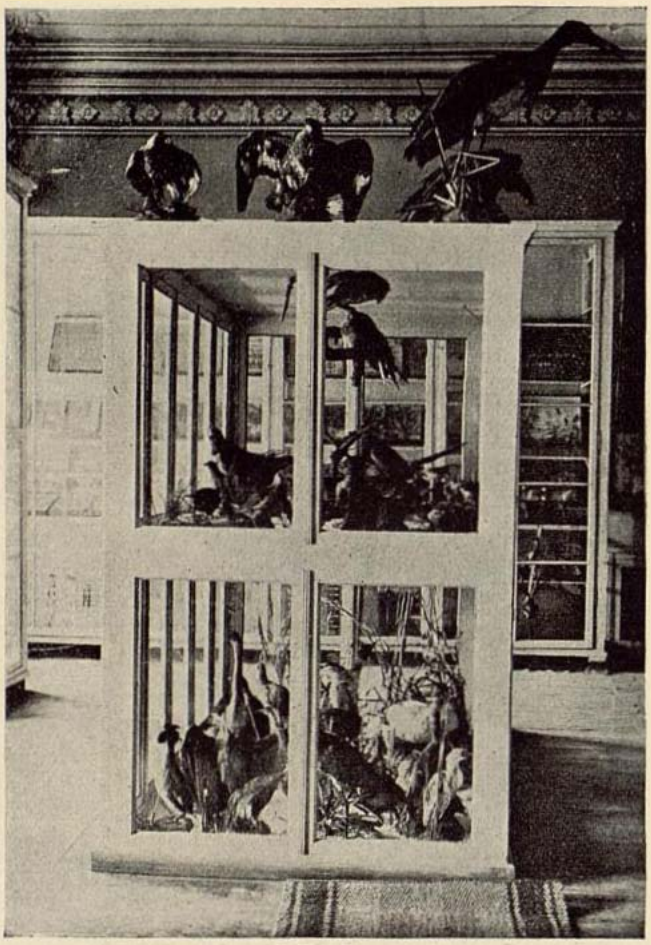

Dulap cu păsări. Foto La unay

târziu Domn al Moldovei. El demisionează la 3 Octomvrie 1834, făcând loc Agăi *Alex. Balș*.

In acest timp colecțiile muzeului și biblioteca sporesc considerabil, numărul membrilor din țară și din străinătate crește, iar societatea este invitată la Congresul medicilor și naturaliștilor germani dela Stuttgart. Abia mai târziu, în Septemvrie 1838, D-rul Czihack avea s'o reprezinte la un alt congres, acel al naturaliștilor germani dela Freiburg, unde el ținu o interesantă conferință[1]). Intre anii 1834—35 societatea își adăugi o secție de « iconomie rurală ». Ea cuprindea acum în germene, facultățile de medicină, știință și știință agricolă, pe care le are astăzi Universitatea ieșană. Grație activității desfășurate de *secția agronomică*, Zotta, Czihack și Bürger sunt aleși membri corespondenți ai societății agronomice a Marelui Ducat de Baden.

Datorită interesului ce-l purtau muzeului, atât Domnitorul, cârmuirea cât și boierii țării, darurile de cărți, obiecte, monezi, devin din ce în ce mai numeroase.

Ceea ce avea însă să ridice faima muzeului, fu cumpărarea corpului unui elefant cu numele de *Gaba* și care murise în Iași, dela un italian anume *Luzzatto*, directorul unui circ. Pentru adunarea banilor (135 galbeni) au trebuit să se lanseze liste de subscripții, însă fără succes. Noroc că Vodă Sturza a cumpărat scheletul și pielea pe care le-a donat apoi societății. Prin ce împrejurări, nu se știe, pielea acestui proboscidian a ajuns pe acoperișul unei case din mahalaua Ciurchi, unde a stat cam până la 1858, când, destul de deteriorată, a putut fi montată pe o armătură de fier, de un preparator abil al muzeului, *Martin Kieser*. Ochii i-a căpătat elefantul abia în 1862, după plecarea și retragerea lui Czihack în Germania.

De acum încolo mult timp, muzeul societății se va numi « Cabinetul Elefantului ».

Tot în această epocă de înflorire a societății încep a se organiza primele misiuni științifice ale ei.

Astfel, botanistul *Julius Edel*, farmacistul *Iosif Szabo*, silvicultorul *D. Stănescu*, *D-rul Czihack* și naturalistul *Fr. Bell*, întreprind primele cercetări asupra florei și faunei Moldovei. Iar *D-rul Zotta* și farmacistul *A. Abrahamfi* execută cele dintâiu analize de ape minerale din țară.

Rezultatele interesante ale acestor cercetări sunt publicate fie în broșuri, cum ea ceea a lui *Edel:* « Bemerkungen über der Vegetation der Moldau», fie în diferite reviste din țară sau din străinătate (« Albina Românească », « Notiții Statistice », « Foaia științifică și literară », « Flora », Buchner's Chemische Annalen », etc.).

Dela *Szabo* rămâne un valoros ierbar cuprinzând peste 2.800 specii și un voluminos manuscris despre Flora Moldovéi, din nefericire rămas nepublicat și rătăcit în București.

Fr. Bell adună o frumoasă colecție de pasări pe care o donează Muzeului Istorico-Natural, iar *Czihack* și *Szabo* dau o listă de diverse animale (sugătoare, paseri, amfibii, pești, insecte și viermi), clasificate după sistemul lui Linné, în « Notiții Statistice » ale principelui Suțu.

La 24 Maiu 1836, avu loc o adunare generală extraordinară a Societății, la care asistă Vodă *Sturza*, în sala mare a Academiei Mihăilene. Cu acest prilej, președintele societății, Vornicul *Const. Sturza*, pronunță un discurs de o rară frumusețe și înălțime de cugetare, în care făcu un istoric al societății rezumând activitatea ei dela întemeiere și până la acea dată. *Buletinul Oficial al Moldovei*

[1]) Publicată într'o broșură: *Bericht über die Fortschritte der Civilisation in dem Fürstenthum Moldau. Mitgetheilt der Versammlung deutscher Naturforscher und Aerzte in Freiburg, im Sept. 1838* (cf. *N. A. Bogdan*, op. cit., pag. 49).

www.dacoromanica.ro

de pe atunci a publicat în limbile română și franceză darea de seamă a acestei memorabile ședințe.

Un alt eveniment important în acest timp (1837) este vizita făcută Muzeului de cunoscuta misiune științifică ruso-franceză a Prințului *Alex. Demidoff.*

Membrii acestei misiuni — printre care pictorul *Raffet* din Paris — sunt cooptați corespondenți ai societății. Acesta din urmă a lăsat o serie de desene și gravuri, «primele documente ale ilustrației românești».

După nenumărate sforțări și greutăți societatea reușește între 1840—45 să cumpere o casă în ulița Hagioaiei (azi Str. Brătianu) dela Vornicul Const. Sturza. In această clădire avea să se instaleze definitiv *Muzeul Istorico-Natural*, să se țină ședințele societății până în ziua de astăzi și tot aici, în sala

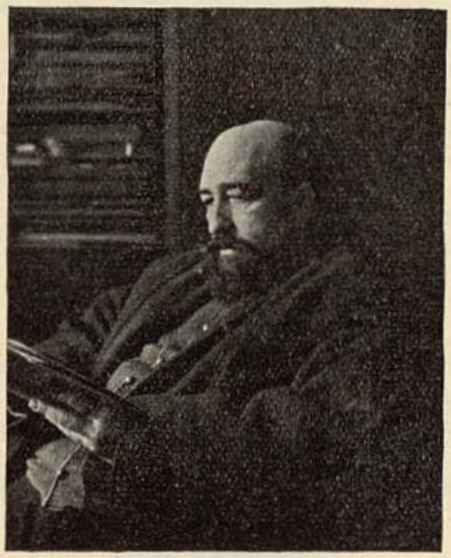

Prof. Dr. A. Slătineanu, președinte în timpul centenarului

de ședințe, avea să fie proclamat Cuza-Vodă ca Domn al Moldovei în 1859.

Cine poate păși astăzi, fără un sentiment de adâncă emoție și pietate, în aceste venerabile încăperi, în care plutește încă spiritul acelor vrednici și patrioți bărbați din acele vremuri, care s'au străduit să lase urmașilor acest scump patrimoniu, pildă vie de modul cum au știut ei să muncească pentru Știință, pentru Societate, pentru Patrie!

Tot în această perioadă (1845), Muzeul cumpără dela un negustor grec ambulant, o mumie egipteană destul de bine conservată și niște pui de crocodil îmbălsămați, care constitue și astăzi una din cele mai interesante atracții ale sale.

Peste șase ani (1851), apare «*Foaia Societății de Medici și Naturaliști din Principatul Moldovei*, cea mai veche publicație a societății, scoasă sub îngrijirea D-rului *Gh. Vârnav*; astfel se realizează unul din visurile D-rului Czihack. «Insă Foaia» își încetează apariția după un an. Abia la 1859 1 Iunie, reapare Nr. 1 din Anul II și atât.

La 1861, D-rul Czihack, adevăratul animator al Societății, părăsește Iașii și se retrage — după

Prof. Paul Bujor, fost conservator al Muzeului

o lungă activitate — în orașul său natal Aschaffenburg din Bavaria. De aici el continuă a se interesa de mersul Societății, trimițând mereu obiecte pentru Muzeu și ajutând-o cu sfatul său.

Dr. I. Alexa, secretar general al Societății și redactor al «Revistei Medico-Chirurgicale»

Cu plecarea lui Czihack, începe o perioadă de stagnare, de adevărată lâncezeală pentru societate, care durează până la 1886 și în care timp «nimic de samă nu s'a putut produce pentru înaintarea sau folosința acestei frumoase și vrednice instituții culturale» (cf. *N. A. Bogdan*, op. cit. p. 107).

www.dacoromanica.ro

Pe la 1871, *D-rul Brândză*, conservatorul Muzeului, şi D-rul *Anastase Fătul* întemeiară o grădină botanică, astăzi dispărută. In 1876 regretatul prof. *P. Poni* propune alegerea unei comisii permanente pentru întreţinerea, clasificarea şi îmbunătăţirea colecţiilor, care a rămas nerealizată.

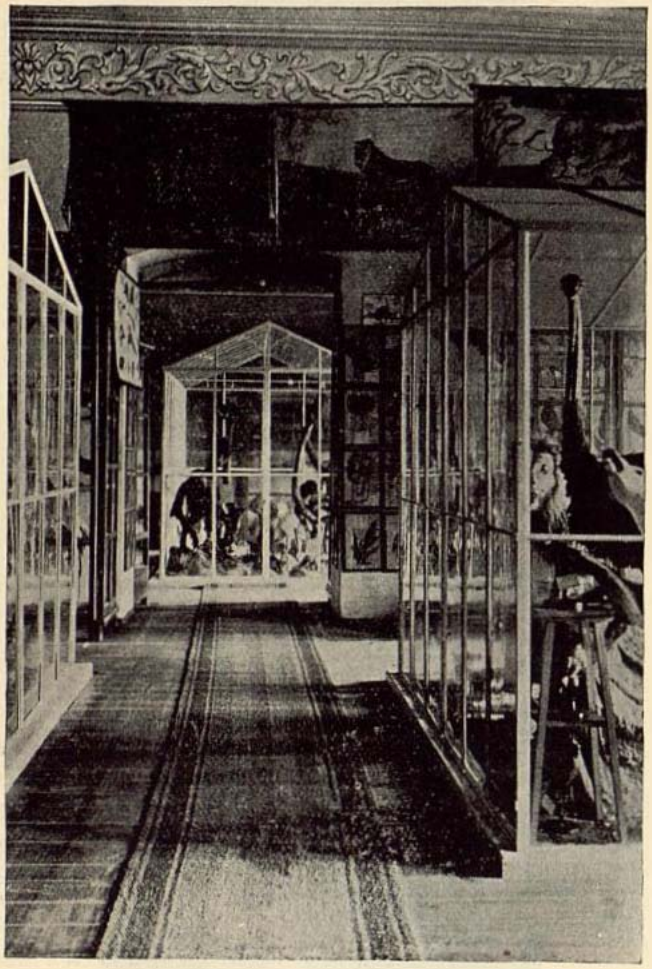

Interior din Muzeul Istoric-Natural. Foto Launay

La 23 Septemvrie 1885, Regele Carol I, cu o suită întreagă, vizitează Muzeul şi e primit de D-rul *Anastase Fătul*, preşedintele Societăţii.

Dela 1886 înainte societatea reintră într'o nouă perioadă de înflorire şi cel mai evident semn de regenerare fu scoaterea primului număr din *Buletinul Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi*, datorită stăruinţelor D-rului *Ciurea*, preşedintele societăţii, precum şi a membrilor: *Gr. Cobâlcescu, Dr. G. Otremba, Dr. Ar. Peride, Dr. G. Socor, Dr. V. Bejan, Dr. E. Rizu, Dr. G. Bogdan, Dr. T. Philippescu, Dr. G. Iuliano, Dr. Th. Bastaki, Dr. Lud. Russ* junior, *Dr. Em. Riegler, S. Konya, N. Leon, L. Cosmovici, G. Stravolca, P. Poni*, şi alţii.

Buletinul era tipărit în româneşte şi în franţuzeşte şi apărea sub privigherea D-rului *Rizu*. Dela 1888—1900 conducerea o ia Prof. *G. Bogdan;* astăzi apare sub conducerea unui comitet, având ca secretar pe D-rul *I. Alexa* şi este la al XLIV-lea volum. Numele buletinului a rămas numai în subtitlu având ca titlu principal: *Revue Médico-Chirurgicale de Iassy*.

In răstimp intrară în societate o seamă de literaţi *(V. Burlă, P. Râşcanu, A. B. Brandia, Aron Densuşianu, A. D. Xenopol, Alex. Gr. Suţu*, etc.), încep tendinţe divergente şi încercări de a se schimba caracterul instituţiei şi de a se transforma într'o Academie Ştiinţifico-literară. Aceştia propun în adevăr modificarea statutelor, însă graţie opoziţiei energice a D-rului *Czihack*, care trăia încă, tentativa lor nu reuşeşte, literaţii se retrag şi fundează revista «Arhiva», organ al Facultăţii de litere, care apare şi astăzi sub îngrijirea d-lui Prof. *Ilie Bărbulescu*.

In curând şi naturaliştii (Prof. *Paul Bujor, V. Buţureanu, N. Leon, I. Simionescu*, etc.), imitară exemplul literaţilor retrăgându-se din societate şi întemeind o nouă asociaţie ştiinţifică sub preşedinţia lui *P. Poni*. Ei creară două reviste, una ştiinţifică, *Annales Scientifiques de l'Université de Iassy*, şi una de popularizare, *Revista Ştiinţifică «V. Adamachi»*.

Prima se găseşte la vol. al XVIII-lea şi apare regulat, cu toată vitregia timpurilor, graţie energiei de fier a Prof. *I. Borcea*. Cea de a doua este la vol. al XIX-lea şi e scoasă sub îngrijirea Prof. *I. Simionescu, P. Bogdan, I. G. Botez, C. Motaş* şi *V. Zăhărescu*.

Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi a fost deci un adevărat focar de lumină din care au pornit atâtea raze divergente. Astăzi ea şi-a schimbat

Prof. dr. C. Botez, preşedinte 1900—03

însă complet fizionomia, redevenind ceea ce a fost la început, o Societate pur medicală. Singurul naturalist care activează şi astăzi în sânul ei este *Prof. I. Borcea*, care în calitate de director al Muzeului Istorico-Natural şi de Ministru al Instrucţiei Pu-

www.dacoromanica.ro

blice, şi-a câştigat cel mai lăudabil titlu de merit subvenţionând şi reorganizând complet acest aşezământ, pentru care a lucrat şi lucrează şi astăzi cu cea mai mare râvnă şi cel mai viu interes, făcând să sporească anual colecţiile, cu toată lipsa de fonduri.

Medicii, cari singuri nu s'au desinteresat de mersul societăţii, continuă activitatea din trecut, aducând însemnate contribuţii ştiinţifice în ramura lor.

Printre cei din urmă preşedinţi ai societăţii se cuvine să citäm pe profesorii: *Puşcariu* (†), *Riegler* (†), *Bogdan* (†), *Demetriade* (†), *Russ* (†) *Socor* (†), *Juvara* (†), *Bacaloglu, Anghel, Parhon, Tănăsescu, Slătineanu, Hortolomei, Bălteanu*, etc.

Prin munca şi priceperea sa, merite incontestabile şi-a câştigat d-l Dr. *G. Botez*, bibliotecar al Societăţii dela 1904 încoace.

In 1924, când societatea împlinise 90 ani de existenţă, preşedinte era d-l Dr. *D. Anghel*, care

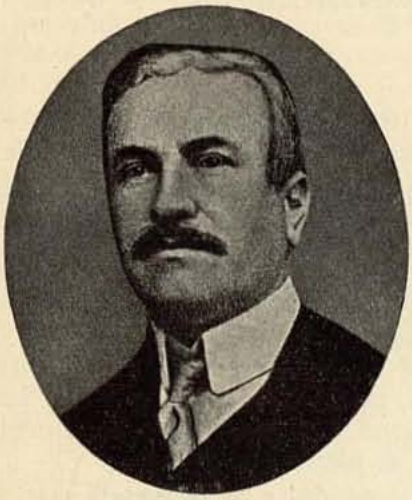

Prof. dr. Em. Puşcariu, preşedinte 1907—08

cu acest prilej a ţinut o înălţătoare cuvântare, publicată în *Rev. Ştiinţifică « V. Adamachi »* (vol. X, 1923—24).

Iată câteva note răzleţe din trecutul străvechii societăţi — care a numărat în rândurile membrilor ei, personalităţi ilustre din lumea ştiinţifică a Apusului de pe vremuri, ca: *Hufeland, Tiedemann, Oken, Metzger, Leuckart, Humboldt*, etc., iar mai târziu pe *Haeckel, Waldayer, Swoboda, De Martonne, E. Racoviţă* (actualmente la Cluj), *Urban Iarnik* dela Praga, etc.

Acesta din urmă, într'o inimoasă scrisoare societăţii în anul 1911, zice între altele: « Ce păcat că peste 22 ani, când se va serba jubileul de 100 ani dela înfiinţarea Societăţii, n'am să mai fiu între cei vii, să iau parte cum am luat la jubileul de 50 ani al Universităţii Ieşene; dar cine ştie poate ca să vie băiatul meu cel mai mare Hertvic şi mai poate cu vreo odraslă a sa. Căci dacă s'a nimerit ca fiul meu să aibă aceeaş dragoste pentru limba română ca mine, de ce să nu râvnim la cinstea de a face viţă de filoromâni?».

Prof. I. Borcea, actualul director al Muzeului

Ar fi deci de datoria celor ce vor organiza, când vor organiza, sărbătorirea centenarului societăţii, să invite pe *H. Iarnik* ca să participe, îndeplinind astfel această dorinţă din testamentul marelui şi regretatului filoromân.

Un veac a trecut! Timp de peste o sută de ani *Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi* a continuat să răspândească în jurul său cunoştinţe folositoare inimii şi minţii, sănătăţii şi vieţii.

Datorită entusiasmului membrilor săi fondatori, — în faţa memoriei cărora ne plecăm cu adâncă pietate — satisfacţiei înalte de a cunoaşte secretele şi bogăţiile naturii acestei ţări precum şi dorinţei vii de a contribui la propăşirea medicinii, a ştiinţelor pure şi aplicate, ea lasă o dâră luminoasă în istoria culturală a ţării. Să sperăm că scânteia aprinsă la Iaşi, se va desvolta tot mai mult şi va străluci mai vie în viitor.

C. MOTAŞ

Iaşi, 11 Iunie 1933 Profesor la Universitatea din Iaşi

www.dacoromanica.ro

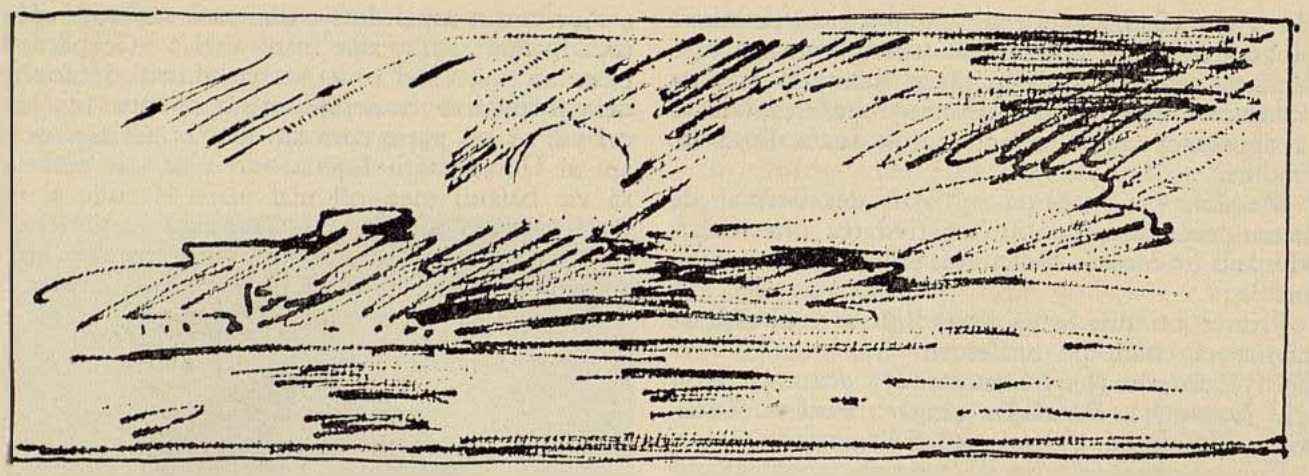

STÂNCA ROȘIE

(ROMANUL FOTINIEI SANDRIS)

X

Ziua aceea încă nu se întunecase de-a-binelea. Mai înainte ca soarele să se ascundă, luna se arătă palidă pe cer; și îndată ce pieriră razele aurii, se iviră cele argintii, din ce în ce mai puternice, scăldate în melancoliile dulci ale toamnei.

Nici o suflare nu-i ieși din buze

In parc îmbobocesc crizantemele și micșunelele, și-și răspândesc aroma îmbătătoare cele dintâi iasomii și cei dintâi iacinți. In livadă, pomii cu trunchiurile scâlciate se apleacă împovărați de roade, iar pământul e ud și roșu peste tot de cele dintâi ploi. Pe mare ca și pe cer, albastrul strălucește mai adânc; bolta e acoperită de nori neregulați, pe ici pe colea întunecoși, iar suflarea serii se ridică din marea sărată cu undele ușoare, răcoroasă și parfumată.

Tot atât de dulce și de veselă este și melancolia Fotiniei, care, așezată pe balconul ei înalt, în ceasul acela când se înserează fără întuneric, privea marea. Cu o palpitație ascunsă caută spre locul pe care-l brăzdează vapoarele venite din Patras, și se gândește că în curând, foarte curând, va zări fumegând și coșul navei fericite, care îi va aduce pe Anghelos al ei.

Face socoteala. Au trecut trei zile de când a plecat scrisoarea ei. Nu vor trece nici pe atâtea încă și va sosi la vilă și în sufletul ei răspunsul atât de dorit... Vor fi fără îndoială două, trei rânduri într'o scrisoare adresată mamei ei. Va spune că i-e dor de ei și că, văzând că ei n'au de gând să mai vie, are să vie el într'o zi pân'acolo, pe neașteptate. Nimic altceva... E destul, ca să spue totul... Și poate, mai înainte ca mama ei să se hotărască să-i răspundă, — cum e și dânsa cam greoaie și amână răspunsurile, — într'o dimineață, foarte curând, o trăsură va sui în grabă drumul platanilor și se va opri în fața porții de fier...

www.dacoromanica.ro

— Anghelos!...

Iată, scorbura bătrânului măslin îi așteaptă... Dar acum Fotinì n'are să mai stea cu mâinile în sân ori de câte ori are să fie vorba de o călătorie la Atena... Și ea are să fie gata, și Anghelos n'are să grăbească de loc să plece... Mimis are să fie iar cu școala... Și au să plece amândoi. Au să plece departe, spre unire, spre dragoste, spre fericire... Scorbura bătrânului măslin au s'o regăsească acolo... departe. Cuib cald; acoperit pe jos cu mărăcini și împodobit cu două cununi de flori de portocal...

Adâncită în dulcile ei visări, Fotinì nu și-aduse aminte să intre în casă cu toate că afară era răcoare, decât atunci când Mariette o chemă la masă.

In sufragerie găsi numai pe tatăl ei. Doamna Sandris ieșise după obiceiu, ca să arunce o privire prin bucătărie. Mimis nu se scoborîse încă din odaie unde învăța; iar Mariette se dusese să-l cheme. Iată, în clipa aceea și pe funcționarul biroului, — un tânăr negricios și urît, pe care Fotinì îl antipatiza, tot pe atât pe cât el în adâncul inimei lui o apoteoza, — și care veni, cu purtarea bună și foarte corect la vizita de seară, să predea domnului Sandris corespondența.

In seara asta erau două, trei scrisori, două, trei ziare și încă ceva care nu semăna cu celelalte.

Privirile Fotiniei căzură numaidecât pe plicul acela bizar, lungueț, mare cât toate zilele, de hârtie japoneză. Se aplecă și citi pe el, cu o scriere necunoscută și, după aparență de femee, adresa: «Onoratei familii Alfredos Sandris, Zachintos». Ce să fie?

— Imi dai voie tăicuțule?

Domnul Sandris, care-și pusese ochelarii și citea etichetele scrisorilor, se uită pe masă, văzu plicul mare și fantezist care rămăsese împreună cu ziarele și făcu semn Fotiniei să-l deschidă.

Fotinì îl luă în mâini. Il suci pe partea cealaltă și văzu o mare și bogată monogramă: E. și A.

— A! strigă cu bucurie; e un anunț de căsătorie! Cine o fi aceea care se căsătorește?

Și fără cea mai mică bănuială, fără nicio presimțire, numai cu nerăbdarea curiozității și cu zâmbetul bucuriei, deschise plicul și trase din el coala de hârtie.

De cum o deschise, cel dintâi cuvânt de care dădu cu ochii fu «Anghelos». Aș! ce face?... Se aplecă mai mult ca și cum nu putea să descifreze bine literele, și începu să citească dela început: «Domnul Anghelos Marinis și domnișoara Eliza I. Vlastù, au celebrat căsătoria lor...».

Nicio suflare nu-i ieși din buze. O clipă își ridică cu spaimă ochii depe hârtie și se uită la tatăl ei. Din fericire, domnul Sandris desfăcuse o scrisoare, foarte însemnată, și era adâncit în lectură... Iar Fotinì, cu ochii plini de spaimă, fixați mereu asupra tatălui ei, — ai fi zis că vedea o fiară adormită și îi era teamă să n'o deștepte, — aduse mâna la inimă, apoi o ridică până la cap, și rămase așa câteva clipe, meteorică și cu înfățișarea unui om care nu știe dacă trebue să rămâe la locul lui, să se năpustească înainte sau să se dea înapoi...

In craterul Stâncii Roșii, în clipa când îi vor-

Nu și-a aprins lămpioara, nu s'a desbrăcat, nu a plâns. Rămase nemișcată în fața ferestrei deschise

bise Anghelos, i se păruse că se întâmplase un cutremur; — însă un cutremur, care a mai lăsat ceva teafăr... Aceeaș impresie o avea și acum. Dar acest nou cutremur, ai fi zis că-i dărâmase până și ruinile celui dintâi. Și deodată, Fotinì pierdu din fața ei lumea, — pereții, plafonul, dușumeaua, masa, lampa, și se pomeni într'un haos întunecos, unde abia putea deosebi pe tatăl ei, imagine turbure cu smucituri groaznice și nesfârșite...

Aceasta ținu câteva secunde. Pe urmă lampa se lumină iar, pereții se întoarseră la loc, dușumeaua se fixă din nou, masa reapăru, încetă orice hâțânare. Și îndată Fotinì fu cuprinsă de un fel de nebunie, un fel de manie. Își luă mâna de pe cap, ridică în sus pe cealaltă care ținea hârtia și dădu buzna în casă, sărind, râzând și țipând:

— Mamă! Anghelos!... Anghelos s'a însurat!... A luat pe Eliza Vlastù... Au celebrat cununia la

www.dacoromanica.ro

zece Septemvrie!... La Atena...! Mamă!... Mimis!... Anghelos!...

Fotinl avea convingerea că Anghelos plecase dela Stânca Roşie nenorocit. Era o exagerare; totuş ştim că n'a plecat nici tocmai fericit. Mustrarea cugetului şi căinţa pentru purtarea lui proastă faţă de cei doi copii, — fie din egoism,

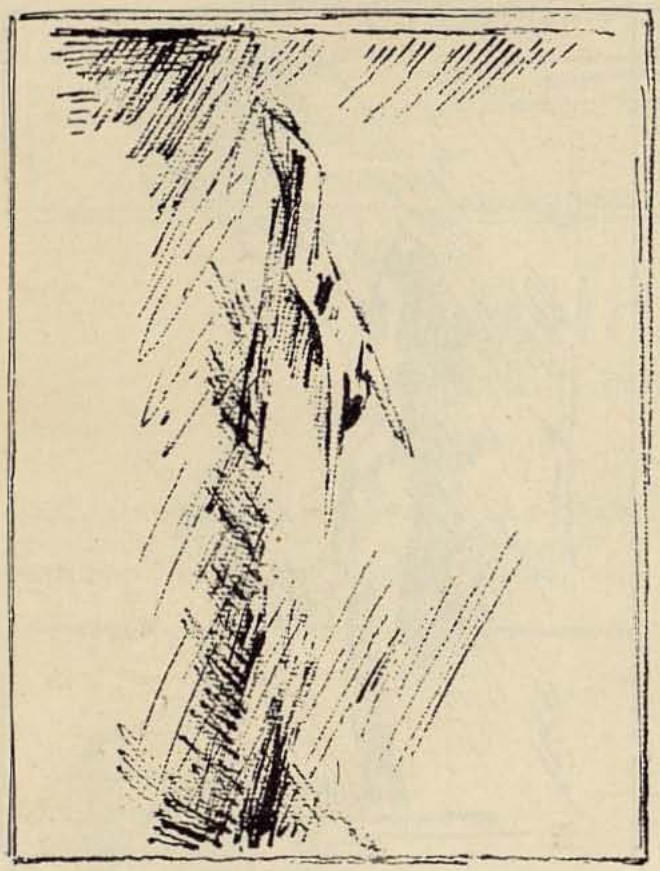

Cade...

fie din lipsă de păsare, — erau în măsură să-i distrugă orice impresie de viaţă bună. Dar mai ştim că sentimentele lui Anghelos nu dăinuiau la infinit... De cum se pomeni departe de locul şi personagiile care i-l reaminteau, — într'o altă viaţă, cu alţi oameni, cu impresii noui, încă de pe vaporul care-l ducea înapoi, — şi mustrarea conştiinţei amuţi, şi căinţa dispăru.

Işi regăsi Atena, Kifissia, Falerul, amicii, fetele, viaţa lui obişnuită. Şi încetul cu încetul Stânca Roşie fu purificată în conştiinţa lui, de orice accesoriu neplăcut şi plictisitor, ca să rămâe ca o dulce, depărtată şi frumoasă amintire. Rareori, în clipe de reverie, îşi revedea verişoara cu dor, îşi aducea aminte, după cum presimţise, numai de clipele plăcute pe care le gustase în preajma trupşorului alb, şi tare ar fi vrut să-l mai cuprindă odată în braţe, în scorbura unui măslin bătrân... Insă doruri de felul acestora, atât de slabe, atât de palide, avea o mie pe zi — firește! Şi apoi nici nu i-a trecut vreodată prin gând că Fotinl ar fi putut să-l iubească, — o, niciodată. Amândoi, vedeţi bine, în ultimele zile şi-au jucat rolul în mod strălucit: el ca s'o convingă de iubirea lui veşnică şi fără speranţă; ea ca să-l încredinţeze că-l va urî toată viaţa...

Prietenilor lui le spunea plin de entusiasm:

— Am fost la Zante... Am petrecut cincisprezece zile la moşia lui unchiu-meu... Dar ce petrecere!... o minune, un vis!...

Apoi cu glasul mai încet.

— Şi cu o verişoară... mm! o păpuşică!

Dacă amicul se întâmpla să fie mai intim şi foarte *specialist*, Anghelos, foarte bine dispus, cu glasul şi mai încet, îi murmura ceva la ureche.

Atunci începeau amândoi să râdă.

— Ce vorbeşti, mă păcătosule! îi spunea amicul cu o spaimă prefăcută. Păi, pentru tine nu există nimic sfânt pe lumea asta?

Odată, într'o convorbire asemănătoare, ca şi cum voia să se justifice, zise cu aer foarte serios:

— Şi de-ai şti că puţin a lipsit s'o iau de nevastă. Ce să-ţi spun!

— Avea zestre cel puţin?

— Vreo sută de mii.

— Mai bine că ai scăpat!

Mai târziu, la Kifissia, retrăi idila de anul trecut cu Eliza, se reînoiră tratativele şi Anghelos, cuprins de entusiasm, şi ca să facă pe placul mamei sale care dorea aceasta foarte mult, — îşi dădu cuvântul. Nici n'a avut timpul măcar să se răsgândească, fiindcă celebrarea cununiei s'a hotărît cât mai curând.

In răstimp, nu neglija nici corespondenţa lui cu doamna Sandris. Rar, dar în sfârşit tot îi scria. Numai din ziua în care îşi dădu cuvântul, nu i-a mai scris. Nu-i venea să anunţe aşa ceva la Stânca Roşie. Nu, desigur, fiindcă avea credinţa că este legat cu o cât de mică îndatorire de Fotinì. Un « te iubesc » fără răspuns nu era un argument puternic ca să-l lege, cu atât mai puţin să-l facă nenorocit, după cum spusese, chiar, pentru toată viaţa. Dar a spus-o. Şi aceasta, oricum, era destul ca să-i fie ruşine de Fotinì. Ce-avea să spue iarăş despre caracterul lui « Englezoaica Zachintiană », când avea să afle că i s'a vindecat atât de repede rana « nevindecabilă »?... Şi ca şi cum voia să mai câştige timp pentru un astfel de anunţ care-l înjosea în ochii ei şi care ar fi schiţat zâmbetul ironic al verişoarei sale, îşi amână corespondenţa o lună de zile.

Până în ziua în care se căsători; şi, rece, tipic, elegant, foarte distins, sosi anunţul litografiat. Mai bine aşa, odată şi bine, fără vorbe grele şi de prisos...

Cât despre adresă, care era scrisă de o mână străină, — ce-i drept, — n'a făcut-o dinadins. Toate invitaţiile au fost scrise de mâna fericită a Elizei.

www.dacoromanica.ro

In seara aceea, la masă, în fața vioiciunii nebunești și neastâmpărate a Fotiniei, doamna Sandris făcu această observație:

— Curios! Ori de câte ori aude de căsătorie Fotinì se poartă ca o nebună. Alaltăieri iar, când a aflat de căsătoria Iuliei, a făcut la fel, și mai rău chiar.

Și totuș bucuria tuturor la Stânca Roșie, în seara aceea, trebue să fi fost cu adevărat nebună și atât de oarbă, încât nimeni să nu bage de seamă și să se neliniștească de faptul că în clipele fugare în care Fotinì își lăsa în voie râsul și flecăritul, figura ei lua o expresie bizară și sălbatică, o încruntare înspăimântătoare. O, numai odată să fi căzut o privire atentă asupra acelei figuri și ar fi fost cu neputință să nu izbucnească drama pe care se sileau s'o ascundă valurile bucuriei ei nebune!

Dar nimeni n'a văzut, nimeni n'a bănuit. Fotinì se ținu până la ora obișnuită a despărțirii. Și după ce discută cu Mimis planul felicitărilor de mâine, — pe urmă, foarte simplu, foarte natural, ca în fiecare seară, sărută pe tăicuțul ei, pe măicuța, de bucurie dădu și o sărutare lui Mimis, — aceasta era în afară de obiceiu, — și se sui în liniște și foarte cuminte în odaia ei.

Hotărîtă.

Nu și-a aprins lămpioara, nu s'a desbrăcat, nu a plâns. Rămase nemișcată în fața ferestrei deschise cu jaluzelele pe jumătate aplecate în fața lunii care sta să apună, roșie și sălbatecă.

Timpul trece. Fotinì nu se mișcă.

Cu ochii mari, uscați, cu gura deschisă, cu răsuflarea oprită, urmărește o viziune: Anghelos de curând căsătorit, într'un cuibușor îmbrăcat cu mărăcini și împodobit cu cununi de flori de portocal, ține în mână scrisoarea ei. Lângă el Eliza. O citește și râde... Apoi o arată Elizei și râd împreună. Pe urmă se sărută...

O doare atât, încât nu poate suferi. O arde, o înnebunește. Din întâia clipă, jos la sufragerie, se silește s'o alunge... Dar viziunea grozavă apare stăruitoare de fiecare dată, în fiecare clipă... Și o vede și o urmărește, fără voia ei...

Timpul trece, Fotinì nu se mișcă.

Apoi, ca și cum se deșteaptă, tresare, se sperie... Se duce până la ușă, încet, și ascultă... Nimic, liniște. Toți sunt în odăile lor și dorm. E târziu, — e timpul.

Deschide ușa și iese.

Intuneric. Intuneric în sufletul și în jurul ei, peste tot. Nu vede, nu aude nimic. Inaintează cu instinctul orbului. Trece ușoară coridorul, scoboară pe scară, trece celălalt coridor pavat, oprește lase portița parcului. E încuiată... Descuie... Zgomotul lacătului o înspăimântă... Se oprește o clipă; nimic... Deschide și iese în parc.

Aleargă cu băgare de seamă până la grilaj. Poarta de fier e deschisă. Cum? Nenea-Anastasis n'a venit încă să încue? Ce bine! Deschide, lasă poarta deschisă și fuge ca o nebună...

Pe când alerga, aruncă roată o privire. Și noaptea o înspăimântă. I se păru că umbrele platanilor, de pe drumul care se căsca întunecos pe micul podiș, se luaseră după ea ca s'o prindă.

— Stai, unde te duci!

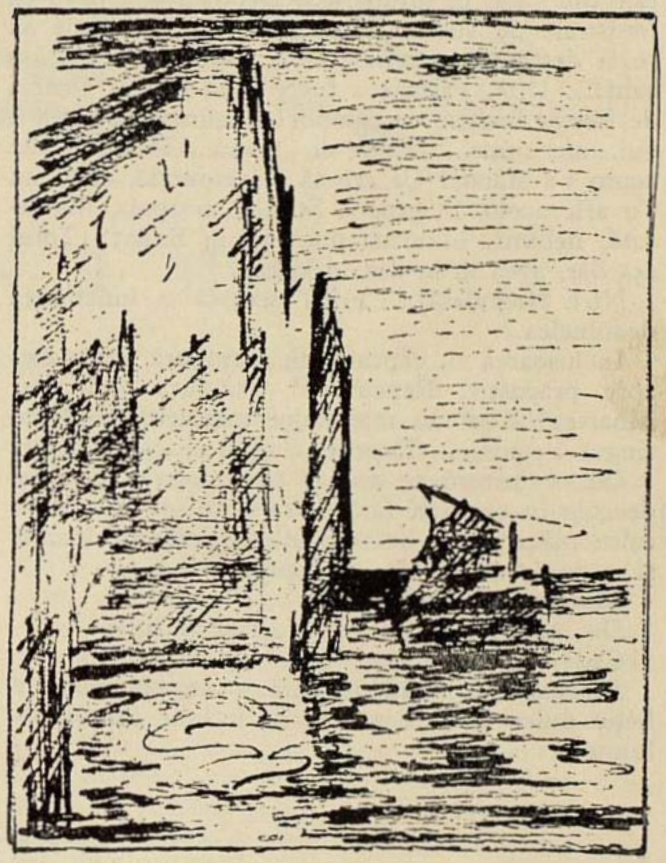

Iar jos Marea, care stă liniștită printre stânci

Și împreună cu ei o luară și măslinii bătrâni, din livadă, șotâng-șotâng, s'o ajungă din urmă:

— Stai! unde te duci!

Și norii, alburii pe bolta întunecoasă, se lăsară și ei în jos ca s'o împiedice, iar luna de foc ascunsă pe jumătate după munte, o privi mânioasă și amenințătoare:

— Stai, unde te duci!

Speriată, fugărită, ai fi zis că era în primejdie să fie prinsă, alergă cu toată puterea.

Drept la Stânca Roșie.

La marginea prăpăstiei nu se opri și, cu viteza pe care o avea, dădu buzna și se pomeni în groapă.

Căzu în genunchi și se lovi. Durerea o făcu să-și vie în fire. Ii fu frică puțin și se răsgândi. Vai! *ce era să facă*!...

Nu, nu, are să se întoarcă înapoi... Dar cum să se sue din groapa aceea adâncă. Se suise odată cu ajutorul scaunului lui Anghelos; dar acum îi este cu neputință. Unde să pue piciorul, cum să

www.dacoromanica.ro

stea? Să sară, era prea mică, să se cațăre, nu putea. Oricât s'ar fi silit, orice ar fi făcut, acolo ar fi rămas noaptea întreagă, — acolo aveau s'o găsească dimineața.

Se opri brusc, nehotărîtă, și privi afară, în sus. Peretele înalt al închisorii ei nu-i îngăduia să vadă decât vârfurile negre ale copacilor și jumătate din casă, în întuneric... Deodată i se păru că ferestrele de sus se luminară... Ai ei trebue să se fi deșteptat... trebue să fi prins de veste... o caută... Uite, câinele a început să latre... Poarta de fier se închise cu zgomot! Dumnezeule! iată-i, vin, au ajuns... Tatăl ei, mama, Mimis... De acum s'a sfârșit! Ce are să le răspundă, când au s'o afle acolo, în groapa Stâncii, noaptea, îmbrăcată, nebună, în urma unui anunț fericit? Totul așa dar, avea să se dea în vileag?

Nu! Niciodată!... Frica aceasta o înnebunea deabinelea.

Inchisoarea ei, căpcana ei, o singură ieșire are: spre prăpastie. Repede. E singura scăpare... Moartea! E și cea mai dulce moarte... Anghelos singur a spus-o... Repede, c'au și ajuns! Inainte!

Cu o săritură se aruncă în groapa a doua și deacolo în cealaltă, fără să se oprească nici ca să calce măcar, — și deacolo întinde mâinile înainte și cade în prăpastie cu capul.

Moartea cea mai dulce.

Da; numai de data asta n'a fost amăgită.

Cade...

Amețeala înspăimântătoare i se schimbă în beție dulce și în bezna ei se întinde lumină, — lumină!

E ziuă. S'a deșteptat dintr'un vis urît. Ah! ce bucurie! toate au fost minciuni. Anghelos nu s'a căsătorit cu alta... Anghelos i-a primit scrisoarea... și a alergat încoace și se află alături acum de ea...

Aproape de ea, în brațele ei, în scorbura bătrânului măslin, — cuibușor îmbrăcat cu mărăcini și împodobit cu cununi de flori de portocal...

Cade.

In jur lumină.

O cât e de frumos! Și cum o iubește!

Il cuprinde în brațe, îl strânge, îl sărută dulce pe gură.

Și sărutarea, plină de patimă, lungă, nesfârșită, îi stârnește atâta plăcere, încât, fericită de ea, leșină.

Nu mai simte nimic.

Cade.

Trupușorul ei, în sbor, se lovește de pietrele ascuțite, iar carnea fragedă e găurita, sfâșiată, făcută bucăți.

Nu simte nimic.

E moartă.

Cade.

Iar jos marea, care stă liniștită printre stânci, o primește în brațele ei de rouă, cu un zgomot speriat și cu aruncături de stropi ca niște lacrimi de durere.

GRIGORIOS XENOPOULOS

din greceşte de *Anton Mistachide*

desene de *I. Teodorescu-Sion*

SFÂRȘIT

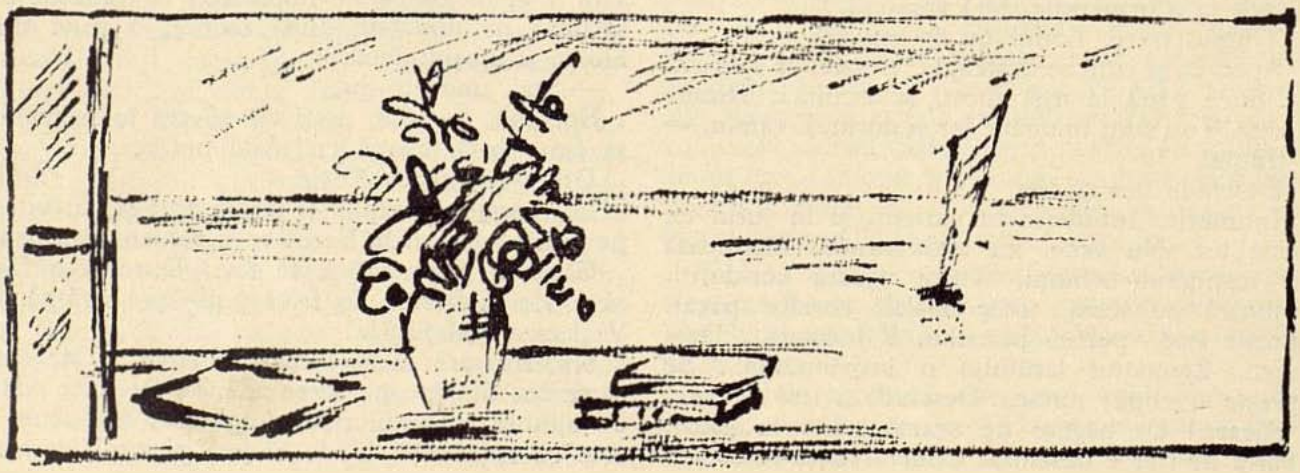

www.dacoromanica.ro

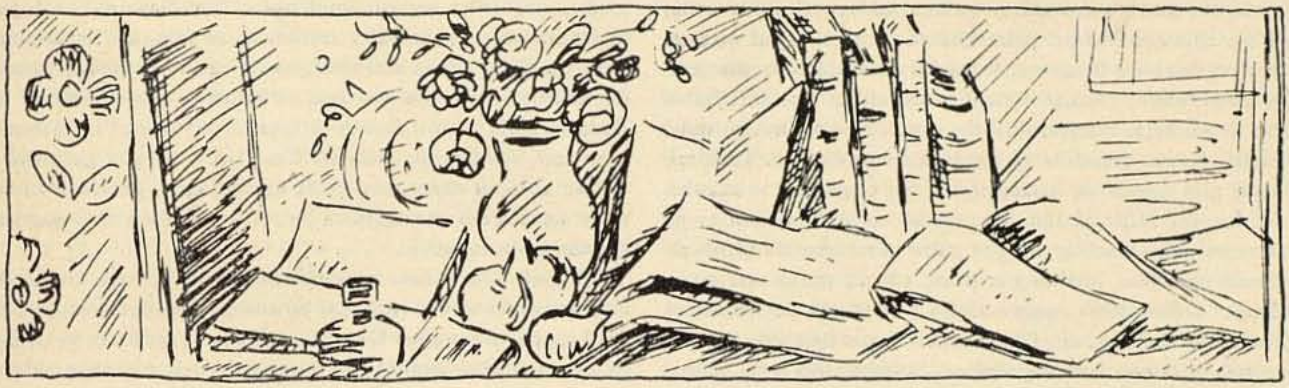

C R O N I C A

Cărți, conferințe, congrese, expoziții

VIAȚĂ NOUĂ UNIVERSITARĂ. — Ettalul e o mănăstire albă în Bavaria. La un ceas și jumătate de tren dela München spre granița Tirolului și spre Innsbruck, un autobuz te ia din gara de munte Oberau și te duce pe tot felul de serpentine suitoare până în umbra unei cupole baroce, la 850 de metri înălțime. La 4 kilometri mai departe e Oberammergau, satul de vară vestit, unde din zece în zece ani se joacă Suferințele și Moartea lui Isus, de o trupă de țărani. Mănăstirea e din 1330, iar Misterul medieval din 1633. Suntem pe locuri de puternică viață catolică și de vechi tradiții. Aici a avut loc la sfârșitul lui Iulie un congres, ca să cerceteze nouile îndreptări ale vieții universitare și căile pe care i se poate veni în ajutor. El era organizat de un așezământ genevez, « Ajutorul universitar », și a adunat împreună, mulțumită caracterului lui internațional, vreo 175 de delegați din 30 de țări. Indienii singuri erau 27, îmbrăcați cei mai mulți în portul de-acasă, cu turbane colorate sau cu coifuri de fir înfășurate în borangicuri albe fâlfâitoare. Alături de profesori și intelectuali, se găsiau studenți, mai ales din ultimii ani, încadrați toți de secretarii biuroului și de ordinea de zi. România n'are încă un comitet național și legăturile cu noi s'au restrâns la cerere de material informativ și statistic și la o consfătuire anul trecut la Sofia, între puțini, pentru cercetarea putințelor de conlucrare între popoarele universitare balcanice.

Acțiunea acestei organizații poate fi astăzi urmărită atât din lucrările celor douăsprezece congrese anuale ținute cât și din alte publicații. Poate că cea mai însemnată rămâne volumul: Universitatea într'o lume schimbată, tipărit numai în englezește și epuizat la puține luni după apariție. El aduce contribuțiile cele mai competente despre starea universității în diferite țări, față de nouile probleme ale societății. Ultimul congres a hotărît, la propunerea delegatului român, ca studiile cele mai de seamă, cu slaba actualizare cerută de trecerea vremii, să apară în traducere, în revistele de cultură mai răspândite din toată lumea. Atâtea experiențe din țări vecine, unele mult mai mari decât a noastră, ne pot fi de folos, chiar dacă nu în scopul să le urmăm, ci numai să le cunoaștem și să înțelegem unele fenomene ale vieții sociale și politice de-acolo, hotărîtoare și pentru noi și care altminteri ne rămân străine.

Când e vorba de lucrările practice, « Ajutorul studențesc internațional » e în stare să ne arate ceva foarte aproape de noi. In piața Țarului liberator din Sofia, în fața Sobraniei și în arcul în care se află și Muzeul Etnografic bulgar, se ridică o mândră clădire. Ea a fost făcută din contribuția hotărîtoare a « Ajutorului studențesc » și are să fie, atunci când va fi chivernisită în întregime, una din cele mai moderne și mai încăpătoare case studențești din Balcani, chiar dacă am cuprinde și România. Ea e mai mult decât un mare cămin și o mare cantină, pentrucă, fiind și aceasta, năzuește mai departe, să dea mijloace studenților să se întrețină singuri, nu din burse, subvenții sau răbdări, ci din produsul propriei munci. In rând cu dormitoarele și sălile de mâncare, se înșiră atelierele, de legătorie, de cismărie sau de învățatul scrisului la mașină, biurourile de plasare studențească și de îndrumare profesională.

Anul acesta « Ajutorul studențesc » a organizat asistența și plasarea studenților cari, datorită împrejurărilor politice din Germania de după Martie 1933, au fost siliți să părăsească universitățile unde studiau și chiar țara. Până acum se pare că e vorba de un număr de vreo mie, dintre cari cei mai mulți dela medicină și drept, iar până la sfârșitul anului e de prevăzut că numărul se va îndoi. Dintre aceștia 5 până la 600 au luat drumul Franței și al universităților ei, 100 până la 150 al Olandei, tot pe atâția al Cehoslovaciei și vreo 40 al Belgiei. Uneori aceste țări sunt numai niște rezervoare colectoare, de unde, atât dela sine cât și prin serviciile « Ajutorului studențesc », refugiații se îndreaptă de asemenea și în alte părți, cum ar fi din ce în ce mai mulți spre Italia, spre Spania sau Statele-Unite. Diferite considerații îi îndeamnă, bunăvoința primirii, asemănarea de limbă, cum ar fi universitatea germană dela Praga, perspectiva plasării, cum ar fi Spania cu porțile deschise spre America de Sud. Deși preocuparea aceasta nu poate fi pentru biurou decât vremelnică, ea nu cere mai puțină bătae de cap, atât pentru găsirea fondurilor trebuincioase cât și pentru cea mai potrivită organizare. Poate, apoi, că tot atâta bătae de cap trebue pentru înlăturarea diferitelor susceptibilități, destul

www.dacoromanica.ro

de violente, cum s'a dovedit cu prilejul congresului din urmă, când s'a ajuns la ciocniri primejdioase pentru bunul mers şi strânsa colaborare a tuturor elementelor care alcătuesc mişcarea.

In bună parte, tocmai această chestiune a dat înfăţişarea destul de ciudată, congresului din urmă. El s'a ţinut în două localităţi, foarte deosebite şi depărtate una de alta. La Ettal, în aerul plin numai de bătaia orelor din clopotniţa mânăstirii şi de mirosul idilic al fânului care se cosia în poieni şi pe povârnişuri, s'au discutat timp de patru zile curentele spirituale ale lumii de astăzi, într'un ton ţinut, cât s'a putut mai mult, academic. Deschiderea congresului a fost făcută de Ministrul Instrucţiei şi Cultelor din Bavaria, care venia dela inaugurarea unor serbări şi concerte wagneriene, la împlinirea a 50 de ani tocmai problema ajutării studenţilor din Germania refugiaţi în străinătate, Congresul a trebuit să se îmbarce în autobuze mari de turism şi să străbată 250 de kilometri prin strâmtori de munţi şi pe valea cea mai sălbatică şi mai frumoasă din Europa, peste graniţi de trei ţări, ca să poposească în cătărmile unui fort din liberala Elveţie. Cei câţiva delegaţi germani au trebuit să ia alt drum, mai pe la miazănoapte, pentrucă autorităţile austriace îi socoteau, ca pe toţi deţinătorii de paşapoarte germane, indezirabili.

Câmpul de activitate şi posibilităţile «Ajutorului studenţesc internaţional» se văd însă mai bine din împărţirea materialului de discuţie în congres. Discuţiile în şedinţă se făceau pe delegaţii, care ajungeau întâiu la un punct de vedere comun într'o con-

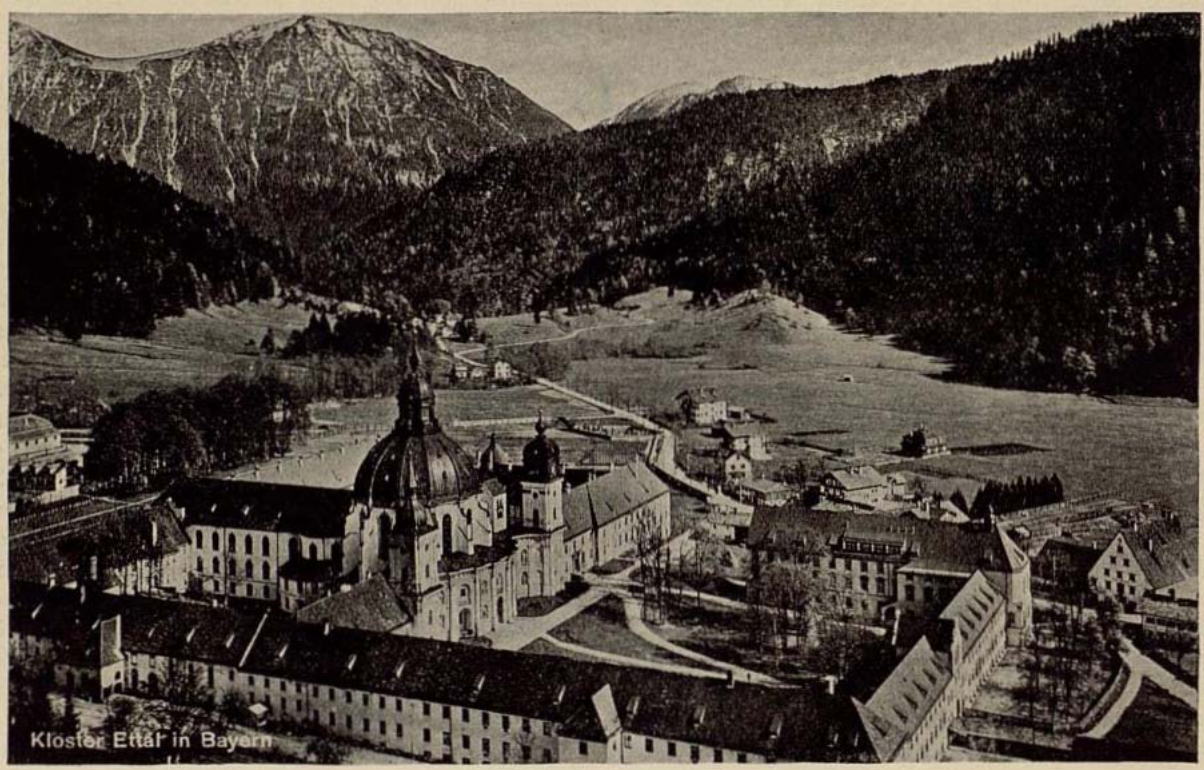

Mânăstirea Ettal din Bavaria

dela moartea marelui compozitor, şi a subliniat acest eveniment ca o lozincă. După el a luat cuvântul Comandantul Batalioanelor de Asalt, ca să arate, între altele, că aceste formaţii ale tineretului, sub noul regim politic german, nu înseamnă nici o primejdie pentru pace şi n'au un caracter militar, ci dimpotrivă, şi ca să se bucure că atâţia străini, alergaţi din toate colţurile lumii, au să-şi poată da seama, prin experienţă proprie, de împrejurările din Germania. Noua organizare universitară şi mai ales studenţească germană, cu idolatria Statului şi caracterul de mobilizat, ca soldat sau ofiţer, în serviciul lui, al oricărui cetăţean, şi în întâiul rând al cetăţeanului academic, a fost strălucit expusă de studenţi sau seniori germani, trimişi acolo în acest scop, aşa cum a fost uneori strălucit apărată de delegaţi italieni sau strălucit combătută de delegaţi francezi şi anglosaxoni. Ettalul a fost, în tot cazul, sălaşul discuţiilor de principii şi al programului de lucru teoretic. Pentru ordinea de zi şi propunerile de ordin practic, între care se aşează în frunte sfătuire numai între membrii fiecăreia. Pentru fiecare chestiune din ordinea de zi, se făcea o încheere, pe care o prezenta adunării preşedintele şedinţei, în limba lui maternă. Atât cuvântările cât şi discuţiile şi încheerile se traduceau numaidecât în celelalte două limbi oficiale. Acestea erau engleza, franceza, germana, dar s'a auzit şi italiana şi spaniola. Unicul spaniol aflat de faţă era foarte căutat, pentrucă se pare că învăţământul spaniol e într'o mare transformare, care e în curs şi se desăvârşeşte repede. Experienţa aceasta socialistă, cu deschiderea universităţii muncitorilor, cari la una din ele s'au înscris într'un număr de 15.000, interesa pe multă lume, dar mai cu seamă pe delegaţii Statelor liberale sau cu un regim politic apropiat. Pentru aceleaşi motive, dar în alt mediu, cuvântul Italienilor era ascultat. Se vorbia uneori în numele a trei revoluţii. Revoluţiile, care se înţelegeau între ele mai bine la congres, nu erau chiar cele neolatine. Glasul rasei răsuna mai slab decât glasul înrudirilor politice.

www.dacoromanica.ro

In schimb, la Luziensteig, în Elveţia, s'a lucrat în cinci comisii, fiecare alcătuită pe cât se putea din reprezentanţi ai tuturor ţărilor de faţă şi sub un preşedinte tot de altă naţionalitate. Legătura cu ceea ce s'a făcut în trecut şi cu vederile Consiliului de direcţie, o ţineau secretarii, cari erau funcţionari ai Secretariatului general dela Geneva. După o discuţie, uneori destul de zbuciumată, de două, trei zile, se ajungea la un raport, care se citea în şedinţă plenară, se primia sau se combătea şi rămânea să fie supus ca o propunere a congresului, Consiliului de direcţie sau Adunării. «Ajutorul studenţesc internaţional» e o asociaţie, alcătuită din comitete naţionale, cu membri aderenţi locali, şi, ca organizaţie, condusă de un Comitet executiv sau Adunare şi de un birou de secretari şi funcţionari, peste care stă un Secretariat general. Secretarul general, de mulţi ani, e un tirolez cu creştere anglosaxonă, d-l Walter Kotschnig, care ne cunoaşte şi ne iubeşte ţara prin soţia lui, fosta miss Priss, secretară inimoasă numai decât după războiu la Asociaţia Creştină a Femeilor din Bucureşti, unde n'a lăsat decât bune amintiri. Adunarea e alcătuită din 20 de membri, putând să fie sporiţi, după statute, până la 25, acum sub preşedinţia d-lui Tissington Tatlow din Anglia. Trei membri sunt trimişi de Anglia, trei de Statele-Unite, trei de Franţa, trei de Germania, doi de Olanda, şi câte unul de Cehoslovacia, Jugoslavia, Bulgaria, Austria, Elveţia şi India. Bugetul de anul trecut a fost de 131.786 franci elveţieni, iar cheltuielile de 155.720, ceea ce dă un deficit de vreo 24.000 franci elveţieni. Cel mai însemnat capitol al veniturilor îl reprezintă subvenţiile diferitelor State. In frunte stau Statele-Unite cu 37.111 franci elveţieni şi Anglia cu 18.895, ceea ce însumează la un loc 56.006 franci elveţieni. Urmează Germania cu 7.386, Franţa cu 2.620, India cu 1.863, Elveţia cu 1.750 şi alte ţări cu sume sub acestea.

Sacristia barocă a mânăstirii

Intâia comisie a avut ca obiect cercetarea chestiunilor universitare şi a fost prezidată de delegatul român ajutat de Secretarul general al Asociaţiei. Patru probleme au preocupat-o: 1. Publicaţiile. Despre universitatea într'o lume schimbată am amintit un cuvânt. Ea trebue să fie urmată, potrivit hotărîrii dela început, de un al doilea volum: Universitatea în afară de lumea occidentală, în care ar intra India, China, Japonia sau America de Sud şi Africa. In felul acesta cercetătorul ar avea înaintea ochilor starea şi mai ales tendinţele universităţii din toate părţile globului. Problema ar putea fi urmărită în toată felurimea distribuţiei geografice, iar iniţiativele şi măsurile, centralizate şi grupate corespunzător. In afară de volumele mari şi grele s'a hotărît să se scoată o serie de broşuri, despre chestiuni mai actuale şi în plină prefacere, cum ar fi «Organizarea şi concepţia universităţii în noua Germanie» sau «Universitatea în noua Spanie». S'a crezut, în sfârşit, că e de mare folos să se intervie pe lângă rectorate sau edituri universitare pentru ca în călăuzele diferitelor universităţi să se facă cel puţin un studiu fundamental de introducere asupra organizării şi vieţii universitare dela acea universitate, care, prin punere la olaltă a mai multora, să dea o icoană cât mai cuprinzătoare şi fără alte străduinţe şi cheltuieli, greu de înjghebat. A doua problemă, de care comisia întâia s'a apropiat, a fost aceea a Suprapopulării Universităţilor: Secţia Cercetărilor universitare a pus la cale o anchetă internaţională şi a convocat o conferinţă de experţi, la cererea comitetului german, care trebuia să se adune la Dresda şi comisia întâia a hotărît să se adune la Geneva, cam pe la 20 Septemvrie, când o mare parte din membrii ei se găsesc în Elveţia cu alte îndatoriri internaţionale. Pentru organizarea acestei anchete şi conferinţe Asociaţia a căpătat dela mai multe instituţii americane o subvenţie de 5000 de dolari. 16 ţări au răspuns până acum la anchetă, care se aşează după alfabet, astfel: Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Franţa, Germania, Olanda, India, Letonia, Jugoslavia, Norvegia, Polonia, Spania şi Ţara Galilor. Intre cele care n'au răspuns se află şi România, dar şi Anglia, Italia şi alte ţări cu o organizare de statistică şi de studii şi cu îndatoriri şi colaborări internaţionale mai mari decât ale noastre. Dacă aceasta poate fi o mângâere, ea nu ne scuză fireşte, şi nici nu ne despăgubeşte de absenţa dela o asemenea întâlnire. «Ajutorul studenţesc internaţional» urmăreşte: să stabilească proporţia în care suprapopulaţia există şi să-i determine cauzele cât mai exact cu putinţă; să definească urmările acestei suprapopulaţii, care împiedică universităţile să-şi împlinească rosturile şi loveşte în cariera tinerilor universitari; să cerceteze soluţiile încercate sau propuse şi să studieze posibilităţile aplicării lor; să pregătească, prin punerea împreună a experţilor din diferite ţări cari au lucrat la anchetă, căile pentru aducerea la îndeplinire a măsurilor concrete. A treia problemă urmărită de comisia întâia a fost aceea a Studiului şi Discutării chestiunilor universitare din diferite ţări în societăţi şi adunări ale studenţilor şi profesorilor, iar cea din urmă, aceea a lărgirii atribuţiilor comisiei, care să aibă în seamă, din punct de vedere tehnic, toate publicaţiile Asociaţiei.

www.dacoromanica.ro

Comisia a doua a avut ca obiect Cooperarea intelectuală şi Studiile internaţionale, a propus mai multe conferinţe şi întâlniri anul acesta şi cel viitor, de pildă în Anglia de Paşti, între Englezi, Francezi, Germani cu participarea Italienilor şi Americanilor, pentru discutarea problemelor economice; un

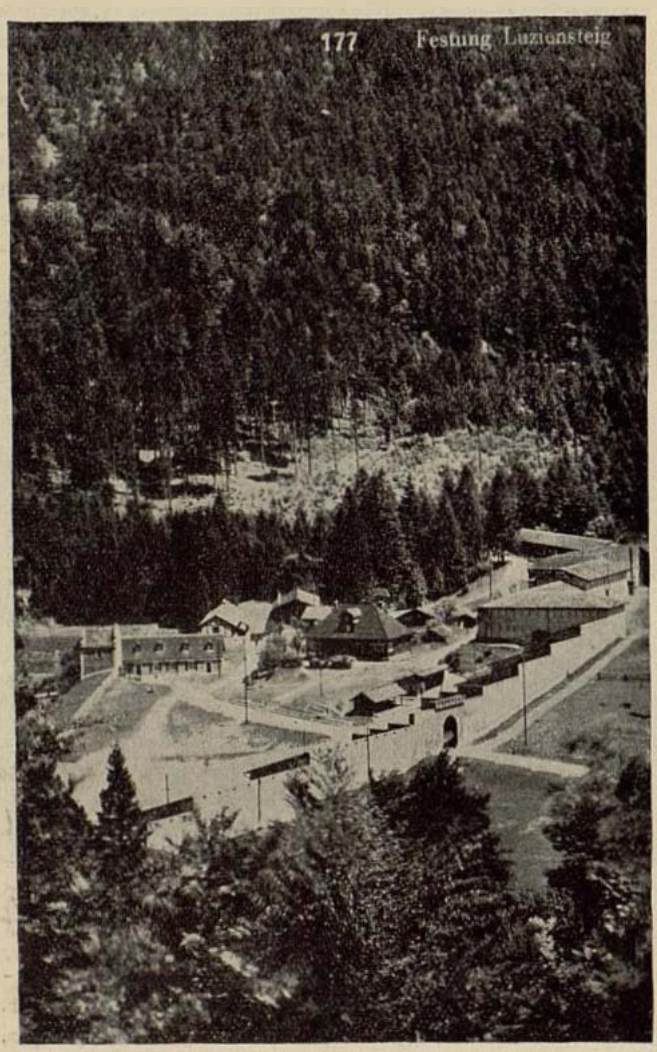

Fortul Luziensteig din Elveţia

curs de iniţiare în viaţa franceză la Paris, în Octomvrie, pentru Americani; o călăuză pentru Chinezii cari vin la studiu în Europa şi un serviciu de informaţii în porturile de debarcare; o conferinţă juridică între delegaţi olandezi, elveţieni, germani şi francezi, la Luxemburg, în Februarie 1934; o conferinţă franco-spaniolă care să cerceteze starea tineretului francez şi spaniol în faţa problemelor principale intelectuale şi politice. Două din acestea, după încă o serie întreagă de conferinţe şi cursuri, pentru fascism la Roma, pentru studenţii albi şi negri în Africa de Sud, ne privesc deadreptul pe noi. Cea dintâi vrea să înoiască şi să lărgească frontul de discuţii dela Sofia din 1932, pentru colaborarea universităţilor balcanice, printr'o adunare cu delegaţi ţărilor Peninsulei la Bucureşti în 1934, iar cea dea doua la Viena, în acelaş an, între delegaţii Europei Centrale: cehoslovaci, unguri, jugoslavi şi români.

A treia comisie a avut ca obiect ajutorul studenţesc prin sine însuşi, cunoscut mai bine prin expresia engleză self-help şi organizarea cooperativă a studenţilor, cu următoarele capitole şi lucrări: serviciul sănătăţii; casa studenţilor; împrumuturi şi burse; orientarea profesională; situaţia economică a studenţilor în diferite ţări.

A patra comisie a avut ca obiect serviciul social universitar şi serviciul social, tabere de muncă, după model german, Settlemente după model anglosaxon şi serviciu social la ţară.

Comisia a cincia şi cea din urmă a avut ca obiect opera de ajutor şi în deosebi chestiunea dureroasă, despre care am amintit, a studenţilor plecaţi din Germania. Cu toată căutarea pentru ca formulagăsită să împace atât îndatoririle de principiu ale Asociaţiei, care stă pe teren internaţional şi nu poate să nesocotească acest fapt, emigrarea şi lipsa de mijloace a sute şi mii de studenţi pribegiţi fără voia şi fără vina lor, cât şi susceptibilităţile germane, care cer neutralitate şi obiectivitate şi pretind că în felul acesta se aduce o desavuare mascată unui regim politic, rezultatul a fost un protest al delegaţiei germane faţă de Comitetul executiv. Opera de ajutorare însă se va organiza.

Din frământarea şi programul de lucru al Congresului al XII-lea al «Ajutorului studenţesc internaţional» s'au văzut, în afară de rezultatele propriu zise, liniile de lumină şi de umbră, în care se încadrează astăzi, cu speranţele şi cu durerile ei, viaţa universitară de pretutindeni. Ea se arată ca o mare putere, şi nicio jertfă nu trebue să sperie, atât din partea organizaţiilor universitare însele, cât şi din partea opiniei publice şi a Statelor, pentru ca tot ceeace o împiedică să fie înlăturat şi tot ceeace o ajută să fie pus în mişcare. România, care aşteaptă dela Universitate şi dela tineretul ei, mai mult chiar decât alte ţări, nu se poate să nu se pătrundă de acest adevăr.

MARI SCRIITORI DE ASTĂZI. — Literatura a fost unul din cele mai vechi mijloace de cunoaştere, de legătură şi prin urmare, de înrâurire între popoare. Scriitorul, care a putut să treacă hotarele, a împlinit şi această menire mai înaltă. Pe măsură ce mergea pe căile lumii, purtătorul din el al unui ideal de frumuseţe se schimba într'un purtător de ideal de înţelegere şi de omenie. Şi iată cum, călăuzele noastre în vecini sunt cele mai depline şi mai bogat orhestrate personalităţi la cari ei le-au putut da naştere în cursul timpurilor. Ce Grecie dumnezeiască şi fără moarte, în ciuda istoriei, se deschide înaintea noastră, când ne duce, cu paşi de hexametri, Omer; în ce lumină şi în ce făpturi ni se arată Italia, când tovarăş pe potecile lui de terţine ni-e Dante; ce Rusie muncită, cu vârfuri şi prăpăstii, cu licărire de pietre scumpe de coroane bizantine, îşi face loc din nesfârşitele povestiri ale lui Tolstoi şi Dostoievschi; ce Norvegie de fiorduri şi de întrebări ne priveşte din Ibsen şi Knut Hamsun; ce Anglie se rostogoleşte la orizont, ca într'o cădere de apă, din Shakespeare; ce Spanie cavalerească vine la noi cu Cervantes; ce Franţă zvăpăiată şi mândră ne întâmpină cu Balzac şi Victor Hugo; ce Germanie se ridică dintre catedrale şi orge cu Goethe! Istoria literaturii e un tratat de geografie sufletească etnică, aşa cum nu putem să o avem în altă parte.

Când mă gândesc la marii scriitori de astăzi, din mulţimea lor cunoscută în cărţi sau aevea, cel care stărue mai mult e

www.dacoromanica.ro

Thomas Mann. Voiu încerca să spun de ce, deşi mă tem că n'am să izbutesc. Răsunetul pe care un scriitor îl deşteaptă în cineva, e prea personal ca să poată fi lămurit şi înţeles unui străin. Faptele însă, o întâlnire cu omul sau o adâncire într'o carte şi impresiile aduse de acolo, rămân. Ele pot să pună pe cale spre acele părţi mai ascunse ale gândului unde înfloresc şi dragostele literare, alături de celelalte.

L-am descoperit pe Thomas Mann singur, târziu, prin cea mai caracteristică dintre operele lui. Poate că astăzi studenţii dela facultatea de limbă şi literatură germană coboară cu studiile lor şi mai jos de 1832, anul morţii lui Goethe. Pe vremea când mai eram eu cetăţean academic, asemenea minuni nu se întâmplau. Şi de aceea, când într'o zi din toamna lui 1912, am răscolit prin fişierul unei biblioteci de împrumut din Charlottenburg şi am luat acasă, în odaia mea din Pestalozzistrasse, pe Buddenbrooks, n'aş putea să spun ce m'a împins, ciudăţenia numelui sau alt motiv exterior, pentru că pe autor nu-l cunoşteam. El se născuse în 1875 şi romanul apăruse, cu cele vreo 750 de pagini ale lui, încă dela 1901. Aş fi avut timp să prind de veste şi de unul şi de celălalt. Singura dramă pe care a scris-o Thomas Mann, Fiorenza, din zilele lui Savonarola, era din 1905, iar al doilea roman, Königliche Hoheit ieşise în 1909. Trebuia să dau însă peste scriitor şi opera lui din întâmplare. Ceea ce n'a împiedicat să mă câştige de-atunci, şi pentru totdeauna.

El se trage dintr'o veche casă de negustori din Lübeck, oraşul hanseatic. Ce-a rămas din lumea aceasta baltică şi nordică, plină de amintirea consulilor şi a senatelor ei, cu vapoare care se încarcă în lungul cheiurilor şi aduc bogăţii şi visuri, cu ulicele de demult şi viaţa înceţinită de moşteniri depărtate, umple paginile acelui roman, care e aproape înfricoşat, Buddenbrocii, cu subtitlul, Destrămarea unei familii. E aproape înfricoşat, prin partea lui de autobiografie, care e mult mai puţin de fapte şi de travestire a vieţii proprii cât e de cadru şi de atmosferă. O oboseală seculară şi o lipsă de rost a oricărei silinţe plutesc deasupra acestei lumi, în care nu izbucnirile, greşelile, ruinările şi morţile precumpănesc şi sperie, ci curgerea măruntă ca bătăile neiertătoare, lemnoase şi egale ale unui ceasornic subpământean, descrierea nemiloasă şi amănunţită, ironică prin stăruinţă şi neînsemnătate, a cuprinsului unei odăi deopotrivă cu a durerii sau a bucuriei unui act vital. Cetitorul se simte el însuşi înmuiat şi prins treptat, ca de o umezeală fără scăpare, şi sfârşeşte cartea ca o uşurare. Multă vreme însă, farmecul ei otrăvit îl urmăreşte. Scriitorul n'avea când a scris-o decât douăzeci şi cinci de ani. Admiraţia faţă de arta şi pătrunderea lui e tot aşa de mare cât fiorul de spaimă faţă de lupta pe care a trebuit s'o ducă, nu piept la piept, ci cu aceeaş perfidie, împotriva unui material şi a unei stări de suflet descărnată de orice ideal. Linia aceasta a mării, de coloare aproape albă şi ea, dela Amsterdam prin Hamburg până la Lübeck şi Rostock spre Stettin şi Danzig, de unde Hansa îşi pornea corăbiile şi moştenea pe căi de negoţ şi de lupte faima vikingilor dela începutul cu legende al Evului Mediu, e ca o margine de pământ, plină de vedeniile cetei şi de trecerile spre nefiinţă. O asemenea poartă de ceaţă şi de nefiinţă e Buddenbrooks. Nimic tânăr nu e în el şi parcă nimic tânăr nu trăieşte nici în scriitor. Dar puterea lui de observaţie şi de analiză, muzica scrisului şi meşteşugul înlănţuirii episoadelor au o siguranţă de sine atât de firească şi atât de inaltă, încât ţin în cumpănă toată boala şi toate neplăcerile plămadei însăş a cărţii. Scriitorul n'ar fi avut nevoie să aibă părerile politice pe care i le ştim şi să fi făcut declaraţiile dureroase pentru regimul de astăzi, ci numai să fi înjghebat această frescă de fantome şi de prăbuşiri fără nădejde, ca să nu mai poată aproape încăpea în Germania de după revoluţia din Martie 1933, tânără, încrezută, crudă, lacomă, războinică şi clocotitoare. Arta lui Thomas Mann topeşte şi macină. Ea are în sine ca un principiu de moarte. Iubirea însăş e încătuşată. Cele două maluri între care curge încet şi cu sclipiri de soare căzut sub orizont sau de noapte, se chiamă Buddenbrooks din 1901 şi Zauberberg, Muntele fermecat, din 1904, un roman de peste 900 de pagini şi el, cel dintâi destrămarea unei familii, cel de-al doilea, destrămarea unui veac şi a unei for-

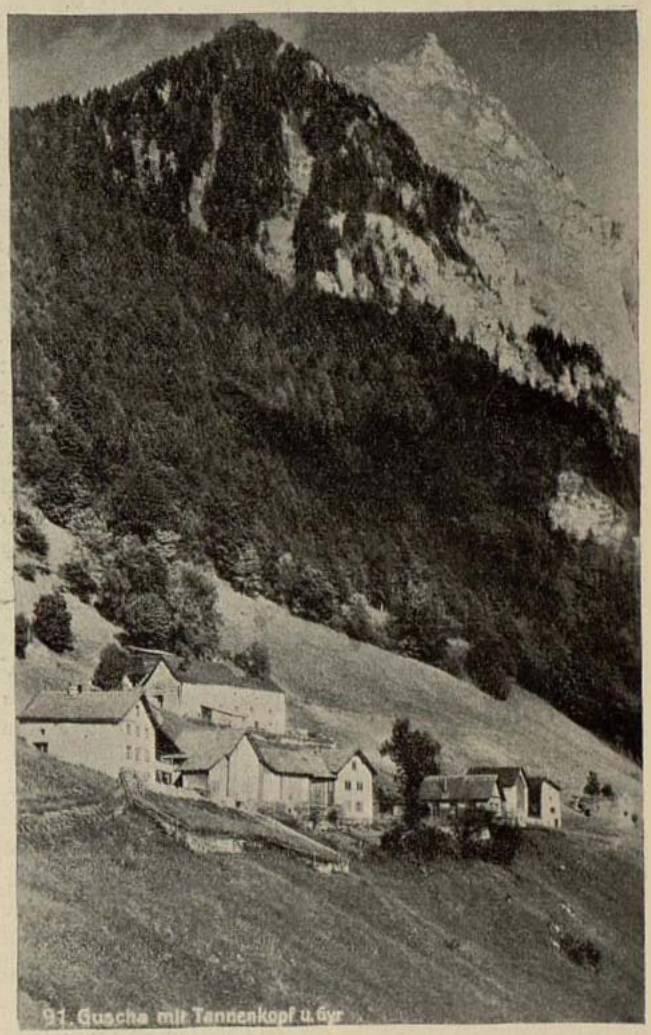

Casa de adăpost Guscha de sub muntele Tannenkopf, deasupra Luziensteigului

mule de civilizaţie, înfăptuite amândouă cu aceeaş concentrare şi obiectivitate genială şi îngrozitoare.

Ca o fugă de o răceală, care ameninţa să-l cuprindă, Thomas Manns'a aşezat la 19 ani în München. A lucrat acolo în asigurări şi a început să facă literatură. Cercul revistei Simplizissionus l-a

www.dacoromanica.ro

cuprins şi pe el. Oraşul acesta de artă şi catolic, muzical şi înviorat de aerul înalt, care aduce răcoare de munte şi de ape verzui de izvor, l-a ajutat să se pătrundă şi să-şi întrebuinţeze din plin mijloacele. Când orizontul german se făcea prea strimt, Italia, veşnica ispită a oamenilor de miazănoapte, dela regele Teodorical baladelor până la Goethe, era aproape. Thomas Mann e şi prin acest dor, prin setea lui de armonie, din rândul Germanilor, cari, fie clasici, fie romantici, fie realişti, cum e el, au călcat cu înfrigurare de pelerini aceleaşi drumuri. Nuvela lui mai lungă, Moartea în Veneţia, Der Tod in Venedig, dată ca pildă de ceea ce a putut ajunge mai înalt atât arta lui Thomas Mann cât şi proza mai nouă germană, e din ajunul războiului. Dacă spiritul unui popor şi al literaturii lui merge în pas cu faptele istoriei, ea e şi ca o lespede, lucrată fumos în marmură, asemenea capacelor de mormânt domneşti din ţara pe care o zugrăvea, şi aşezată încet, cu toată luarea aminte a meşterului, asupra unei întregi vremi. După această analiză migăloasă, învârtită în jurul unui punct, ca pendulul lui Foucault deasupra tipsiei cu nisip unde demonstrează, cu legănările fără pricină omenească, mişcările pământului, Germaniei nu-i mai rămânea decât să se arunce eroic în moarte, ca să scape în sfârşit de păenjinişul introspecţiei şi al desfiinţării prin silă de reacţie. Experienţa estetică în mai mare o ia Muntele fermecat, care isprăveşte prin trimiterea pe câmpul rupt de bombe a eroului: el se pierde acolo, ca un simbol şi pentru arta lui Thomas Mann.

Criticii nouei aşezări a Germaniei izbesc mai cu seamă în el, şi cu dreptate, deşi fără îndreptăţire. Am arătat în treacăt de ce. Argumentele lor încearcă să fie de ordin estetic şi sunt mai mult de ordin polemic şi politic. Partea aceasta de răfuială nu ne priveşte şi nu mă gândesc să intârziu la ea mai mult decât trebue, adică atât cât ajută, într'o scurtă schiţă cum e cea de faţă, înţelegerea şi caracterizarea scriitorului. Altminteri ar trebui puţin adâncite şi părerile despre lume şi despre schimbările din jur ale societăţii care îl cresause şi răspundea la toate chemările lui, păreri desvoltate cu aceeaş artă, ironică prin însăş stăruinţa ei asupra amănuntului, în atâtea volume de încercări şi de reflecţii, Gândirile unui nepolitic, Betrachtungen eines Unpolitischen din 1918, sau Despre Republica germană, Von der deutschen Republik din 1923, Goethe şi Tolstoi din acelaş an şi altele asemănătoare. Thomas Mann e un tot aşa de mare eseist pe cât e de puternic povestitor. Walther Linden, care a ţinut de curând şi o conferinţă la Bucureşti, cu rezerve hotărîte în ce-l priveşte pe autorul nostru, a scos anul acesta un volumaş, pe jumătate de estetică şi pe jumătate de teorie literară, Probleme ale unei ştiinţe naţionale a literaturii, Aufgaben einer nationalen Literaturwissenschaft. Vederile de acolo nu sunt tocmai noui, despărţirea între înţelegerea liberală raţionalistă şi cea mistică populară a ştiinţei spiritului. Aşezarea datei de Martie 1933 ca încheere a unei întregi epoci spirituale descopere însă ea singură caracterul de un anumit paroxism al cărţii. El se dă cu atât mai supărător la iveală cu cât documentarea şi tratarea rămân ale unui om de ştiinţă, stăpân pe metodă şi pe stil. Thomas Mann nu se putea să nu fie amintit. Scriitorul capătă definiţia, care trebue privită ca o înfierare, de clasic al decadenţei şi reprezentant ultim al burgheziei, care a înflorit încă odată în opera lui, ca într'o floare grea tropicală, putrezită până a doua zi. Vremea cea nouă a trecut peste el. Vremea cea nouă este însă a veacului şi Thomas Mann e de peste veac. Vremelnicia nu duce decât nisipul şi lustruieşte piatra. Cei cari îl iubim pe scriitor n'avem de ce ne teme. Peste loviturile care îl caută n'avem decât să facem cei doi paşi până la raftul unde ne aşteaptă cărţile lui cu textul dens şi cu puţine alineate, ca să ne pătrundem din nou de toată sfinţenia artei scriitorului, fie şi cu atmosfera de îndoeli şi lâncezeală a unei încheieri de vreme, care se cerne de pretutindeni, când în irizări calde de curcubeu şi când în fâlfâiri îngheţate de aurora boreală. Stăm şi privim. Spectacolul e pus în scenă de unul din cei mai buni regisori şi în atâtea episoade sunt dureri rupte din sufletul lui şi sânge care nu i s'a mai întors în vine.

L-am cunoscut pe Thomas Mann în alte ţări decât la el acasă, în rosturile lui de scriitor german internaţionalizat, nu internaţional. Scriitorii germani cari ajung în circulaţia internaţională, răsfrâng mai puţin decât colegii lor de altă limbă firea ţării şi a scrisului ei. Ceilalţi nu pot fi traduşi. Nicio literatură n'are figuri atât de rare, opere atât de adânci ca literatura germană; poporul care a creat-o a umplut cu faima lui lumea, şi părţi întregi din ea rămân necunoscute. Goethe însuş, care pare o întrupare a Germanului fără hotare şi a dat întâiul cuprins noţiunii de el născocite, de literatură internaţională, Weltliteratur, e încă netradus, decât foarte fragmentar, în cele mai multe limbi şi în atâtea din ele sună ciudat şi mai prejos. Ca un adevărat scriitor german el e greu de tradus, nu atât prin lipsa de echivalenţe verbale cât prin sărăcia de corespondenţe sufleteşti. Thomas Mann a apărut în englezeşte, Buddenbrooks în 1926, Zauberberg în 1926, adică destul de târziu; a apărut în franţuzeşte, în italieneşte, dar faima dinaintea apariţiei n'a fost întrecută de aceea de după această dată, tocmai pentru că scriitorul se păstrează străin şi depărtat. Un critic literar, e drept, cam nenorocit şi didactic, Eduard Engel, spune în Istoria literaturii germane, ediţia din 1913, din timpul şcolii mele, singura pe care o pot avea la îndemână; poate în cele viitoare să-şi fi ascuţit loviturile, spune că limba lui, măreaţă şi curată, are o uşoară umbrire de stil englezesc. Dă chiar pilde. Cât de puţin întemeiat e să fie învinuit în ceva de negermanitate Thomas Mann, fiul senatorului din Lübeck şi fratele lui Heinrich Mann, se vede chiar din primirea băgătoare de seamă, ca înaintea unei mâncări exotice, pe care i-o face străinătatea. El face parte din scriitorii germani cari circulă anevoe în opera lor şi înrâuresc mai mult indirect, deşi tot prin ea, datorită studiilor, prezentărilor trunchiate, prelucrărilor sau chiar imitaţiilor. Toţi vorbesc de Thomas Mann; mult mai puţini l-au citit.

Întâia oară l-am văzut la o întâlnire a membrilor P. E. N. Clubului englez din Londra, poate prin 1926. Apariţia lui Thomas Mann între scriitorii englezi coincidea cu apariţia pe piaţă a traducerii Muntelui fermecat. Parcă îl văd. Înalt, subţire, cu ceva liniar până la colţuros, de militar sau de diplomat. Peste zâmbetul lui cădea o sticlire de ochi, cari cred că erau albaştri, dar sunt sigur că erau reci şi răceau. Preşedintele adunării, Gosisworthy, îl salutase şi el s'a sculat să răspundă uşor şi sigur de sine, în englezeşte. Umorul lui era altul decât umorul gazdelor, cari îl priveau cu luare aminte şi uneori îl înţelegeau. Omul de apă, de pe malul aproape al aceleeaş mări, găsea vorbele de larg

www.dacoromanica.ro

și de cântec de sirene, care treceau prin gravitatea lor insulară și-i făceau să vibreze în ascuns.

A doua oară l-am întâlnit după aceea, la una din expozițiile internaționale ale cărții dela Florența. Îl chemase comitetul secției germane, ca să vorbească despre legăturile lui cu Italia, la una din serbările, cu caracter de propagandă, pe care cele mai multe secții străine le organizau. Știu că noi Românii am vrut să facem un concert cu Enescu, dar n'am izbutit. Ascultătorii erau mai amestecați și mai numeroși decât întâia oară. Conferința urma să se ție în limba germană și într'o țară care se încălzește repede și reacționează neașteptat. Thomas Mann a fost la înălțimea însărcinării lui. Tonul păstra în general aceeași rigiditate, dar tot ceea ce intra în el ca într'o albie de râu tăiată în marmură, era cald și colorat, drumurile spre țara necunoscut și rămas pentru totdeauna necunoscut. Se plimba fără rost și această vedenie întâmplătoare, a plecării și a drumurilor, l-a convins deodată că trebue să se rupă de casă și să se ducă. De aici i s'au tras întâmplările venețiene și moartea. Era poate chiar Moartea, care-și luase sacul în spate și ghetele cu țepușe de stâncărie, ca să-l ispitească. Opera lui Thomas Mann e plină de asemenea răspântii. Viața se scurge ca o clepsidră, nesimțit, fir cu fir, până trebue întoarsă deodată întreagă, pentru ca timpul să poată să trăiască din nou, la fel de infinitezimal ca înainte și cu aceeași catastrofă la urmă. Opera lui e la fel. Ea n'are de ce să amuțească și n'are de ce să se schimbe. Are să crească în singurătate cu anii. Au mai rămas boli pe pământ de zugrăvit, cu toată zvârcolirea ființei ca să lupte cu ele și să le învingă, încingându-se în cingători

LOTERIA DE STAT
PE CLASE
LOTERIA DE STAT PE CLASE
LOTERIA DE STAT
LOTERIA DE STAT PE CLASE
LOTERIA DE STAT PE CLASE
LOTERIA DE STAT PE CLASE
LOTERIA DE STAT PE CLASE
LOTERIA DE STAT
LOTERIA DE STAT PE CLASE

Sala de expoziție a afișului Loteriei Statului

portocalilor, ale scriitorului, minunea Veneției cu ape și cupole de aur, mândrețea Florenței, cu visuri de artă și chiparoși. Citisem atunci studiul mai lung despre Goethe și Tolstoi și conferențiarul vorbia într'adevăr cu glasul și cu îndrăsnelile de-acolo, întreg în fiecare foae a scrisului și în fiecare manifestare a spiritului lui. Germania literară, chiar dacă nu ieșia iubită din aceste expediții ale unuia din marii ei scriitori, ieșia însă respectată. Însemna mai mult, mai ales că era într'o vreme când țara închisă de urile războiului nu găsia bunăvoință și primire nicăiri.

A treia oară când trebuia să-l văd ar fi fost la adunarea de astăvară dela Raguza, a P. E. N. Clubului, la care însă autorul lui Buddenbrooks și al Muntelui fermecat, n'a fost lăsat de țara lui să ia parte. Alții vorbeau acum în numele ei.

Mă gândesc la acea întâlnire pe care eroul nuvelei Moartea în Veneția, scriitorul Gustav Aschenbach oder von Aschenbach, a avut-o la o stație de tramvai în München, cu un alpinist de trandafiri. Aduceți-vă aminte de rândurile despre tifos din Buddenbrooks, de paginile temute, ca un abur de care nu te poți apăra, ale holerii din Tod in Venedig, de tot Muntele fermecat care e o adevărată epopee a tuberculozei, cu o încordare de arc și cu o adâncire de fulger pentru îmbrățișarea vieții, a locuitorilor sanatoriului elvețian, care umple cartea. Cântecul lui Thomas Mann e un cântec al vieții, oricare ar fi instrumentul pe care, distrat, și-l alege. Îl vom mai auzi. Nu știu doi să-l cânte ca el.

ACADEMIA ROMÂNĂ. — Cine vrea să pătrundă rosturile de astăzi ale Academiei Române printre noi și tot ceea ce ea face ca să le împlinească, are un mijloc destul de lesnicios. Ni-l pune la îndemână însuș învățatul așezământ. El publică în fiecare an o dare de seamă generală cu titlul «Anale». Cea mai nouă alcătuește Tomul LII și oglindește ședințele din anul 1931—1932. E un volum puternic de 380 de pagini de

www.dacoromanica.ro

literă măruntă. El descopere o bogăție de preocupări și un suflet pus în serviciul lor care umplu pe cetitor de o adevărată evlavie. Să ne oprim puțin la fiecare. Academia Română se va ridica din fapte înaintea noastră, mai bine decât din orice arhive sau amintiri.

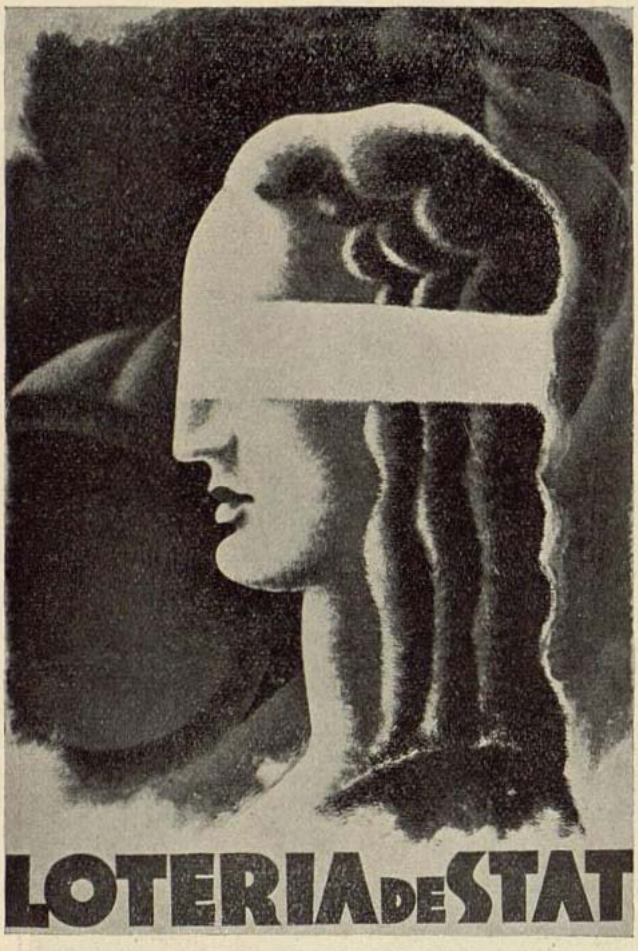

Afișul care a avut premiul I, de *Grant*

Iată ce zicea pentru trecut, la deschiderea sesiunii generale din anul 1932, a 66-a dela înființare, d-l Ion Bianu, președintele de atunci, și cel mai vechiu academician astăzi: «Formată din puțini și cu puțin a doua zi după înfăptuirea unității celor două Principate și în ajunul regalității, Academia Română a ajuns cu timpul emblema vieții intelectuale a Românilor de pretutindeni, grație voințelor stăruitoare și înțelegerii reciproce a cărturarilor cari au alcătuit-o.»

Marele așezământ a fost înființat cu numele de Societatea academică română la 1866 și a fost inaugurat la 1/13 August anul următor. Colecțiile Academiei păstrează tabloul de amintire înjghebat cu acest prilej din chipurile membrilor, în medalioane ținute în foi de laur și care iau împreună forma unui pergament cu marginile răsucite. Iată-l în mijloc pe vestitul canonic blăjean, Timoteiu Cipariu, cu dimensiuni mai mari, de președinte, și în dreapta și în stânga lui, pe Vasile Alecsandri și Eliad Rădulescu, iar de jur împrejur pe Barit, Hurmuzachi, Titu Maiorescu, Urechiă, Niculae Ionescu, Hodoș, Caragiani, Roman, Sbiera, Munteanu, Străjescu, Massim, Laurian. Sunt începătorii și fiecare aduce, ca un ctitor, darul unui mare rost în literatură sau știință, mai ales filologică și istorică, și răsunetul unei vieți hotărîtoare în viața Românilor de oriunde.

Cele două universități abia se înfiripaseră. Ele erau nu numai o încununare a învățământului românesc, ticluit eroic în elementele lui numai cu patruzeci de ani înainte, de Gheorghe Lazăr, dar și o îndreptare spre alte preocupări decât cele politice și deschiderea pentru tot neamul nostru a domeniului senin și înalt al cercetărilor desinteresate. Pentru ocuparea noilor catedre, Românii de pretutindeni, fără deosebire de cetățenie, dăduseră tot ce aveau mai bun Academia Română întregea și ducea mai departe acest început. Ea întrupa încă mai deplin încrederea în creațiile spiritului, scoase de pe planul școlar și date în seama cercului firesc al făuritorilor lor, strânși împreună prin liberă alegere. Numiți n'au fost decât cei 20 membri dintâi, din cari n'am amintit, pentrucă lipseau din tablou, pe Constantin Negruzzi, Vicențiu Babeș, Dimitrie Cozacovici, Ambrozie Dimitrovici, Constantin Rosetti și Constantin Stamati. Lista lor se găsește în aceleași «Anale», care, alături de faptele anului, duc pe umeri și atâtea din trecutul strălucit. Tot de-acolo se vede că numărul membrilor morți în cei 66 de ani de ființare a fost de 81, că numărul membrilor de onoare se ridică la 95, iar al celor corespondenți la 98. Cei 36 de membri activi nu sunt singuri. In jurul lor se află oameni de seamă de odinioară și de astăzi, o comunitate de lumină care înconjoară într'o aureolă de ideal fruntea ridicată peste veacuri de neguri a Neamului românesc.

Societatea academică română a oglindit dela început unitatea culturală a tuturor Românilor. Intâii ei membri au fost numiți 4 din Țara Românească, 3 din Moldova, 3 din Transilvania, 2 din Banat, 2 din Maramureș, 2 din Bucovina, 3 din Basarabia și 2 din Macedonia. Intâia unire a Românilor, pregătind pe cealaltă, s'a făcut aici, între zidurile Academiei. Vacanțele sau întregirile au respectat până la urmă aceleași criterii și Bucureștiul a ajuns astfel într'adevăr soarele care răsărea pentru toți Românii. In forma de societate academică numărul Românilor de sub alte stăpâniri covârșea cu mult numărul Românilor liberi. In forma de Academie Română această proporție s'a apropiat de echilibru, dar ea și-a păstrat același tâlc mai adânc. Față de 10 membri din Țara Românească și 12 din Moldova, restul până la 36 erau din pământurile subjugate.

Societatea academică română a avut o întreită menire: să hotărască ortografia limbii române, să lucreze o gramatică și să înceapă un dicționar al ei. Problemele acestea, cu slăbirea foarte mult a celei de-a doua și cu lăsarea ei altor foruri, sunt tot atât de vii și astăzi în programul de lucru și în discuțiile Academiei. Când în 1869—70 s'a publicat vestitul Dicționar latinist al lui Laurian și Massim, în două volume, unul mult mai puternic, dar cu o zestre de cuvinte în cea mai mare parte fabricate, și altul mai restrâns, cu toate cuvintele de împrumut care trebuiau despărțite de celelalte ca ciumate și alcătuesc și astăzi ceea ce e mai viu și mai colorat în limbă, a fost ca o despărțire a apelor. Moldovenii, cari nu puteau primi aceste rătăciri, Maiorescu, Alecsandri, Negruzzi, s'au retras. Lucrul nu e de mirare, dacă se urmărește în «Anale», cât sânge rău și câte ciocniri a adus, nu în 1870, ci în 1932, discutarea proiectului de reformă ortografică. Pentru scrierea lui *â* cu *a* sau cu *i* s'au făcut tabere și au fost plecări, ca pe vremuri. S'au

www.dacoromanica.ro

dat voturi și răsvoturi, într'un răstimp de numai câteva luni. De altminteri, datorită tot ortografiei s'a putut înființa și cea mai veche societate culturală pe care o avem, Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, care a fost și a rămas un fel de Academie română a Românilor ardeleni. Comisia filologică alcătuită de guvernul austriac la 1860, la Sibiu, și din care era să iasă peste un an « Astra », avea de președinte tot pe Timoteiu Cipariu și fusese chemată ca să dea niște regule uniforme pentru scrierea limbii române.

Cât despre Dicționar, el e, ca și odinioară, durerea și mândria Academiei. « Analele » se opresc înaintea lui în dese rânduri. Cum se știe, după încercarea măreață și nechibzuită a lui Hasdeu în Magnum Etymologicum, și după scurta întârziere între fișierele, care depășeau și ele puterile și viața unui om, ale lui Philippide, Dicționarul a fost încredințat lui Sextil Pușcariu. El se lucrează acum metodic, în sălile și de colaboratorii Muzeului Limbii Române dela Cluj, care ne dă cel puțin două fascicule de câte 80 de pagini pe an. Raportul Comisiei Dicționarului, cetit de Sextil Pușcariu în ședința dela 21 Mai a Academiei, se regăsește în « Anale » cu acest cuprins:

« Redacția primă a Dicționarului a înaintat în cursul anului expirat pentru vol. I până la cuvântul *corn*, iar pentru vol. II până la cuvântul *la*.

« In redacția definitivă a ajuns până la cuvântul *cobie* (vol. I) și *iobag* (vol. II). Până la sfârșitul acestui an s'ar putea termina redacția definitivă a literei *I*, încât să apară tomul I din vol. II.

« Redactarea s'a făcut cu aceiași colaboratori, d-nii C. Lacea și I. Rădulescu-Pogoneanu pentru vol. I, și Th. Capidan și T. Naum pentru vol. II. Partea franceză a fost revăzută de d-l Y. Auger ».

Bugetul Dicționarului, care-i amenință viața firavă, se prezintă la venituri cu 537.215 lei, 50 bani format din: venitul Fondului Regele Carol I, 32.207,50 lei; din Subvenția dela Stat, 212.500; din Vânzarea publicației, 90.000; din Contribuția Fundației Ferdinand, 99.000 și din Contribuția din bugetul propriu al Academiei, 30.000 lei. Dicționarul era la 1866 preocuparea de căpetenie a Academiei Române. El a rămas, într'o privință, și la 1932, ceea ce nu împiedecă însăcă, față de un buget de venituri de peste 10 milioane al Academiei și al Bibliotecii ei, bugetul Dicționarului abia să ajungă până la o jumătate de milion, uneori nerealizat întreg nici el. Noroc numai că filologii sunt oameni cu trebuințe puține și cu mari rezerve de foc sacru!

După ridicarea României la treapta de Regat, Societatea academică română a fost înălțată și ea, prin legea din Martie 1879, la rosturile de Institut Național cu numele de Academia Română. Scopul ei se lărgea și el: « Cultura limbii și a istoriei naționale, a literelor, a științelor și frumoaselor arte ». Impărțirea în cele trei secții, literară, istorică și științifică, fiecare cu 12 membri și forma în care lucrează și astăzi, apărea dela sine. Potrivit articolului 23, « Membrii Academiei nu puteau fi decât Români din orice țară, cunoscuți prin operele și activitatea lor științifică și literară ». Propoziția pare destul de liniștită și de necontroversată, dar prin labirintul adjectivelor și acordurilor ei gramaticale era cât pe aci să se piardă candidatura de membru activ a lui George Enescu. Peripețiile luptei, cu intervenția și glosele aproape hazlii ale unor membri, cari doreau sau se temeau de o ridicare a stăvilarelor acestui articol, ca să încapă, alături de literați, de istorici și de oameni de știință, și artiști, se pot găsi în două, trei locuri ale « Analelor »: « Pentru noi valabilă, zice un raport, este numai dispoziția din art. 23 ce vorbește despre alegeri și cere ca viitorul membru să aibă activitate « literară *sau* științifică ». *Sau* acesta deosebește și distinge în acelaș timp: *sau* literară, *sau* științifică; atributele privesc și « lucrările », și « activitatea ». Art. 23 este exclusiv; cine nu are activitate literară *sau* științifică nu poate fi ales membru al Academiei Române. *Așa* se înțelege textul și tradițional și gramatical și tactic ». Alt membru susținea că, dacă articolul impricinat ar fi urmărit să nu facă deosebire între opere și activitate, el ar fi fost redactat astfel: Membrii Academiei Române nu pot fi decât Români din orice țară, cunoscuți prin operele și activitatea lor literare sau științifice, și nu literară sau științifică, așa dar în legătură numai cu activitatea, cum e astăzi. Sunt însă și acorduri barbare, de care, în focul desbaterilor, nimeni nu se mai sperie. Arcușul lui George Enescu a trecut prin această cazuistică, ușor și înalt, ca printr'un păienjiniș, și i-a deschis drum la scaunul de nemuritor, care îl aștepta.

Cum chiamă pe copii la meserii o școală din Vijnița (afiș)

Cine trece însă pe lângă întinsa curte, care începe să se aurească de toamnă, a Academiei Române, nu se gândește atât nici la publicațiile ei, urmare a activității în secții, nici la premiile, foarte felurite, pe care le împarte, nici la sala de ședințe sau de festivități, păzită de multe și încoifate

www.dacoromanica.ro

Minerve, unde au răsunat atâtea cuvinte de preț și s'au sărbătorit atâtea zile fără pereche, ci mai cu seamă și stăruitor la bibliotecă. Pe drumul lung până la marele depozit și la sala de lectură, printre rămășițele de coloane, de statui și de vegetație ale unor vechi case boierești, sau pe drumul mai scurt, la clădirea cea de demult, către manuscrise, stampe, muzeu de antichități sau cabinet numismatic, pe sub ferestrele cu vitralii ale directorului bibliotecii, pe-acolo am învățat noi cei mulți să cunoaștem și să iubim Academia Română. Biblioteca Academiei Române, înființată datorită inițiativei lui Dimitrie Sturdza, și organizată și sporită prin simțul gospodăresc, priceperea și stăruința lui Ion Bianu, e astăzi, la capătul a mai bine de 50 de ani de silințe, cel mai de seamă așezământ de cultură al României. Dacă biblioteca în sine e memoria omenirii, biblioteca Academiei Române e cea mai bogată și cea mai sigură memorie a Neamului românesc. Ea s'a născut ca un adaus la scopurile dela început, care nu o prevedeau, și a ajuns treptat printre meritele de căpetenie și printre cele mai mari servicii aduse culturii românești și închinătorilor ei.

Acest adevăr își face loc la tot pasul și din « Anale ». Caracterul de mic orizont, al întâmplărilor unui singur an, pe care fără să vrea sunt silite să-l resfrângă ele, nu trebue să acopere însă măreția de linie a întregului. Averea Academiei Române se ridică astăzi, nu numai la sute de milioane, ci poate la miliarde. Atâtea danii cu scop cultural i-au fost închinate și-i vin necontenit. Pământuri, cu toată exproprierea, ferme, mori, școli, case, acțiuni; Academia a ajuns treptat și o mare administratoare. Partea, pe care o ia, de pildă, în «Anale», chestiunile financiare în legătură cu Fundația Menachem Elias, care are o avere ea singură de 334.742.402 lei și 34 de bani, nu poate fi decât foarte însemnată. Pentru cumpărarea sau clădirea spitalului testamentar s'a umplut o ședință întreagă și toate secțiile și-au dat membri pentru o comisie care să viziteze și să judece un început de spital din punct de vedere tehnic. Dar din toată această avere cred că biblioteca se ridică deasupra ca piscul de aur al coifului Pallas Athenei, de pe Parthenon, pe care corăbierii îl vedeau și îl salutau sclipind în soare, îndată ce ocoleau capul Sunion. România întreagă, cu teritoriul și cu înzestrările ei, ar fi deodată pe jumătate mai săracă, dacă printr'o nenorocire biblioteca Academiei Române, cu documentele și cu colecțiile ei fără preț, în care istoria neamului

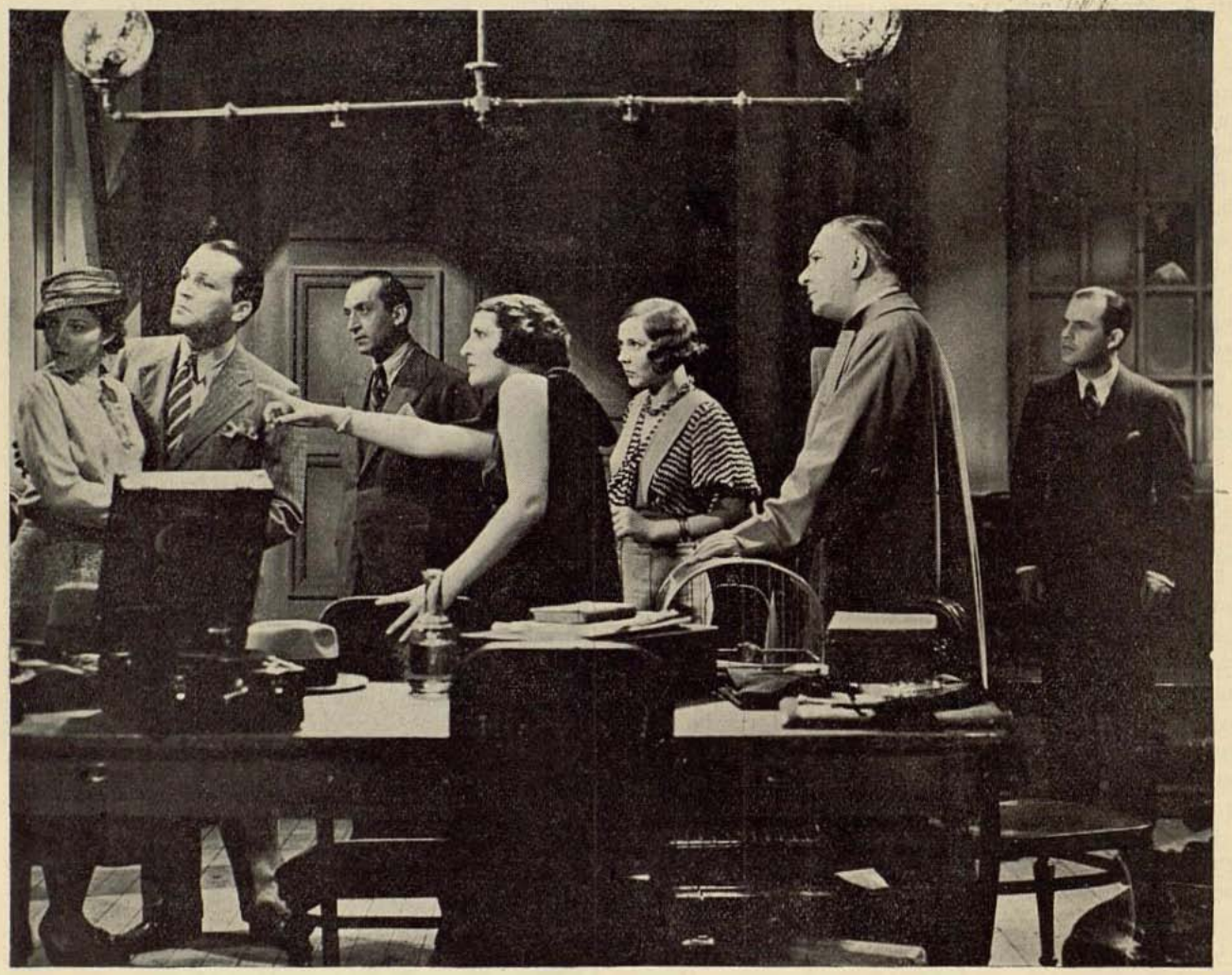

Scenă din *Trenul Fantomă*

www.dacoromanica.ro

nostru se odihneşte ca în palate fermecate, ar pieri într'o bună zi. Ea se ascunde astăzi, cu făptura ei pământească, pe după copaci într'un fund de curte, în fragmentul de magazin de cărţi care a putut fi clădit, din planurile, tot pe atât măreţe, pe cât artistice, gândite de arhitectul Duiliu Marcu şi rămase, din lipsă de mijloace, în cartoane. E caracteristic destul că locul cel mai mare în Palatul Academiei Române a viitorului, îl ia biblioteca. În buget e acelaş lucru. Bugetul propriu al Academiei pe 1933 se prezintă la venituri cu 5.226.790 lei, iar la cărţile fostei Biblioteci Centrale cât şi acelea venite de pe urma legii exemplarului obligatoriu pentru toate tipografiile, fiind deschisă oamenilor de ştiinţă şi studenţilor, adăpostind o adevărată şcoală superioară de bibliotecari, dar alţii au spus-o din convingere. S'a găsit însă şi cineva care să mărturisească răspicat: « Putem opri în loc premii, burse, şcoli, chiar publicaţiile Academiei, în orice caz nu putem închide biblioteca ». E ca un glas al nostru, al tuturor, care umple de un frumos ecou « Analele ».

Storin şi Dida Solomon în *Trenul Fantomă*

cheltuieli cu 5.226.481; al bibliotecii, cu 5.350.000 lei la venituri şi 4.797.986 la cheltuieli; dar aceasta ca să se poată realiza un aşa zis excedent de 552.014, ca un început de amortizare a deficitului, mi se pare de vreo 5 milioane de lei. Suma veniturilor, pe de altă parte, nu e deloc sigură, pentrucă în ea s'au luat nu mai puţin de 4 milioane, subvenţie dela Ministerul Instrucţiei, care, în împrejurările financiare de astăzi, se poate foarte bine să nu vie! De aceea s'a putut auzi propunerea ca biblioteca să fie închisă. Unii au spus-o poate numai ca o ameninţare pentru Stat ca să-şi facă datoria şi să sară în ajutor, pentrucă biblioteca Academiei Române îndeplineşte şi însărcinări de Bibliotecă Naţională, depozitând şi păstrând atât

Dintr'o statistică publicată de d-l Ion Bianu în articolul despre Academia Română, scris pentru revista « Boabe de Grâu » în Martie 1930, se vede că biblioteca are următoarele colecţii: cărţi tipărite, cam 148.000 de publicaţii în 272.400 de volume; publicaţii periodice, cam 9.000 în 40.000 de volume; manuscrise 7.139 volume, din care 4.912 româneşti, şi 49.530 de documente; în cabinetul stampelor, 3.320 de stampe, 1.265 hărţi, 500 atlase, 620 albume, 3.629 portrete, apoi mii de fotografii, cărţi postale, tablouri în uleiu, desene, note muzicale; în cabinetul numismatic, 11.180 monete, 397 medalii şi 54 sigilii. « Analele » dau ştiri noui despre mersul şi creşterea bibliotecii şi a colecţiilor în 1931: sporul a fost de 8.113 faţă

www.dacoromanica.ro

de 6.870 în 1930, din care 4.534 prin lege, 3.169 prin dar sau schimb şi 410 prin cumpărări; numere de reviste din ţară 5.528 şi din străinătate, 3.166; ziare, din ţară 1.363 şi deaiurea 13; documente, 102; volume manuscrise, 57; stampe şi portrete 92, monete 59, şi altele şi altele. După limba în care au fost tipărite publicaţiile primite legal, 3.850 erau române, 229 maghiare, 232 germane, 176 franceze şi altele 47. Cetitori au fost 17.864 faţă de 15.951 în 1930 şi 59.010 cărţi date, faţă de 53.027 în anul dinainte. Biblioteca Academiei Române e plină de viaţă, şi ea trebue ţinută deschisă, cu toate puterile ei ştiinţifice şi administrative, oricare ar fi jertfele. Punând în cumpănă folosul şi vaza pe care Biblioteca le înfăţişează, nicio jertfă nu e prea scumpă! Ea ni se întoarce înzecit.

Trenul Fantomă fotogenic

O fală nouă a Academiei Române şi a «Analelor» din 1932 e apariţia între preocupările membrilor, ca şi pe unul din cele mai umblate bulevarde, a Fundaţiei Dalles. Datoare prin acte fundaţionale să clădească, pe un loc moştenit, săli de expoziţii de artă şi de spectacole muzicale, Academia a izbutit să dea Bucureştiului, cu o cheltuială de 15 milioane, un fel de Palat Cultural, care e azi cel mai căutat dintre toate şi a căpătat o adevărată strălucire prin numele mari pe care le-a adăpostit. Expoziţia retrospectivă Grigorescu, Andreescu, Luchian, cu care Fundaţia Dalles s'a inaugurat în Mai 1932, a rămas aproape un eveniment de istorie a artelor. «Analele» aduc dări de seamă şi cuvântările ţinute, între care se deosebeşte printr'o neaşteptată stăpânire a materialului, «Vechea artă plastică a poporului român», de academicianul Octavian Goga.

Acestea şi multe altele e astăzi Academia Română, cu aşezămintele pe care şi le-a urzit împrejur şi cu mănunchiul de oameni cari-i alcătuesc trupul viu, cei mai de seamă şi mai lucrători in ramura lor de ştiinţă sau de literatură şi artă. Ea este între noi, furaţi de tot felul de vârtejuri, puterea nesguduită şi înaltă, la care ne ridicăm cu încredere privirile. O facem noi, nat de rând, şi o face şi Regele nostru, care în şedinţa de comemorare a lui Iacob Negruzzi şi Şuţu a spus: «Sunt convins că Academia Română, care a fost, în trecut, tot gândul Românismului, va urma acelaş drum şi în viitor».

INTÂIUL DIRECTOR AL INSTITUTULUI DE AGRICULTURĂ DELA PANTELIMON. — In articolul despre Şcoala de Agricultură dela Herăstrău, azi Academia de Inalte Studii Agronomice din Bucureşti, apărut în «Boabe de Grâu» Nr.5, s'a arătat că întâiul director al Institutului de Agricultură dela Pantelimon a fost C. Slătineanu. Pronumele este greşit. Trebuie citit *Alex. G. Slătineanu.*

Acest întemeietor al întâiei Şcoale de Agricultură în Muntenia a fost fiul Marelui Vornic Iordache Slătineanu. Făcuse studii de agronomie la Şcoala dela Grignon din Franţa. După ce a dus la bun sfârşit însărcinarea dată de Vodă Ştirbey de a organiza Şcoala dela Pantelimon, a ocupat diferite demnităţi: a fost inspector în Principatele-Unite, Deputat şi Prefect de Ilfov. Este unul din expozanţii români la expoziţia din Paris din 1867, unde a dobândit o medalie de argint cu numele lui. A fost născut în 1818 şi a murit la 1885.

Alex. G. Slătineanu este tatăl d-lui Prof. Al. A. Slătineanu şi bunicul d-lui maior B. Slătineanu, care ne-a dat aceste preţioase lămuriri biografice, referitoare la una din marile figuri ale agronomiei şi agriculturei româneşti.

Teatru, muzică, radio, cinematograf

FILME ROMÂNEŞTI. — Poate că un film românesc vrednic de numele lui ar trebui să aibă subiect băştinaş, să fie jucat de artişti de-ai noştri şi lucrat într'un studio al ţării. Pentru o bună bucată de vreme cerinţa cea din urmă cel puţin nu va putea fi împlinită. Toate încercările noastre de film sonor au fost cârpeli sau ne-au fost aduse de peste graniţă. Am văzut însă de curând un film care începe să se apropie de ceea ce visăm. E vorba de «Trenul fantomă».

Subiectul e exotic. El e o prelucrare cinematică după cunoscuta piesă americană, care a făcut atâtea săli pline în Bucureşti. Păcat că toate cele câteva acte se petrec pe loc, într'o sală de aşteptare de gară. A fost o acrobaţie şi pentru dramaturg să scoată ceva de-aici, dar pentru regisorul filmului a fost un chin. Toată partea de introducere şi de pregătire a atmosferei e înceată, cu episoade care abat şi întârzie desfăşurarea, pe când sfârşitul idilic sau glumeţ, abia se mai poate asculta după

www.dacoromanica.ro

descărcarea, într'adevăr puternică, a intrigii însăş. Lupta între şeful siguranţei şi şeful contrabandiştilor a ieşit încâlcită, deşi toate elementele dramatice erau date, şi aceasta numai din pricină că nimeni nu înţelege de ce nu sar în ajutor atâţia din martorii încăerării pe viaţă şi pe moarte, iar, când sar, nu se vede, cine ca să ia partea unuia şi cine a celuilalt. Indrăsnelile cinematografice, de spaţiu, mişcare şi variaţie sunt puţine. Textul libretului s'a ţinut prea strâns de textul tragicomediei.

Artiştii sunt români. S'a simţit încă odată ce înseamnă aşezarea năprasnică în lumina farurilor, care e de o sută de ori mai vie decât lumina rampei, şi înaintea aparatelor de înregistrare, a unor artişti de talent şi de bunăvoinţă, dar cari păstrează obişnuinţa scenei de teatru şi a opticei ei. Se joacă şi se declamă prea mult în «Trenul fantomă». In teatru poate mergea sau nu se băga atâta de seamă; aici nu. Numai Bulandra şi Storin rezistă dela început până la urmă; deopotrivă, Dida Solomon, tragică şi mai ales fotogenică; ceilalţi numai pe-alocuri; sunt şi unii, cari de loc. Regisorul însuş nu i-a ajutat totdeauna. Sunt unele lungimi, cu totul neîngăduite, şi de care privitorul se răzbună pe artistul care nu ştie să dispară la vreme. Alteori fotograful a foststângaciu. Sunt scene aşezate atât de geometric încât parcă sunt fotografii din suplimentul teatral dela L'Illustration. Obrazul drept al lui Bulandra e mult mai bătrân şi mai puţin expresiv, fotografiat, decât cel stâng.

«Trenul fantomă» se dă de gol ca un film de început şi prin partea lui vorbită. Fireşte că şi subiectul împingea într'acolo, sărac în fapte şi în schimbări, cum e, dar rareori am văzut un film în care să se vorbească atât. El e, ca şi teatrul, o adevărată şcoală de limbă românească şi ar trebui trimis prin ţinuturile pe unde ea se vorbeşte mai puţin şi mai slab. Numai în filmele idiş, venite la noi, se mai vorbia atât, şi se simţia că pe de o parte, din încântarea faţă de propria limbă şi, pe de alta, pentru răspândirea, atât a dragostei ei, cât şi a unei frumoase rostiri. Această vorbă prea multă, slăbeşte însă caracterul de film şi de joc văzut al «Trenului fantomă» şi il apropie de o reprezentaţie de dramă.

Filmul a fost lucrat, ca o versiune românească, la Budapesta, în studioul Hunnia. Regisorul Jean Mihail, un luptător pe care nimic nu-l osteneşte în câmpul filmului romînesc, ne-a spus că pentru întreagă această întreprindere n'a avut decât zece zile şi că versiunea noastră a ieşit cu toate acestea mult mai bună decât cea maghiară. Ce trebue să fie cealaltă! Şi câte mai fac să înghită publicul, filmul naţional şi patriotismul în cinematograf!

Avem încă un film românesc, dar alcătuit, în cele trei elemente ale lui, subiect, artişti şi scenă, în felul arătat. Numai artiştii sunt români, şi ei înşişi nu sunt artişti de cinematograf. «Trenul fantomă» ne va ajuta mai cu seamă să ne gândim la filmul aşteptat şi, fără să-i tăgăduim însuşirile, aşa cum nu-i trecem sub tăcere lipsurile, ne va pregăti, mai bine decât altele, pentru el.

Turism, sport, educaţie fizică

CUNOŞTINŢE FOLOSITOARE. — Colecţia, începută acum câţiva ani de «Cartea Românească», a ajuns departe. la vreo 180 de broşuri şi în toate mâinile pentru care a fost gândită. E vorba de o adevărată enciclopedie de cunoştinţe pentru toţi, cu un caracter larg de popularizare, în marginile restrânse a 32 de pagini. Dacă socotim, una peste alta, numai la 3000 numărul exemplarelor vândute din fiecare, înseamnă că vioaia colecţie a avut cel puţin 500.000 de cititori. Eu nu ştiu o altă publicaţie de ştiinţă popularizată, care să-i poată sta în România alături. Meritul e cu atât mai mare cu cât e vorba de o adevărată creştere în citirea pentru învăţătură, după ce creşterea noastră a fost timp de ani şi ani, mai mult în citirea pentru petrecere.

Fireşte că de pe această treaptă trebue să se calce mai sus. Cred chiar timpul sosit. Pregătirea şi încrederea ne-au dat-o înseşi «Cunoştinţe folositoare». Ceea ce sunt însă, la aceeaş editură, «Pagini alese», cu extrase din autorii clasici şi scurte introduceri asupra vieţii şi operei lor, faţă de ediţia completă a acestor clasici înşişi, trebue să ajungă Enciclopedia, pe care o dorim, faţă de colecţia de astăzi. Una n'o înlătură şi nici n'o păgubeşte pe cealaltă. Dimpotrivă, fragmentul duce la intreg şi tratarea sumară deşteaptă interesul pentru o adâncire şi o stăpânire a subiectului. Lipsurile, dacă sunt, ale «Cunoştinţelor folositoare», ies tocmai din această conştiinţă şi din şovăirea înaintea trebuinţei de mulţumire a ambelor cereri. Unele broşuri, atât prin materie cât şi prin autor, rămân deasupra nivelului şi planului hotărît dela început. Lectura presupune cunoştinţe premergătoare de şcoală şi un orizont asupra întregii disciplini, pe care cititorul obişnuit al colecţiei, nu trebue numaidecât să le aibă; pentru cititorul care le are, prin cuprinsul special că sunt îndreptate mai ales către elevii ea e prea elementară. Aşa sunt unele broşuri, care s'ar părea

Afişul Casei de Economii

de şcoli secundare, dar cuprinsul lor e atunci mai legat şi mai limpede în capitolul corespunzător de ştiinţe naturale, fizică

www.dacoromanica.ro

chimie sau igienă. Dacă ziceți că, scoțându-i pe aceștia, rămân ceilalți, ceilalți, fără elementele organic și proaspăt predate

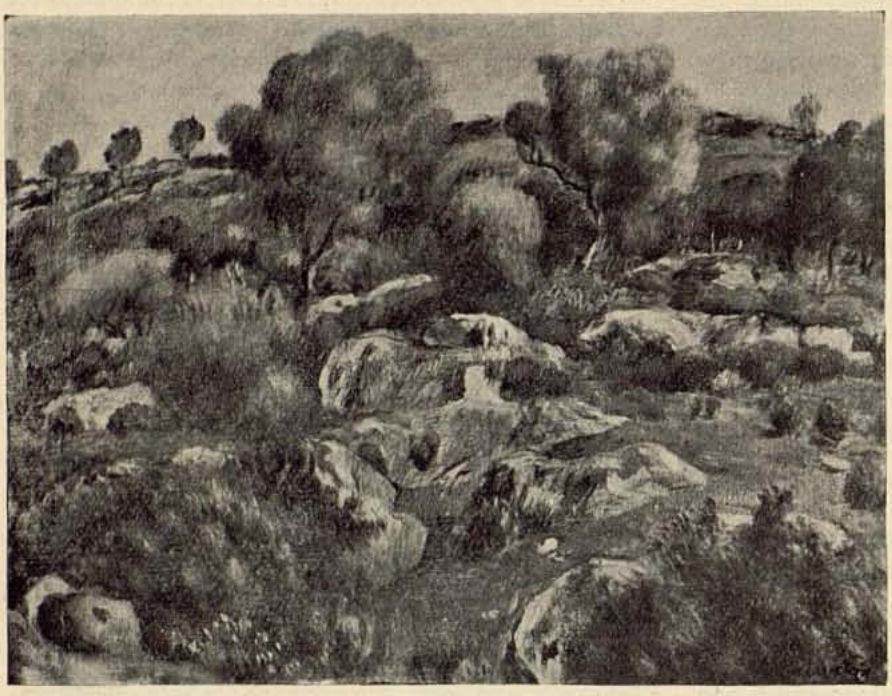

Colecția Zambaccian: Peisaj de *Renoir*

de școală, n'au nici interesul nici pregătirea urmăririi. Aceasta nu scade valoarea colecției, ci, descoperindu-i stâncile pe care nu le poate ocoli, arată în același timp că ea trebue să ducă mai departe și că e numai o întâe treaptă, zdravăn așezată sub picioare.

Cel care a pus la cale și călăuzește cu mână sigură « Cunoștințe folositoare » e profesorul Ion Simionescu. Poate că vom schița chiar aici, cu vreun prilej, portretul acestui mare cultural. Oameni de știință sau literați și artiști, trăindnumai pentru cercetările sau visurile lor de artă, cunoaștem și ne mândrim cu ei. In toate ramurile îndeletnicirilor publice avem personalități de vază și de folos. Tipul social, care are nevoe de reprezentanți în stare să-l valorifice, să-i întemeieze statornic și să-i dea între ceilalți locul de cinste, e tipul culturalului. De multe ori moneta care circulă cu această efigie e falsă și, cu cât circulă mai repede și mai cu zgomot, cu atât naște mai multă neîncredere. Adevărații culturali prind inimă când îl văd în rândurile din frunte, cu tinerețea lui drumeață, cu o însuflețire care vine din romantismul creator, în ciuda elegiei și a suspinelor, cu barba și cu părul albînvânt, pe Ion Simionescu. « Cunoștințe folositoare » sunt și ele o manifestare a acestui crez și o formă a acestui program. Ele stau în slujba culturii poporului. Ca atare ne sunt atât de aproape.

Pe una, pe cea mai nouă, din seria « Din lumea largă », despre « Govora și Călimănești », am putut-o reface împreună cu autorul zilele acestea. Era o după amiază de soare și de liniște. Govora, cu aleile ei înflorite și cu potecile pierdute prin păduri, se odihnea. Am ieșit în căutarea unor mânăstiri brâncovenești sau mai vechi, dela boerul și Domnul oltean Matei Basarab. Drumul ducea prin sate înstărite, cu case cu pridvoare și cu flori. Mi-aduceam aminte că mândria noastră, mușcata din fereastră sau de pe prispă, cu roșul ei de catifea în toate boiurile, e tot așa de iubită și de deasă în satele și la casele elvețiene. Am oprit de curând în Buchs pe cineva pe stradă, ca să-mi spue cum îi zic oamenii de-acolo florii acesteia de familie. Nu știa. La noi cred că ar fi mai greu să întrebi și să nu ți se poată răspunde. O răspântie de șosele ne chema, una spre Horezu și alta spre Mânăstirea dintr'un lemn. Călăuza noastră ne oprea la câte o cotitură înaltă, de unde se vedea pe neașteptate tot profilul munților, cu ghebul depărtat al Parângului sau cu creasta iute a Coziei. Apoi ne îndrepta spre Mânăstirea Surpatele, unde un mănunchiu de maici tot pe atât sfinte cât gospodine harnice, au făcut dintr'o ruină părăsită o casă a Domnului, cu flori multe și cu chilii albe. Pe malul dim-

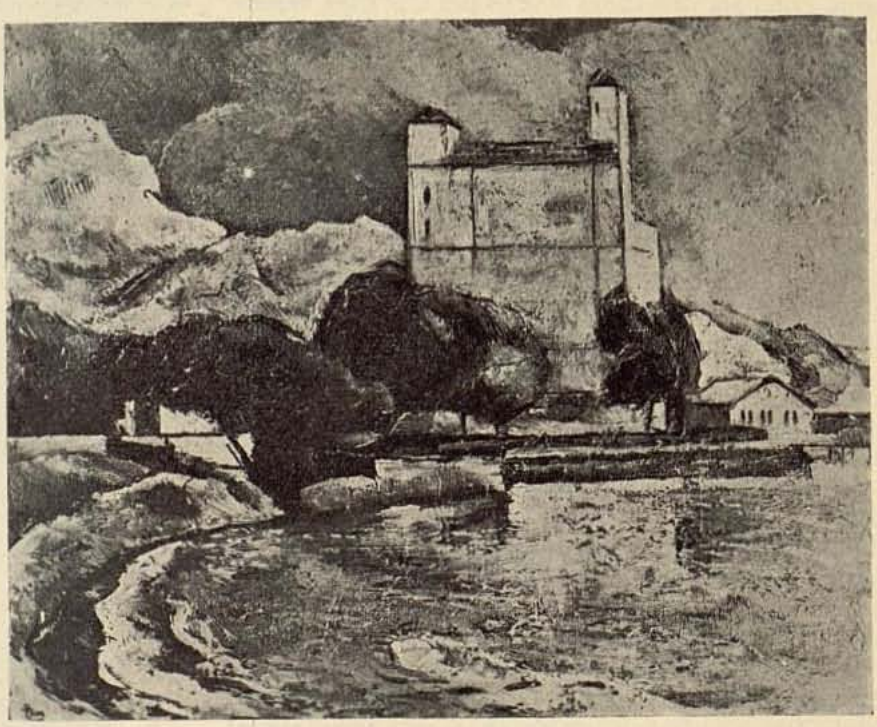

Colecția Zambaccian: Moara din Balcic de *Teodorescu-Sion*

potrivă, între verdeața pomilor, strălucesc din loc în loc cinci sau șase plopi argintii monumentali. Alți cinci, aceștia

www.dacoromanica.ro

stejari, copaci rotaţi de sute şi sute de ani, ne aşteptau la Mânăstirea dintr'un lemn. Numele îi vine dela un asemenea stejar, care a ajuns, unul singur, ca să se facă o biserică.

Dar călăuza noastră universitară ne duce pe-aici şi prin alte părţi şi, chiar dacă le cunoaştem, cuvântul şi căldura lui le dau o nouă viaţă. Imi place să-l văd, drumeţ om de ştiinţă, printre troiţele şi mânăstirile cetăţi ale Olteniei. E parcă mai acasă, unde-i aduc aminte de Moldova, de Neamţu plin şi el de Ceahlăuri, de văi dulci şi de clopotniţe cu clopote trase de maici.

ECLIPSĂ DE SOARE PE OMU. — Dintre toţi munţii româneşti cei mai organizaţi turistic şi mai umblaţi sunt Bucegii. Drumuri cu semne şi case de adăpost îndeamnă şi ajută pe drumeţi; călăuze, hărţi, reviste şi cărţi de literatură îi deschid tuturor şi le descriu frumuseţile. De zece ani Touring Clubul României lucrează ca să ajungă la acest rezultat. El a dus mai departe brazda, mai mult de însufleţire, trasă de «Hanul Drumeţilor», şi începuturile vrednice de toată lauda, dar întrerupte de războiu, ale Societăţii Turiştilor Români. Societăţi mai vechi, de dincolo de munţi, cum e Asociaţia carpatină ardeleană, săsească (S. K. V.), şi societăţi mai noui, cum e A. D. M. I. R., au pus umărul alături de ea. Astăzi dela Scropoasa până la Omu şi dela Bulboci prin Peştera până pe Jepi la Schiel, prin chei vijelioase sau prin păduri de brad, pe poduri cu iarbă sau pe coaste cu râpi, plimbătorul pe înălţimi sau căţărătorul încrosniat cu frânghii, securi şi felinare trec fără grijă. Cineva a trecut înaintea lor, ca să le uşureze paşii.

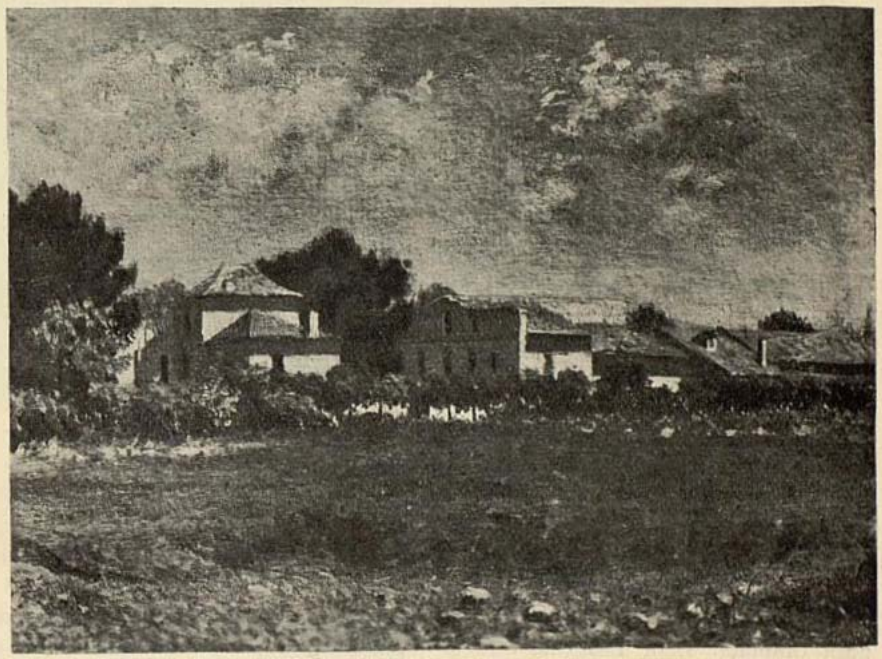

Colecţia Zambaccian: Peisaj de *Aman*

Intr'o zi dela sfârşitul lui August anul acesta, am pornit ca să văd starea din urmă a drumurilor şi caselor, care au făcut un aşa de bun nume Bucegilor şi l-au schimbat într'o adevărată şcoală de turism de munte. Vremea însemna o încheiere de pace cu lunile şi săptămânile de ploae şi de frig dinainte. Două, trei zile la rând cerul a fost fără scamă de nor dimineaţa, iar după amiază numai cu o înşirare de figuri fantastice albe la orizont, care aduc puţină umbră binevenită sau acea îndeletnicire de travestiri antropomorfice, drumeţului trântit în iarbă şi cetitor de semne în văzduh. Am luat o cale mai puţin obişnuită la urcuş. Ţinta dintâi era Omu, la care vream să ajung pe Valea Cerbului.

Buştenii au inaugurat chiar vara aceasta o casă, mai mult de popas decât de adăpost. Ea seamănă, ca rosturi, cu altă casă, a Touring Clubului, de pe Piscu-Câinelui. Drumul până acolo nu cere niciun fel de osteneală şi alcătueşte cu toate acestea o excursie pentru vizitatorii, neînvăţaţi cu muntele. Ba până la casa de pe Dihamu, cum se numeşte muntele la ale cărui poale aceasta a fost aşezată, se poate merge în voe cu automobilul şi cu orice fel de vehicul. Plimbătorul pe jos n'are nevoe să se ferească speriat din drum nici să înghită praf, pentrucă drumul de picior îşi are potecile lui prin livadă. Dela casă în sus, peste Dihamu, începe drumul la Omu pe brânele Bucşoiului şi pe la Mălăeşti. Pentru celălalt, pe Valea Cerbului, trebue cotit mai înainte, pe la jumătatea şoselei, şi urcat repede pe creasta împădurită care duce la Poiana Coştilei. Aici lipseşte un semn mai vădit care să atragă numaidecât luarea aminte a drumeţului. Astăzi uşor el trece mai departe şi trebue să întrebe, dacă are pe cine pe aproape. Ar fi bună o piatră sau un stâlp, cu arătarea limpede a bifurcării şi direcţiei drumurilor.

Poteca spre Poiana Coştilei, care se face curând când drum de căruţe când cale de umblet mai largă, e destul de bună. Arătările colorate ale Touring Clubului însoţesc necontenit, acum pe un trunchiu de brad sau de fag şi acum pe vreo stâncă, în locurile unde pădurea se depărtează. Drumul e haiducesc, tot pe la umbră deasă de codru, şi n'are zare. Din fundul văii răsună un timp fierberea apei şi apoi tace şi ea. De-acolo nu se mai aude decât fâşiitul de ape al frunzişului, prin care trece pe sus vântul. O mică nedumerire mai e la ieşirea din Poiana Coştilei şi până se prinde cărarea, cu destule dibueli, a Omului. Şi aici ar trebui sărit în ajutorul drumeţului care vine pentru întâia oară. Semnele nu lipsesc, dar sunt prea rare şi trebue mai mult ghicite. De-altminteri şi când cobori dela Omu e acelaş lucru. Mulţi se înşală şi în loc să cotească spre Poiană, trecând valea, o ţin înainte până se înfundă şi trebue să se întoarcă. După ce ieşi la cărare şi mai departe, nu mai e nicio putinţă de rătăcire. Incepe frumuseţea de răbdare a serpentinelor, cu ace de piatră pe delături, muiate în soare, sau cu căldări adânci de gheţari. Valea e fără fir de apă, până la căderea zăpezilor.

La coborît nu e nimeni care să respecte lungile cotituri. Se taie de obiceiu deadreptul, până unde încep râpile şi trecerile de pe un mal pe altul al văii.

In multe locuri, cărarea s'a stricat şi nu se simte nicio mână care să îndrepte. Unde e stâncă, paguba e mai mică,

www.dacoromanica.ro

dar, unde e pământ, apa ploilor şi a zăpezilor a spălat şi a făcut şanţuri. Drumul are în schimb o frumuseţe cu totul aparte, cu toată golătatea şi sălbăticia pereţilor drepţi de cazan carpatic. El urcă mai mult în loc, rotund, ca din fundul unui puţ nesfârşit spre doi colţi de pe buza râpei, peste care se scămoşază ceaţa sau se sfărămă în pulbere albă soarele, şi spre cerul tot mai albastru de deasupra. Când se lasă seara ca acum, câte o izbucnire de lumină pune adevărate paftale de argint şi salbe de pietre lăptoase pe tot înconjurul stâncos de către Caraiman. Soarele s'a lăsat spre apus şi nu-l mai vedem, dar, înainte să cadă în adâncuri, scapă peste marginea Omului mănunchiul acesta de raze, care ni-l arată, nouă, suitori cu popasuri pe povârnişul de sub umbră dimpotrivă, ca o vedenie răsfrântă a lumii din peştera lui Platon. Ne grăbim, dar nu mai ajungem. Noaptea are pasul de cârd de capre negre şi ne întrece. Ne facem găuri pentru picior într'o scoarţă de zăpadă veche îngheţată, care a acoperit o parte din coastă, şi cu încă o silinţă, suntem în cărarea care vine din Obârşie şi pe vârful Omului.

Suntem destul popor care înoptează astăzi în casa de adăpost, mai mult mică, de sub cele două stânci. Ne cuibărim cum putem, numai pe jumătate desbrăcaţi, şi aşteptăm dimineaţa cu teamă. Din căldarea Bucşoiului ieşeau aburii ca suflaţi de foale. Piatra Craiului se învelea cu giulgiuri. Puteam a doua zi să ne băgăm degetele în ochi de ceaţă sau să ne înghesuim aici de răul vreunei ploi fără sfârşit. Casa are o odae de oaspeţi, mai încăpătoare, cu două paturi mânăstireşti din perete în perete şi aşezate cu etaj. Suntem vreo saşe, şapte cari dormim jos şi tot atâţia sus. Din când în când un sul de lumină ţâşneşte fără sgomot dintr'un colţ şi caută ceva în întuneric. Parcă suntem într'un film poliţist. Un drumeţ, care nu vrea să scape un anumit ceas de plecare, şi-a aprins lampa electrică de buzunar şi se uită la ceasornic. Nu pot să dorm şi l-ascult ca pe un paznic de noapte spunând orele, când şopteşte unui vecin şi tovarăş de drum paşii timpului. Apoi fereastra, care se înecase în cerneala dimprejur, a început să-şi deseneze conturul dreptunghiular cu o părere de albastru mai deschis. Se făcea ziuă. Ne-am sculat pe rând, ne-am desmorţit puţin oasele şi am ieşit. Era răcoare cum trebue şi oarecare şuviţe de nori, dar vremea se înştiinţa bună şi cerul senin. Spre munţii Transilvaniei pâlpâia o flacără înăbuşită, mai mult în văzduhul pâclos şi fără vatră şi rădăcină, sonda de gaz metan aprinsă de lângă Mediaş. Spre ţara veche se liniau luminile Morenilor. Incolo tăcere şi aşteptare.

Deasupra odăei de oaspeţi, se mai găseşte o odae de pod, la care intrarea e pe afară, pe o scară mişcătoare. Incep să coboare şi de-acolo tovarăşii noşti de sigurătate. Suntem mai numeroşi decât ne credeam aseară, pe negură. Sunt împrejurul nostru tot felul de stâlpi cu semne, care se adună aici din toate văile şi pun adevărate brâe de curcubeu în aer, pluviometre şi alte unelte ciudate, dar lipseşte o prâjină cu un steag al ţării fâlfâitor peste cea mai semeaţă înălţime a Carpaţilor înzestrală cu viaţă omenească. La Negoiu casa e mult mai jos. Societăţile noastre carpatine ar trebui să aşeze asemenea steaguri la toate casele lor. Nimic nu înviorează atât şi niciun alt ornament nu e mai preţios, mai în cadru şi mai puţin costisitor. In deobşte, folosim prea puţin steagul pe care nu ştim să-l scoatem decât la serbările oficiale şi la poftirea organelor poliţieneşti. Să se umple munţii de steaguri, pavilion al ţării şi pavilioane proprii, alături, ale societăţilor! Va fi încă un semn, după care vom desebi, de departe, casele de adăpost de căsoaele de fân sau de stâne.

In timpul acesta o linie trandafirie subţire ca o notă înaltă de vioară s'a aprins în cerul Ţării Bârsei. E mai târziu decât cinci, dar o fâşie de nor acopere Răsăritul şi amână puţin ivirea soarelui. Suntem cu toţii la marginea poliţei de piatră a Omului. Umbra ne amestecă şi liniştea şi nemişcarea ne aşează între lucrurile neînsufleţite ale acestei staţiuni de înălţime. Numai feţele încep să aibă o lumină neînţeleasă, pe care o prind din întâia rază călătoare a zorilor, Sunt şi câteva aparate fotografice deschise, care vor să însemne izbucnirea dintâi a Soarelui.

Eram cu toţii de cel puţin două zile în munte şi nimeni nu ştia cum să-şi lămurească ceeace ochiul vedea, dar mintea nu vrea să primească. Discul soarelui, de un roşu de jăratec, era ca după o bătălie, cu una din laturi adânc muşcată. Ni se părea că e un joc al norilor. Ne uitam din nou. Eclipsă nu putea fi, pentrucă am fi citit undeva de ea. Pierdeam din vedere de când nu mai deschisesem un ziar. Soarele se ridica, se aurea şi apoi ardea alb pe boltă, cu aceeaş rană într'o parte. Il priveam acum prin sticle afumate şi ne îndoiam mereu. Am văzut cea mai frumoasă eclipsă de soare, din punctul cel mai bine aşezat al ţării, şi nu ne-am dat seama. Ne-a părut însă mai bine aşa. Prea ar fi fost altminteri un punct de program. Ne-am risipit apoi ca un zbor de păsări, unii spre Casa Mălăeşti şi Râşnov, alţii pe Valea Cerbului, iar noi pe Obârşie. Fiecare grup s'a scufundat în coborîşul lui, pe cel mai senin cer visat vreodată, peste capete, din munte în munte şi din ţară în ţară. Stâlpi cu semne scoşi din locul lor, fie că cineva i-a smuls cu sila, fie că li s'a putrezit temelia, încurcă poteca. Touring Clubul, care i-a aşezat cu anevoinţă şi cheltuială, ar trebui să facă o expediţie de aşezare la loc. Nu e vorba să se intregească lipsurile, pentru care se poate să nu fie mijloace, ci să se împiedice o risipă de avere şi să se facă o treabă drumeţilor, cu cea mai mică din silinţe. Nepăsarea de azi e rea, nu numai în sine, prin gândul de mustrare pe care îl stârneşte în trecător, dar şi prin ispita, pentru stricători, ca să răstoarne şi să dărâme ceeace a mai rămas în picioare. Rânduiala naşte rânduială, iar risipa altă risipă.

Dela Mecet ne întâmpină şiruri albe de oiţe. Câini flocoşi de stână calcă pe delături şi nici nu ne văd, nici nu ne latră. Incepem să facem parte din munte.

www.dacoromanica.ro

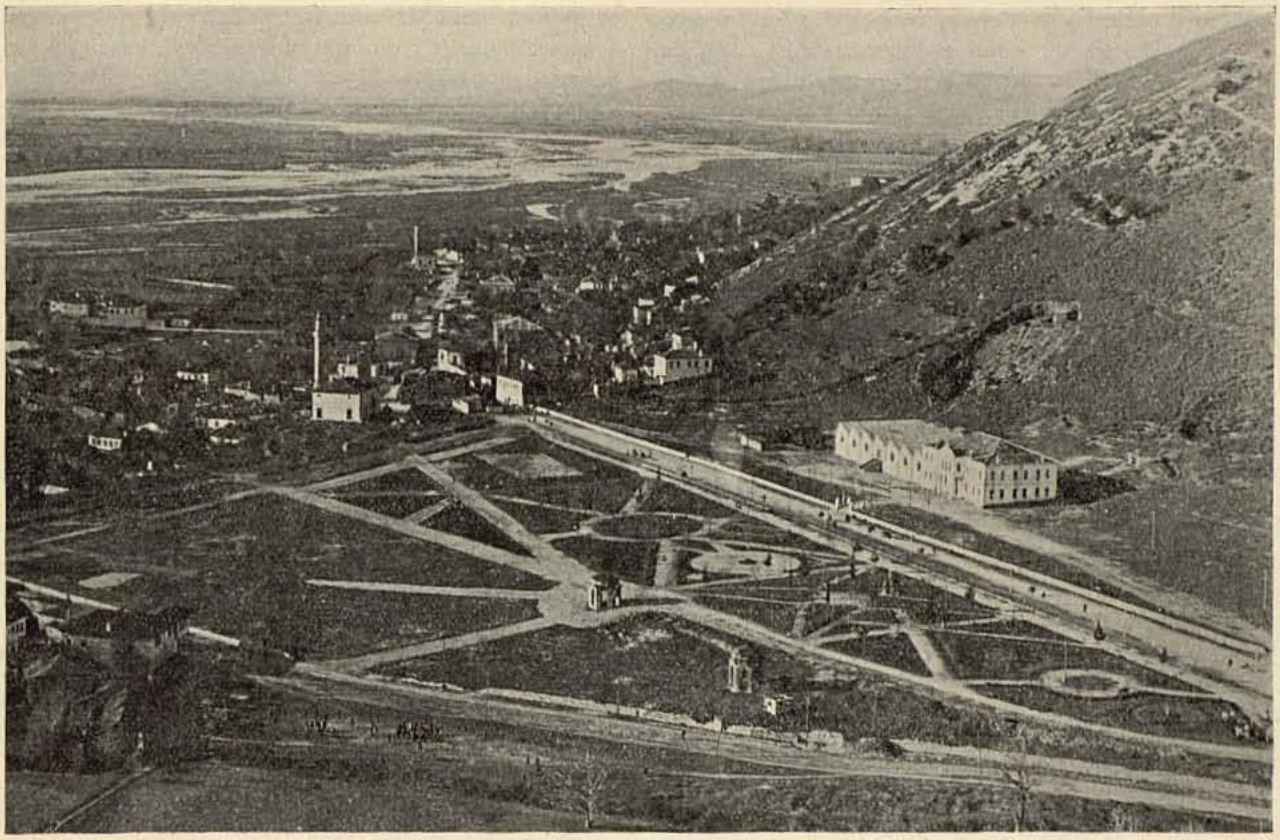

Cartierul Gorica din Berat, cu şcoala profesională în dreapta

EDUCAŢIA POPORULUI IN ALTE ŢĂRI

Şcoala şi educaţia poporului în Albania

In multe privinţe suntem mai bine informaţi despre Sudan decât despre Albania. Cauza este că până acum vreo zece ani, lumea o credea locuită de briganzi, neospitalieră şi lipsită de drumuri, o ţară în care te poţi avânta cel mult în vederea unor aventuri şi pericole inevitabile. Şi în România se ştie foarte puţin — ca să nu spun nimic — despre această ţară, deşi foarte mulţi Albanezi trăiesc la noi, ba au şi ziare importante, şi deşi chiar la noi în ţară a fost pregătită de Ismail Kemal independenţa Albaniei. Puţini Români au călătorit însă în Albania, şi mai puţini au scris despre ea. Printre aceştia din urmă este de menţionat d-l *Capidan*, profesor la Universitatea din Cluj, care s'a ocupat totuş în vasta sa lucrare mai mult de Aromânii din Albania, apoi profesorul *Pop*, a cărui soţie e Albaneză de origină. Când interesul pentru limba albaneză, care face parte din preocupările mele, m'a făcut să vizitez Albania, am căutat să mă documentez şi asupra şcoalei în această ţară, referitor la care nu am găsit nici măcar în cărţile italiene tratând Albania, mai mult decât statistici oficiale foarte sumare. Rezultatul anchetei mele e prezenta contribuţie.

ŞCOALA.— *Istoricul învăţământului în Albania.* Dacăpânăîn 1908 Albanezii din Albania de astăzi, pe atunci aparţinând Turciei, nu aveau şcoli albaneze, nu este mirare. Ei nu aveau nici măcar un alfabet unitar, şi unii scriau cu caractere greceşti, iar alţii cu alfabet latin. Altfel de ortografie aveau Albanezii din America, altfel cei din coloniile albaneze ale Italiei, altfel cei din Egipt sau din Bulgaria. Deabia în 1908, odată cu venirea la putere a junilor turci cari au dat Turciei o constituţie, Albanezii patrioţi s'au adunat la *Monastir* într'un congres, pentru a fixa odată cu dreptul de a întrebuinţa limba lor în graiu şi în scris, un alfabet unitar, iar o comisie literară, stabilită la Tirana, avea să unifice limba oficială şi literară albaneză. Până atunci, guvernul turc, dacă şi admitea întrebuinţarea limbii albaneze, impunea totuş limba turcă pentru scriere, încât nu se putea înfiripa nicio literatură naţională albaneză, din care cauză Turcii îi batjocureau pe Albanezi cu denumirea de «*cei fără cărţi*». Când în 1884, doi naţionalişti albanezi, *Naim Bey Frasheri* şi *Sami Bey Frasheri*, au tradus la Constantinopole un abecedar în limba albaneză, fură imediat exilaţi din Turcia. Patriarhul grec din Constantinopole mergea şi mai departe: interzicea Albanezilor ortodocşi sub pedeapsa excomunicării chiar limba, necum scrierea albaneză. Astfel că abia după ce Junii Turci au dat Turciei o constituţie, situaţia se schimbă: se pot înfiinţa şcoli albaneze.

Totuş, începuturi timide avem şi înainte de această dată: în 1885 fu deschisă de o societate în frunte cu *Pandele Sotir*,

www.dacoromanica.ro

prima şcoală albaneză la Corcea, care dură până în 1902, când fu închisă, iar directorul ei întemniţat. In 1889, doi naţionalişti albanezi, *P. Luarasi* şi *N. Naco* deschid 4 şcoli noui la *Kolonja*, *Selenica*, *Vodica* şi *Treska*, care fură închise din ordinul guvernului turc la 1892. Prima şcoală albaneză de fete, fu deschisă în 1891 la Corcea, de Gherasim Kyrias, de abia întors dela studii din America. Şcoala fu pusă sub conducerea surorii sale, Sevasti Kyrias, care fiind diplomată fină, a ştiut s'o menţină tot timpul, cu toate şicanele guvernului turc, ba din contra a devenit o şcoală secundară de 4 clase, căreia îi era anexată şi o şcoală elementară de 5 clase. Fiindcă nu aveau nicio carte albaneză, ambii fraţi s'au pus să traducă manuale în limba albaneză, care au trebuit să rămână în manuscris, nefiind permis să le tipărească. Şcoala aceasta s'a amplificat cu timpul, devenind astăzi una din cele mai importante şcoli albaneze, institutul Kyrias de lângă Tirana. Interesant este faptul că ambii conducători de astăzi ai şcoalei sunt de origină Aromâni.

O stradă din Corcea

Primele şcoli elementare tolerate de Turci înainte de 1908, erau cele înfiinţate de Italo-Albanezul Fr. Crispi, primministru italian, în oraşele Scutari, Durazzo, Valona, Ianina, etc., cheltuielile lor fiind suportate de Italia. Şcolile acestea

Casă din Corcea

erau cercetate de copii albanezi; învăţătorii se recrutau printre Albanezii din sudul Italiei.

In nordul Albaniei, mai ales în regiunea Scutari, unde Austria exercita o influenţă puternică, existau şcoli susţinute de monarhia centrală. Franciscanii stabiliţi în nordul catolic, au încă din sec. XVII merite speciale pentru cultura şi şcoala albaneză din acele părţi. Câţiva franciscani, între cari e menţionat şi un albanez, Pater Gjoni Shqyptar (Albanensis), au înfiinţat primul gimnaziu în Albania, la *Pdhanë*, lângă râul *Mati*, încă în 1639, cu limba de predare albaneză *(lingua vernacula)* [1]). Astăzi învaţă la diferitele şcoli franciscane din Scutari, la vreo 1.500 copii de Albanezi.

Despre o şcoală albaneză în adevăratul sens al cuvântului şi o activitate şcolară mai intensă, se poate vorbi însă abia din 1908. In acest prim an al emancipării culturale albaneze, iau fiinţă 66 comitete naţionale, care deschid şi susţin băneşte 24 şcoale serale cu 1.753 elevi, şi 34 şcoale primare cu 1.850 elevi, afară de o şcoală normală, acea dela Elbassan, care are la început 145 elevi şi 14 profesori [2]).

Congresul naţional din Elbassan, ţinut în 1909, a ales un *comitet naţional de educaţie*, care trebuia să pregătească un program de instrucţie publică şi să pună şi bazele unei mişcări literare. De fapt s'au înfiinţat în urma activităţii acestui comitet, 4 tipografii şi 17 ziare, şi s'a început cu tipărirea de cărţi. Această mişcare atât de neaşteptat puternică naţională a Albanezilor, i-a surprins pe Junii Turci, cari au hotărît s'o suprime, arestând pe conducătorii mişcării şi închizând toate şcolile nou înfiinţate. Suprimarea brutală a mişcării culturale albaneze a provocat re-

[1]) PETROTTA, P. G., *Popolo, lingua e letteratura albanese*, Palermo, 1932, p. 498 şi urm.

[2]) Ziarul *Shqiperia e re*, din 28/7 1933, p. 3.

www.dacoromanica.ro

volta din 1910, apoi acea din primăvara anului 1911, continuată în 1912, când însă isbucni războiul balcanic.

In acest an Albania se declară independentă, şi este recunoscută ca atare la Conferinţa dela Londra de puterile

Şcoala românească din Corcea

europene. Şcolile înfiinţate în 1909 şi închise apoi de Junii Turci încep să-şi redeschidă porţile. Albania avea conducători inteligenţi, cari îşi dădeau seama cât de necesară este instrucţia în ţara lor, în care analfabetismul era în unele părţi de 100%. Singurele oraşe din Albania, în care învăţământul elementar era mai desvoltat şi analfabetismul mai redus, erau Scutari, Corcea şi Arghirocastro. Dar la Scutari nu existau şcolilaice naţionale, ci susţinute de clerici Austriaci, de Italieni şi chiar de Muntenegreni. Numai Franciscanii, cari erau aproape toţi Albanezi şi din această cauză se bucurau de încrederea populaţiei, au înfiinţat mai multe şcoli primare, secundare şi normale cu limba de predare albaneză. Cu toate că astfel întreg nordul Albaniei avea şcoli, statistica ne arată un procent extraordinar de analfabeţi. In dieceza din Alessio de ex., s'a constatat la un număr de 17.000 de credincioşi, numai 50 cari ştiau ceti şi 10 cari ştiau să scrie numele lor [1]).

Care era situaţia în Albania centrală in aceşti primi ani ai independenţei sale? Albania centrală era musulmană şi şcoala elementară era anexată moscheei, iar învăţătorul era hogea. Şcoli turceşti erau berechet, dar ele nu putea satisface şi nici nu aveau în vedere interesele naţionale albaneze. La Durazzo şi Valona, existau cum am mai spus şcoli, dar înfiinţate şi susţinute de Italieni, iar la Durazzo şi Tirana, de Austria.

Intreg Sudul Albaniei, pe de altă parte, era împânat de şcoli elementare greceşti, înfiinţate de Greci mai ales în timpul ocupaţiei greceşti a Sudului, cu intenţia de a-l greciza complet şi a-l reclama apoi pentru sine. Aromânii din Albania aveau de asemenea câteva şcoli, vreo 14 la număr, şi un gimnaziu la Ianina. Populaţia din Sudul Albaniei fiind ortodoxă, Grecii o ademeneau în şcolile greceşti sub pretextul comunităţii cultului ortodox.

Aşa fiind, şcoli existau prin toate oraşele şi prin multe sate, dar aproape toate erau străine, neglijau limba albaneză şi in majoritatea cazurilor nu erau decât centre de propagandă pentru acei ce finanţau şcoala.

Din momentul independenţei sale, după Conferinţa dela Londra, Albania se împiedeca de aceste şcoli străine. Programul cultural elaborat de comitetul naţional, nu putea fi realizat decât cu mari greutăţi, mai cu seamă Albania fiind sfâşiată în aceste momente de lupte interne. Realizarea lui fu definitiv intreruptă prin isbucnirea războiului mondial, care i-a adus Albaniei ocupaţie austriacă, italiană, franceză, grecească.

Ocupaţia italiană şi franceză, deşi a ţinut în loc timp de 4 ani desvoltarea Albaniei, a fost întru câtva binefăcătoare,

Pod vechiu în munţii din Nordul Albaniei (Kukës)

In afară de drumuri noui tăiate de soldaţii italieni şi francezi prin munţii Albaniei, de ridicarea unor edificii moderne prin oraşe, administraţia militară a acestor ţări s'a ocupat şi de înfiinţarea de şcoli. Ocupând Italienii o parte din Albania, au deschis în 1917 vreo 110 şcoli elementare, iar în anul ur-

[1]) DAKO, CH., *Albania, the Master Key to the Near East.*, Boston, 1919, p. 259.

A. BALDACCI, *L'Albania*, Roma 1930, p. 291.

www.dacoromanica.ro

mător, 45 şcoli, cu în total 278 învăţători, în parte albanezi, aduşi din Italia de Sud (unde sunt colonii dese de Albanezi, cari posedă şcoli cu limba de predare albaneză). In total frecventau aceste şcoli înfiinţate de Italieni în Albania, cam

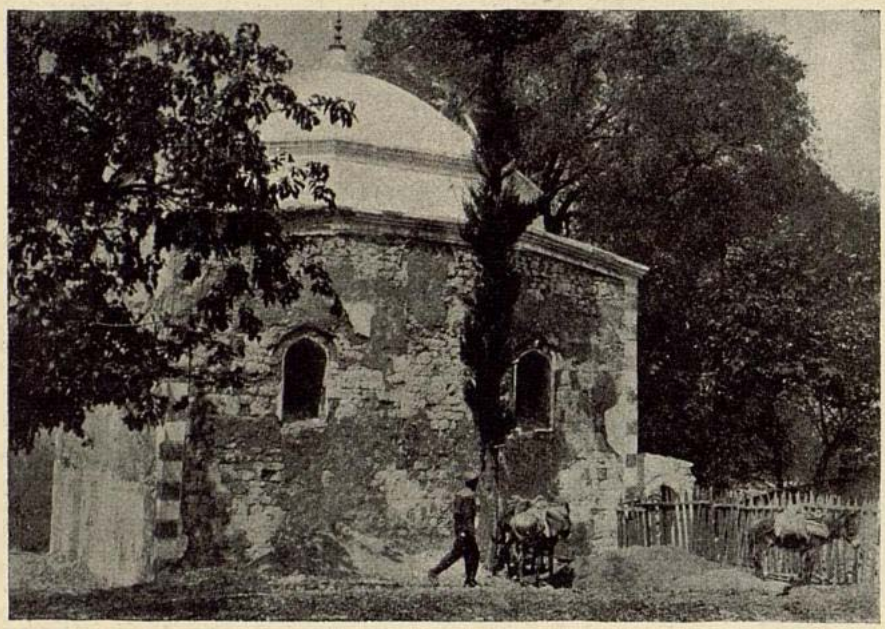

O geamie din Kruja, oraş declarat monument istoric

10.000 elevi. Chestia recrutării învăţătorilor era mai dificilă. Italia a liberat de sub arme contingentele mai vechi de învăţători, cari făceau un curs rapid de istoria şi geografia Albaniei, de limbă şi obiceiuri albaneze, şi apoi erau trimişi în Albania. Cum am amintit, o parte din ei erau chiar Albanezi de origină, din Italia de Sud. Fiecare şcoală avea doi învăţători, dintre cari unul era Italian, iar celălalt Albanez. Pentru a pregăti mai bine învăţători albanezi, fu înfiinţat un curs de pregătire pe lângă colegiul italo-albanez dela San Demetrio Corona în Italia [1]). In şcolile înfiinţate de Italieni în Albania, se dădea mare importanţă studiului limbii albaneze. Rezultatele obţinute erau admirabile. Albanezul, inteligent din fire, curios şi bucuros să înveţe, după ce a fost împiedicat timp de secole de Turci să se instruiască în propria sa limbă, i-a surprins pe toţi străinii prin dorinţa de a învăţa. Faptul acesta a fost remarcat de altfel şi recunoscut ca o trăsătură caracteristică a Albanezului de toţi cari cunosc Albania. (La deschiderea unor cursuri serale elementare la Tirana şi Valona pentru adulţi, s'au înscris în fiecare curs peste 200 persoane, dintre cari foarte mulţi trecuţi de 40 ani). In acelaş fel şi administraţia militară franceză, favoriza funcţionarea şcolilor albaneze.

Terminându-se războiul şi retrăgându-se puterile beligerante din Albania, aceasta în fine are posibilitatea să procedeze la realizarea programului său cultural, neglijat atâta în timpul războiului mondial. Primul an de învăţământ regulat începe cu anul şcolar 1919/20. Greutăţile erau încă imense: trebuiau considerate condiţiile locale variate, diferenţe religioase şi tradiţionale, lipsa de localuri şcolare potrivite, lipsa de personal didactic şi de manuale, şi alte multe greutăţi. Guvernul albanez, abia constituit, avea drept primă grijă, şi cea mai mare, siguranţa publică în ţară, din care cauză a şi alocat în primele sale bugete cele mai mari sume pentru armată. A doua era grija pentru şcoală şi sumele alocate erau corespunzătoare.

Şcolile particulare existente fură menţinute, însă supuse controlului Statului, iar personalul didactic în parte plătit de guvern. Din primul an, fură înfiinţate şcoli elementare în aproape toate localităţile. Posedăm o statistică şcolară încă din 1921, când pe ziua de 1 Maise numără în Albania următoarele şcoli ale Statului [1]):

472 şcoli elementare de 2 clase
22 » » » 3 »

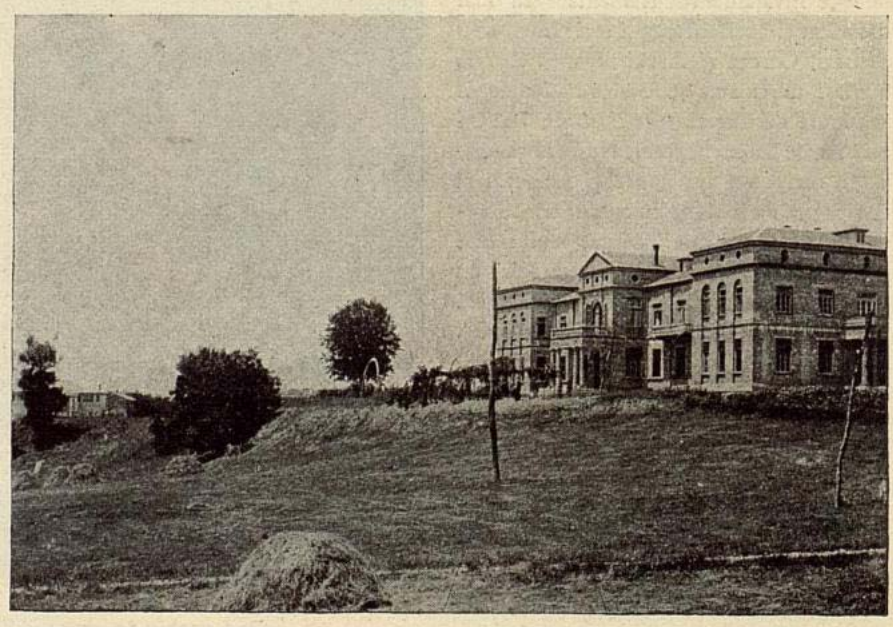

Şcoala Kyrias din Kambëzë

29 şcoli elementare 5 clase
9 » primare superioare de 7 clase

[1]) V. BALDACCI, *op. cit.*, p. 293.

[1]) După GODART, *L'Albanie en 1921*, p. 176.

www.dacoromanica.ro

1 şcoală normală la Elbassan
1 liceu albano-francez la Corcea.

Afară de acestea, mai exista la Berat o şcoală normală, care şi-a trimis toţi absolvenţii din promoţia 1920, în străinătate spre perfecţionare. (Ca un prim contingent a trimis guvernul în 1920, 102 studenţi în străinătate, dintre cari 44 în Italia, 55 în Austria şi 3 în Franţa. In 1926 observăm însă o sporire a numărului studenţilor plecaţi în Franţa). Crucea roşie americană, care în timpul războiului mondial înfiinţase în Albania diferite centre de asistenţă medicală, întrebuinţează după război fondurile sale pentru înfiinţarea de şcoli. Una din şcolile profesionale înfiinţate de aceasta, şcoala din Tirana, din 1921, fu transformată cu timpul în şcoală superioară tehnică.

Situaţia se prezintă de pe acum mai favorabil, dacă examinăm statistica şcolară pe 1926/27. Albania dispune pentru acest an şcolar de 645 şcoli elementare şi 15 şcoli secundare, cu un total de 1080 de învăţători şi profesori, şi cu 38.485 elevi, dintre cari 1.895 de şcoală secundară. Pentru începuturile anevoioase prin care trece Albania, atât acestecifre cât şi frecvenţa sunt destul de mari. In ce priveşte

Directorii aromâni ai şcolii Kyrias, dela stânga: d-na Bănăţeanu şi directorii d-l Christo Dako, d-şoara Kyrias

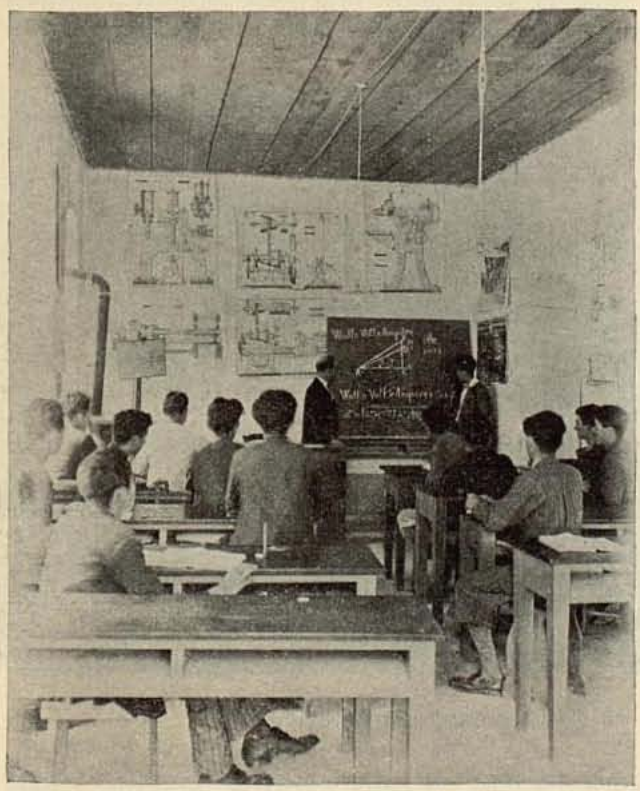

O clasă în şcoala profesională din Berat

frecvenţa stă în frunte judeţul Valona cu un elev la 19 locuitori, apoi vine Corcea cu un elev la 24 locuitori. In ultimul rând vine judeţul Elbassan, cu un elev la 61 locuitori [1]). Şcoala normală din Elbassan, cea mai veche, organizată în 1909 de actualul secretar general al Ministerului Instrucţiei, d-l *Xhuvani*, scriitor albanez, avea în 1926 vreo 200 de elevi. Această şcoală este opera d-lui Xhuvani, care dela înfiinţarea ei până în 1929 a fost aproape în mod neîntrerupt directorul ei.

Odată cu independenţa ei, Albania a contractat şi obligaţia să garanteze libertatea de cultură a minorităţilor ei, între care în primul rând acea grecească în Sud şi apoi acea românească în jurul Corcei şi în Myzekia. De aceea găsim şcoli cu limba de predare grecească în judeţul Arghirocastro, şi anume 66 şcoli greceşti elementare la un total de 153 şcoli din judeţ. Din aceste 66, 24 sunt ale Statului, iar 42 particulare, având toate un număr cam de 4.000 elevi. Ieşiţi din şcoala primară grecească, copiii urmează mai departe la liceul din Ianina sau din Corfu, în Grecia. Românii din Albania, al căror conducător este patriotul *Nicu Balam ce*, farmacist şi director al şcoalei primare româneşti din Corcea, sunt prea mult neglijaţi de autorităţile noastre din ţară şi încep să se asimileze. Acest urmaş de celnic aromân, a cărui familie fu măcelărită de Greci pentru sentimentele ei româneşti, şi lupta sa disperată pentru a păstra trează conştiinţa Românilor din Albania, cu toată lipsa de interes a celor din ţară cari aveau datoria să-l sprijine, merită să fie relevată altă dată mai amănunţit. Musulmanii din Albania centrală trimit copiii lor ieşiţi din şcoala primară, la liceul albano-francez din Corcea, care se bucură de un foarte bun nume.

Iată acum situaţia actuală a şcolilor după statistica şcolară pe anul 1930/31; pe cele mai multe şcoli secundare sau profesionale le-am vizitat, încât pot să dau o părere obiectivă, neinfluenţată.

[1]) ALMAGIA R., *L'Albania*, Roma 1930, p. 162.

www.dacoromanica.ro

Invățământul primar în Albania de astăzi. Greutățile financiare ale Albaniei, de pe urma unei balanțe comerciale deficitare în ultimii ani de criză, a făcut-o să nu aplice programul școlar inițial, constând în fondarea de școli noui, Statul mul-

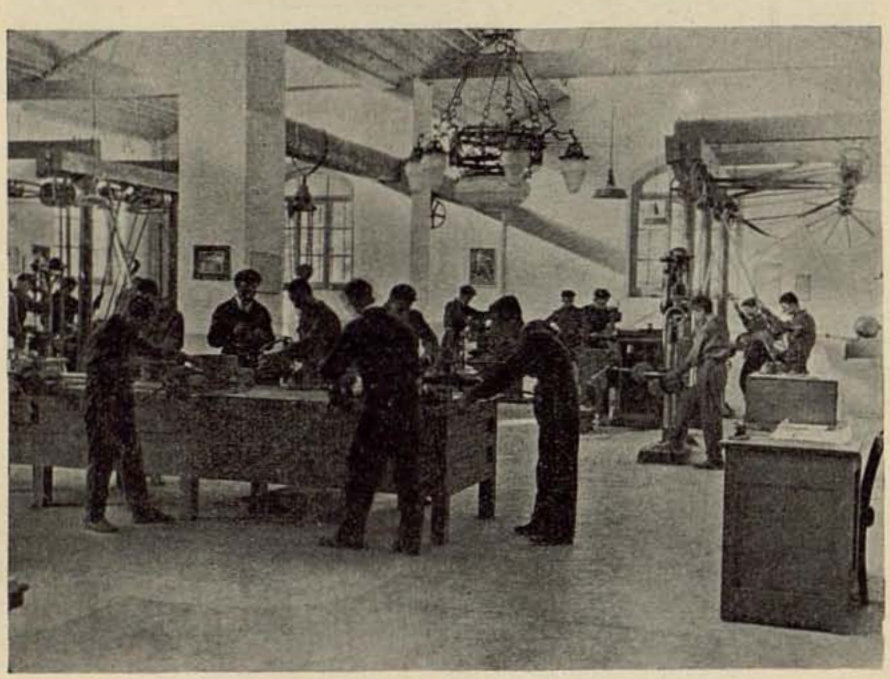

Un atelier al școlii inferioare de meserii din Berat

țumindu-se cu ameliorarea celor existente [1]). In bugetul Statului, Ministerul Instrucției ocupă însă mai departe locul al doilea ince privește sumele alocate (primulîl are totdeauna Ministerul Armatei). Localurile afectate școlilor nu mai satisfac necesitățile actuale, și ministerul clădește edificii moderne. Așa, școala normală din Elbassan trece anul acesta într'un edificiu foarte frumos, modern, care până în prezent a costat (neisprăvit încă, cuprinzând școala normală, școala de aplicație, laboratoriile și internatul) suma de 420.000 franci aur, adică 14 milioane lei. Utilajul didactic vechiu se modernizează pretutindeni și se completează treptat. Se observă o ameliorare progresivă a corpului didactic primar, care mai bine școlit în anii din urmă la școala normală din Elbassan, mai este trimis în străinătate pentru specializare, de unde bursierul se reîntoarce la catedra de școală primară fără nicio altă pretenție, modest institutor. Am cunoscut la școala de aplicație, nou înființată pe lângă școala normală din Elbassan, trei tineri învățători, dintre cari unul abia se întorsese din Budapesta, altul dela Viena, un al treilea din Germania, dela studii complimentare. Toți aplicau cu entusiasm metodele noui pedagogice, deprinse în institutele cele mai moderne pedagogice din Occident. Institutori buni mai părăsesc secția normală atașată liceului din Scutari sau școalei tehnice din Tirana, precum și școalei normale din Institutul femenin Kyrias de lângă Tirana. Astfel învățământul primar este acum asigurat cu un personal didactic foarte select și, în măsura selecționării acestuia, vechii învățători din timpurile eroice ale noului Stat, trec la pensie. Salariile par să fie suficiente pentru viața la țară. Astfel, un învățător primește după absolvirea școalei normale un salar cam de 5.300 lei; după un stagiu de 2 ani și un examen de definitivat, devine institutor definitiv cu un salar cam de 7.000 lei, la care tot după patru ani se adaogă o gradație.

Școlile primare nu s'au înmulțit față cu numărul lor pe anul școlar 1926/27, s'a înmulțit însă numărul personalului didactic și al elevilor. Personalul didactic numără acum 1.246 persoane, iar elevi sunt 41.181. Numărul cel mai mare de elevi îl au județele Corcea și Arghirocastro, două județe bogate ale Albaniei. Ceea ce este vrednic de remarcat e faptul că Statul susține în județele muntoase 9 internate pentru a da posibilitate și muntenilor din satele sărace inac-

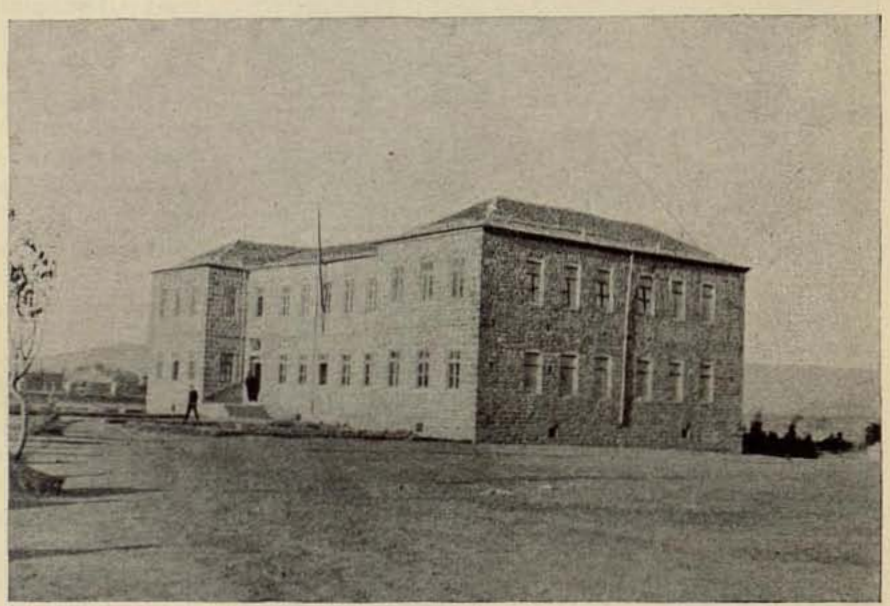

Școală primară din Kybzyrë

cesibile, de altfel, din cauza Poziției lor, să-și trimită copiii la școala primară. Fără acest ajutor al guvernului, ar fi imposibil pentru muntenii din satele cocoțate pe cine știe ce vârf de munte, în care nu se poate deschide o școală, să tri-

[1]) Totuș ultimele vești ce le am din Albania, arată că Ministerul Instrucției vrea să sporească în anul curent numărul școlilor primare cu încă vreo treizeci.

www.dacoromanica.ro

mită copiii până la şcoala din proxima localitate. Faţă de întinderea Albaniei, care este aproximativ cât a Basarabiei, numărul şcolilor este încă prea mic. In Basarabia avem de ex. în 1932 2.228 şcoli primare, cu 335.454 elevi şi 6.161 învăţători[1]). Deşi Albania nu este aşa de des populată ca Basarabia, totuş comparaţia aceasta ne arată, ce eforturi mari trebue să mai facă Albania pentru a ajunge la normal.

Şcoala primară este actualmente de 5 clase, dar în conformitate cu noua lege şcolară, inspirată delegea şcolară austriacă, va fi, începând cu anul şcolar viitor, de 8 ani de învăţământ. Invăţământul primar este gratuit şi obligator în prezent pentru toţi copiii dela vârsta de 6 ani până la 14 ani. Invăţământuleste distinct pentru cele două sexe, regulă care deocamdată nu se observă totdeauna în primele trei clase.

In şcoala primară se predau următoarele obiecte: morală (în loc de religie, fiindcă Albania nu are religie de Stat) şi instrucţie civică (aceasta în mod foarte amănunţit); limbă albaneză, lectură, dictat, compunere, ortografie, gramatică, aritmetică şi elemente de geometrie; istoria şi geografia ţării, elementele istoriei şi geografiei generale; elemente de ştiinţă naturală, aplicate în special la Albania; desen şi caligrafie; cântare, lucru manual; jocuri şi gimnastică. In ce priveşte educaţia civică şi morală, se dă o atenţie deosebită acestor materii. Se exaltează la copii noţiunea de patrie, de iubire de patrie, datorii faţă de ţară, etc. Totul în învăţământ trece prin prisma patriei şi în vederea desvoltării naţionalismului şi a patriotismului la copii. Diferenţele de confesiune sunt înnăbuşite, în conformitate cu fraza unui albanez, devenită celebră în pledoariile Albanezilor la Conferinţa de pace, şi adoptată de atunci ca un precept albanez: *Shqiptar êsht Shqiptar, përpara se te jete Mysliman a i Krister* (= Albanezul este Albanez inainte de a fi musulman sau creştin). Tot aşa se pune mare preţ pe educaţia fizică a copiilor, care este supraveghiată de instructori anume şcoliţi, dependenţi de Ministerul Instrucţiei în ce priveşte salarizarea, stând însă sub ordinele asociaţiei naţionale de educaţie fizică, numită „*Enti kombëtar Djelmnija Shqiptare*", condusă de un colonel.

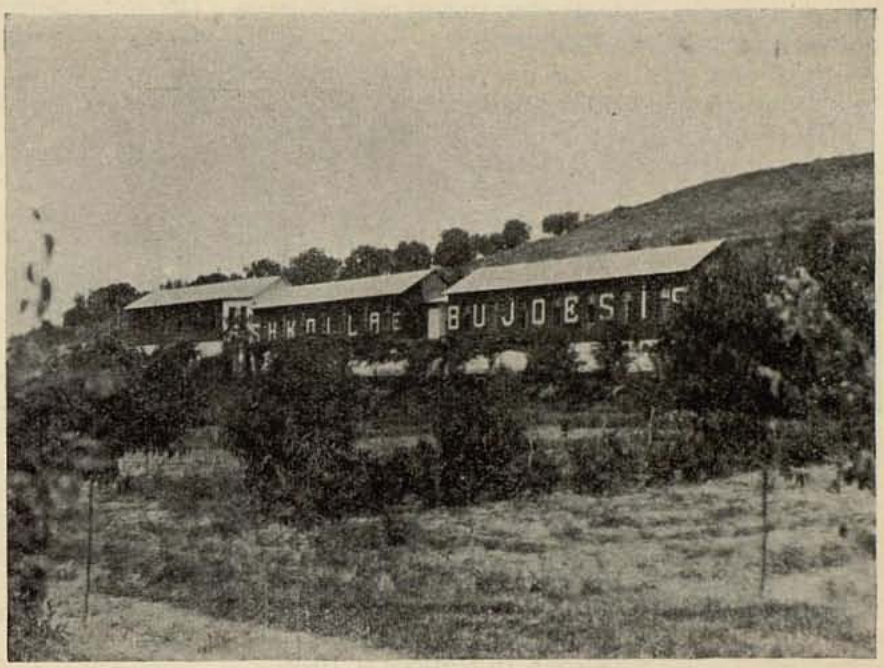

Şcoala agricolă din Lushnja

Şcoala normală de fete din Kavaja

Buna funcţionare a învăţământului primar este supraveghiată de 6 inspectori, cu sediul în reşedinţele de judeţ.

O lipsă în învăţământul primar albanez mai este nefuncţionarea grădinilor de copii. In total se numără în anul şcolar 1930/31, 10 grădini de copii, în care se aplică metodele fröbeliană sau Montessori. Câteva grădini de copii particulare sunt organizate de surorile Elisabetane (cu sediul lor în Scutari).

Invăţământul secundar. Şcolile secundare sunt de două tipuri: unul este reprezentat prin liceul de 7 clase din Corcea, de model francez, regulamentul său şi organizarea fiind acel al liceelor franceze. Din această cauză, bacalaureaţii acestui liceu sunt primiţi în Franţa cu aceleaşi drepturi, pe care le au

[1]) *Revista gen. a învăţământului*, XXI, Nr. 5—6, p. 232.

www.dacoromanica.ro

absolvenţii liceelor franceze. Invăţământul se face în limba franceză, în majoritate de profesori francezi, plătiţi însă de guvernul albanez. Directorul administrativ este un Albanez, iar cel tehnic, un Francez. Albaneza este predată în acest liceu drept materie, în unele clase însă se predă şi istoria precum şi geografia ţării în albaneză.

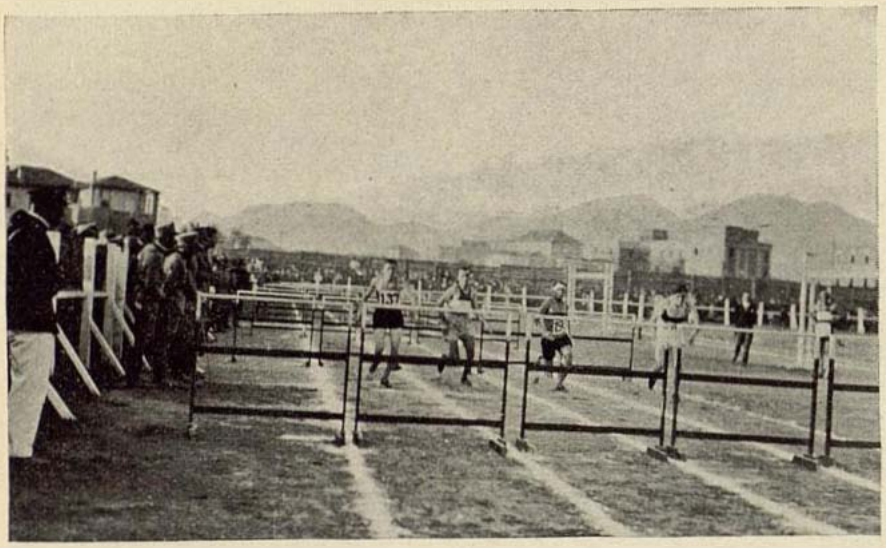

Alergări cu obstacole la Tirana

Al doilea tip de şcoală secundară este aşa numitul gimnaziu de 7 clase, de model austriac, care însă conform nouei legi a învăţământului va avea de acum înainte 8 clase. Invăţământul se predă în limba albaneză, iar italiana şi franceza se predau ca materie. Gimnazii de acest tip, întreţinute complet de Stat, se află la Tirana şi la Scutari. La Scutari mai avem alte două gimnazii, conduse unul de Franciscani, iar celălalt de ordinul Iezuiţilor. Gimnaziul Franciscanilor are profesori în întregime albanezi, primeşte subvenţii importante din partea Statului, care plăteşte şi pe profesorii laici. Invăţământul se face la Franciscani în limba albaneză; ei au format din această şcoală un focar de naţionalism albanez. Printre ei se află şi cei mai mari poeţi albanezi actuali, *Păr. Gjergj Fishta* şi *Păr. Prennushi*, doi preoţi de o cultură întinsă, formaţi la Universităţile din Occident.

Al doilea gimnaziu este acel al Iezuiţilor, cari sunt în majoritate Italieni. Chiar limba de predare este italiană, iar albaneza se învaţă numai ca limbă. Şcoala nu este subvenţionată de Stat, ci numai supusă controlului său. La această şcoală am admirat un foarte bogat muzeu de naturale şi am putut vedea şi laboratorii mari.

Pentru fete există o şcoală secundară foarte importantă, pe care am avut prilej s'o amintesc: şcoala *Kyrias* de lângă Tirana. Şcoala aceasta primeşte subvenţii mari din partea Statului, care de asemenea plăteşte şi o parte din profesoare. Acestea sunt în parte albaneze, în parte străine. Este o şcoală de elită, în care aristocraţia albaneză îşi trimite fetele, şi în care şi-au primit instrucţia şi surorile Regelui. Şcoala mai are o secţie normală şi una profesională. Ea posedă cel mai mare edificiu şcolar modern din Albania, şi numără şi cele mai multe eleve dintre toate şcoalele.

Iată care este organizaţia acestei şcoli:

Toate elevele celor trei secţii fac primele 4 clase gimnaziale împreună. După ce au terminat clasa a 4-a, echivalentă cu gimnaziul dela noi, învăţământul se separă pentru fiecare secţie. Elevele care se decid pentru studii liceale mai fac 4 clase, cele care vor să facă şcoala normală mai fac trei ani; ambele secţii termină studiul prin aşa numită «*matura*», examen de bacalaureat, în faţa unei comisii instituită de minister. Elevele care trec la secţia de economie domestică, mai fac doi ani de şcoală. Şcoala fondată în 1891, are vârsta respectabilă pentru o şcoală albaneză, de 42 ani.

Bacalaureatul a fost introdus şi la liceul de fete, fiind ţinut pentru prima oară la sfârşitul anului şcolar 1932/33. De asemenea şi durata studiilor în şcolile normale, care până acum era de 5 ani, este, începând cu acest an şcolar, de 7 ani. Profesoarele dela Institutul Kyrias sunt licenţiate sau posedă titlul de doctor. Salariul unei profesoare dela această şcoală variază între 25—30 napoleoni (ca. 17.000-21.000 lei), plus întreţinere gratuită la şcoală. Deşi viaţa în Albania este destul de scumpă, totuş salariile sunt mari faţă de cele ale profesorilor dela şcolile Statului.

Toate şcolile secundare sunt îmbinate cu internate, în care elevii avuţi îşi plătesc locul, pe când celor săraci le plăteşte ministerul. In anul şcolar 1930/31 dintr'un total de 2.216 elevi de şcoală secundară, 768 erau susţinuţi de Stat[1]).

Şcoala normală. Pentru pregătirea învăţătorilor, de care Albania are încă lipsă, există 9 şcoli normale, dintre care 6 de sine stătătoare, iar 3 anexate altor şcoli. De sine stătătoare sunt: şcoala normală de băieţi dela Elbassan, cu 400 elevi, plus 170 la şcoala de aplicaţie, cea mai veche şcoală albaneză după şcoala Kyrias, şi cea mai bună (elevii acestei şcoli normale au început să editeze anul acesta o revistă bună «*Normalisti*»); apoi este şcoala normală de fete a Statului din Corcea, şcoala normală de băieţi înfiinţată în 1931 la Arghirocastro, şcoala normală de fete «Naïm Frasheri» din Tirana, şi şcoala normală de fete, particulară din Scutari, condusă de surorile Stigmatine, dar susţinută în întregime de guvernul albanez. In aceste cinci şcoli, limba de predare este albaneza. In sfârşit este şcoala normală de fete americană din *Cavaja*, înfiinţată de *Near East Foundation*, în care limba de predare e cea engleză[2]). Celelalte trei şcoli normale sunt propriu zis secţii ale altor şcoli. Astfel avem o secţie normală la gimnaziul de băieţi al Statului (de 7 clase) din Scutari, cu limba de predare albaneză, apoi o secţie de şcoală normală pentru fete pe lângă Institutul Kyrias, şi în

[1]) Pentru anul şcolar 1933/34, este în proiect înfiinţarea unui gimnaziu şi la Arghirocastro, la cererea populaţiei judeţului, şi la Berat.

[2]) Limba de predare e albaneza în clasa I—II, şi engleza începând cu clasa III. Profesorii sunt albanezi şi americani.

www.dacoromanica.ro

sfârşit o secţie normală de băieţi pe lângă şcoala tehnică din Tirana. Şcoala de fete din Cavaja, lângă Durazzo, e remarcabilă prin edificiul său mare şi modern, apoi pentru viaţa americană cu care sunt obişnuite aici elevele. Pentru a le feri de ţânţarii numeroşi în această regiune, administraţia şcoalei intenţionează să clădească pavilioane-dormitoare sus pe munte, şcoala fiind aşezată la poalele dealului împădurit. Şcoala se află bine înţeles sub controlul Statului, care-i trimite şi bursiere.

Abundenţa de şcoli normale se explică prin necesitatea de a creşte învăţători buni pentru şcolile primare.

Invăţământul comercial şi profesional. Invăţământul comercial nu este atât de bine desvoltat: există numai două şcoli comerciale, una la Corcea şi alta la Valona. Limba de predare la acea din Corcea e albaneza, la şcoala din Valona e însă albaneza şi italiana[1]).

Foarte bine desvoltat e însă învăţământul profesional, care se predă şi în cursuri serale pentru adulţi. De vreo cinci ani există şcoli inferioare industriale şi profesionale de băieţi, la Berat şi Arghirocastro. Durata învăţământului la ambele şcoli este de 4 ani. Fiindcă profesorii şi maeştrii au fost aduşi din Italia, limba de predare este italiana. Şcolile sunt admirabil înzestrate cu ateliere moderne, având uzine electrice proprii şi maşinile cele mai noui. Instalarea şcoalei industriale din Berat a costat, de exemplu, vreo 10.000.000 lei. Tot aşa de modern utilată este şi şcoala din Arghirocastro. Ambele şcoli sunt o mândrie a Ministerului Instrucţiei. Micii elevi sosiţi din sate închise până acum civilizaţiei, învaţă să modeleze în ghips, să lucreze mobilă de artă (premiată la o expoziţie din Italia), să execute diferite lucrări de artă în fierărie (fer forgé), pe care le-am admirat şi eu (nevoind să cred că au putut fi executate în Albania), învaţă să construiască maşini, etc. Albania are de fapt nevoie de meseriaşi proprii, fiindcă până acum îi importa din străinătate [2]).

Şcoli superioare industriale pentru absolvenţii acestor două şcoli, sunt la Corcea şi la Scutari. La Tirana există de asemeni o şcoală superioară industrială, însă particulară, fundată şi susţinută de Crucea Roşie Americană, dar subvenţionată de guvern, care pe lângă aceasta plăteşte şi corpul profesoral. Şcoala aceasta se numeşte «Şcoală tehnică», cu o durată de studii de 8 ani, şi are trei secţii: electro-tehnică, normală şi de agricultură. Directorul şcoalei e un american; cursurile se fac în limba engleză şi în albaneză. Franceza şi italiana se învaţă ca obiecte. Secţia agricolă a şcoalei, formează o şcoală superioară pentru absolvenţii şcoalelor agricole inferioare dela Lushnja şi Cavaja. Elevii şcoalei tehnice din Tirana, care se consideră ca un fel de şcoală mai înaltă, scot o revistă importantă, «*Shekulli XX*» (Secolul XX).

Şcoala agricolă inferioară dela Lushnja este a Statului. Este cea mai veche şcoală agricolă din Albania. Cursurile sunt de trei ani, iar elevii sunt toţi bursieri ai Statului. Şcoala agricolă practică dela Cavaja, e susţinută de *Near East Foundation* şi are 4 ani de cursuri. Absolvenţii acestei şcoli pot deveni şi învăţători de şcoală primară. Elevii mai distinşi sunt trimişi după absolvirea şcoalei pentru studii la academii agricole din străinătate şi intră apoi în serviciul reformei agrare. Cei mai mulţi absolvenţi se întorc însă la vatră, conform obligaţiei luată în scris la intrare în şcoală, de a nu cere Statului niciun serviciu după absolvirea ei, ci a se întoarce la ţară, pentru a lucra pământul, pus de Stat la dispoziţie.

In proiect mai este înfiinţarea a două şcoli profesionale la Valona şi Durazzo, apoi a unei şcoli de agricultură la Elbassan. Fiindcă Albania exportează multe brânzeturi în America, Grecia, Italia şi Egipt, a fost înfiinţată şi o şcoală specială de lăptărit şi fabricaţie de brânzeturi la *Delvino*, în sudul Albaniei.

De amintit ar fi încă următoarele şcoli speciale. Acum doi ani a luat fiinţă o şcoală de desen la Tirana, care anul trecut a fost transformată într'o academie de bcle arte, cu o secţie de pictură şi plastică, fiind pusă sub direcţia artistului Ridola. Cursurile sunt de trei ani, iar, după absolvirea lor, cei mai talentaţi dintre absolvenţi sunt trimişi în străinătate.

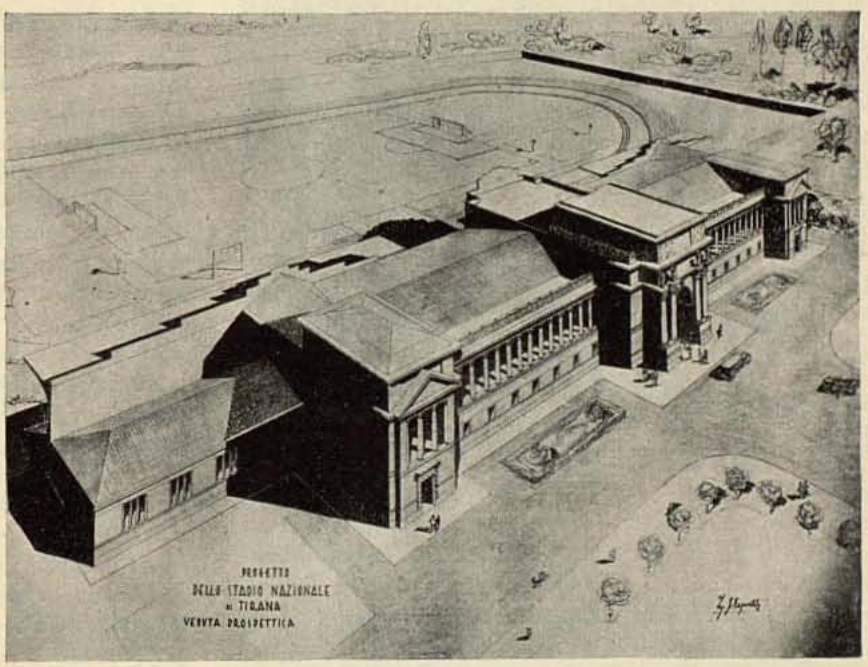

Proiectul de Stadion dela Tirana

[1]) O a treia şcoală comercială e proiectată anul acesta pentru Durazzo.

[2]) Şcolile profesionale şi industriale din Albania trec în prezent printr'o mare criză. Neprelungindu-se intenţionat profesorilor italieni contractul, pentru motivul de a face loc Albanezilor, cari în răstimp s'au perfecţionat în străinătate, şi pentru a naţionaliza şcoala, profesorii au plecat, demontând şi expediind în Italia şi maşinile pe care le aduseseră de acolo. Deocamdată se face numai învăţământ teoretic.

www.dacoromanica.ro

Cum vedem, această țară care până în 1925, adică până la alegerea lui Ahmed Zogu ca președinte al Republicii, exista mai mult pe harta Europei, iar în interior era sfâșiată de lupte fratricide, a ajuns în timp de 8 ani să simtă chiar lipsa unor școli de artă [1]). Anul acesta s'a deschis la Tirana și o școală

Statui desgropate la Butrinto

de recitație dramatică, însă care a fiinţat numai câteva luni, trebuind să fie închisă din lipsă de fonduri. Se menține însă conservatorul de muzică, numit Institut regal de muzică, cu programul complet al unui conservator.

Vom mai aminti și existența unei școli regale militare la Tirana, având deocamdată numai cursul inferior, corespunzând gimnaziului nostru, după absolvirea căruia elevul școlii trece la o școală militară italiană și de acolo la o academie militară din Italia. Evident că în scurt timp se va trece la completarea cursului inferior al școlii militare cu un curs superior.

[1]) O expoziție de pictură și sculptură, organizată anul trecut la Tirana, a scos în evidență câteva talente puternice albaneze, cultivate până atunci în străinătate.

In total există în Albania 14 școli secundare de Stat și 10 particulare. Se proiectează deschiderea a 4 școli comerciale, profesionale respectiv agricole și a două gimnazii de 8 clase (tip austriac). Numărul destul de mare de școli secundare pentru o țară de un milion de locuitori, așează Albania în rândul țărilor care dovedesc că pun cultura poporului în primele rânduri ale preocupațiilor de Stat.

Ministerul Instrucției are multe greutăți de biruit, până va aduce cultura poporului albanez acolo unde tindea concepția înaltă a miniștrilor ce s'au perindat la Instrucție, toți bărbați ce au un nume în literatură sau în viața culturală de până acum a Albaniei. Una din greutățile mari o formează lipsa de manuale albaneze. Deocamdată profesorii albanezi traduc manualele indispensabile din cărți străine, adaptându-le trebuințelor locale.

Unul din cei mai neobosiți autori de manuale școlare, este secretarul general al Ministerului Instrucției, d-l A. Xhuvani, un distins pedagog apreciat și ca scriitor în literatura albaneză. Chestiunea manualelor și greutățile tiparului au fost rezolvite la începutul anului curent, prin o lege care regulează această chestiune, autorizând numai Biblioteca Națională din Tirana să tipărească de acum înainte manualele școlare, punându-i la dispoziție și un fond special. Biblioteca Națională va avea aproximativ aceleași atribuții pe care le are la noi Casa Școalelor, pe lângă obligația de a tipări toate manualele necesare școalei, conform unui regulament elaborat de minister.

In fruntea Ministerului Instrucției au stat, precum am spus, oameni de înaltă cultură. Ultimul era poetul albanez *Hil Mosi*, decedat acum câteva luni, locul căruia îl ocupă actualmente *Dr. Mirash Ivanaj*. Toți au manifestat o singură ambiție: diminuarea în timpul cel mai scurt a analfabetismului în Albania. De aceea și bugetul Instrucției publice ia al doilea loc în bugetul Statului. Este caracteristic că regele Zogu se interesează personal de mersul treburilor școlii, adresând Ministerului Instrucției direct mesagii, prin care propune inovații ce-i par utile, sau atrage atenția ministrului asupra unor lipsuri în școală, despre care a fost informat și a căror remediere o cere.

Am vizitat multe școli, mai ales cele din învățământul secundar și, deși am văzut adesea localuri improprii, în care erau adăpostite școlile, am văzut și școli în edificii moderne, spațioase, care ar face cinste oricărei țări occidentale, și am văzut și multe clădiri în construcție. Dar chiar în edificiile vechi, strâmte, am întâlnit atâta însuflețire și dragoste de muncă la profesorii albanezi, atâta mândrie cu rezultatele obținute până în prezent, încât mi-am format convingerea sinceră, că nu e departe timpul când Albania, cu dorința Albanezului de a se instrui, cu via sa inteligență, va ocupa un loc de cinste printre țările de cultură. Nu exagerez, ci anticipez. Am găsit deseori pe directorii unor școli, aplecați asupra mașinei de scris, compunând manuale de școală sau cursuri; ei, oameni tineri, întorși din străinătate cu titluri frumoase, în loc să se folosească de tinerețea lor, își pun cu râvnă puterile în slujba unei Albanii cu fiecare an mai aproape de Occident. Cele ce am văzut în general, progresul repede în toate, mă îndreptățesc la acest prognostic, socotit de unii poate prea optimist față de situația de acum câțiva ani. Dar Albania nu mai este ceea ce a fost altădată.

www.dacoromanica.ro

Din cele expuse, s'a putut remarca mulţimea de şcoli particulare, pe care Statul le tolera deocamdată ca fiind caracteristice unei stări de tranziţie, dar care nu-l mulţumeau, mai ales că era angajat la cele mai multe cu cheltuieli de subvenţionare, sau în parte chiar de salarizare a corpului profesoral. Diferenţierea şcolilor particulare de cele de Stat în ce priveşte organizarea lor în general şi a învăţământului în special, tipul lor diferit de cele preconizate de Stat, apoi limba de predare în aceste şcoli care nu este limba Statului, salarizarea diferită a personalului didactic, mai bună la şcoli particulare (ale căror taxe şcolare ridicate permiteau o salarizare excepţională, ceea ce producea nemulţumiri în rândul profesorilor de Stat [1]), lipsa de unitate în programa de învăţământ, toate acestea produceau în cercurile conducătoare ale Ministerului Instrucţiei dorinţa de a lichida odată cu acest provizorat şi tendinţa de a unifica organizarea tuturor şcolilor din Albania, prin etatizarea celor particulare şi organizarea după un program unitar de activitate. Bine înţeles, cât timp lipseau încă puterile didactice albaneze, şcolile particulare trebuiau tolerate. Odată ce ministerul a constatat însă că poate înlocui în parte pe specialiştii străini prin Albanezi specializaţi în răstimp în străinătate, s'a procedat la statificarea şcolilor particulare sau la închiderea lor, eveniment ce s'a produs în lunile din urmă.

In 11 Aprilie al anului curent, Parlamentul albanez a votat schimbarea art. 206 şi 207 din Constituţie, care privesc instrucţia publică în Albania, în sensul următor:

Art. 206. Instrucţia şi educaţia cetăţenilor albanezi, este un drept al Statului. Instrucţia publică este dată *numai* în şcoli şi institute ale Statului, în diferite tipuri de şcoli, conform legii. Instrucţia elementară este obligatorie pentru toţi cetăţenii albanezi şi gratuită. Şcolile particulare de orice categorie, care au funcţionat până acuma, vor fi închise.

Art. 207. Şcolile religioase, pentru pregătirea clerului, susţinute de comunităţi religioase albaneze, sunt libere si vor fi reglementate de lege.

Bine înţeles, măsura e dureroasă pentru şcolile particulare, de a căror activitate este legată o bună parte a renaşterii Albaniei, dar aceasta este evoluţia ce trebuia aşteptată. Albania este un Stat naţional, care înainte de toate nu putea suferi lung timp şcoli cu o limbă de predare străină. Acum Statul anexează şcolile particulare, pentru a îndruma odată o unificare care lipsia. E foarte probabil, deşi nu am ştiri despre aceasta, că şi şcolile greceşti din Sudul Albaniei vor fi acum închise. In orice caz, se tinde spre naţionalizarea lor [2]).

Cu aceasta, învăţământul în Albania intră într'o nouă fază a evoluţiei sale.

şi şcoala iugoslavă din Boriçi, în Nordul Albaniei. S'au închis complet şcoala primară şi gimnaziul Iezuiţilor, gimnaziul Franciscanilor şi şcoala comitetului ortodox, toate din Scutari. Elevii şcolilor închise au fost primiţi în şcolile Statului. Afară de acestea au fost închise sau etatizate şi alte

Costum albanez de *Ridola*

şcoli. Etatizarea şcolilor particulare a provocat mare entusiasm în întreaga Albanie. (Tânăra Albanie, care n'a izbutit să aibă între hotarele ei decât o parte din Albanezii din toată lumea, mai puţini chiar decât au rămas altor ţări, nu e de loc dispusă să-şi creeze o chestie a naţionalităţilor în acest teritoriu ciuntit. De-aici felul eroic şi nedrept, care izbeşte

[1]) Pe când, precum am arătat, salariul unei profesoare la Institutul Kyrias, de ex., este de 25—30 napoleoni (17.000—21.000 lei), salariile unui profesor la Stat sunt următoarele: un licenţiat primeşte ca prim salar 10.000 lei, iar un profesor cu titlul de doctor, 11.000 lei. La aceasta se adaogă tot după 4 ani câte o gradaţie; prima e cam de 1.000 lei, a doua cam de 1.200 lei, a treia cam de 1.400 lei, a patra de 1.600 lei, iar a cincea de 1.750 lei.

[2]) Şcoala Kyrias a devenit o secţie femenină a gimnaziului de Stat din Tirana. Şcoala normală a surorilor Stigmatine din Scutari, a fost anexată ca o secţie femenină de şcoală normală, gimnaziului de Stat din Scutari. Au fost etatizate şi cele două şcoli româneşti din Corcea şi Şipca, precum

www.dacoromanica.ro

EDUCAŢIA POPORULUI. Pe când şcoala e evident în progres, nu se face şi nici nu se poate face deocamdată mult pentru educaţia poporului in afară de şcoală. Poporul e încă neglijat, căci grija principală pe care o are Statul se îndreaptă către generaţiile tinere, viitorul ţării. Poporul de rând zace încă adânc în întunerecul analfabetismului (care după statistica unui ziar albanez atinge 90%), în prejudecăţi şi în superstiţii. E drept, se încearcă a se scădea numărul analfabeţilor adulţi, prin înfiinţarea de şcoli serale în oraşe, dar cu toată lupta cu adevărat entusiastă a şcolilor albaneze, nu se poate face în scurt timp ceea ce a fost neglijat prin zeci de ani. In Corcea aproape toate şcolile primare ţin cursuri serale pentru analfabeţi, tot aşa ca în Durazzo, unde şcolile trimit învăţători chiar în închisoare, pentru a-i instrui pe deţinuţi. In slujba luptei generale contra analfabetismului s'au pus şi şcolile din jud. *Kossovo*, care au deschis pretutindeni şcoli serale. Iniţiativa Statului nu mai e suficientă, mai ales fiind împiedicată de greutăţile economice prin care trece Albania, şi atunci intervine iniţiativa particulară la clădirea de şcoli primare. Astfel Albanezii ajunşi la bună stare în America, fac colecte şi trimit sume importante în satul lor de origină pentru clădirea şcolii care lipseşte; tot aşa procedează şi unele sate care nu mai aşteaptă să le clădească Statul şcoala, ci şi-o clădesc ele singure, cum s'a făcut de ex. la *Bilishti*, unde s'a ridicat ca şi în alte sate, o şcoală primară impozantă cu cheltuiala populaţiei. Societăţile culturale consideră şi ele ca o datorie a lor să contribue la ridicarea culturală a poporului. In Albania există o societate a femeilor, numită «*Gruaja Shqipëtare*», care are secţii în fiecare oraş, şi deschide şi ea cursuri serale pentru femei albaneze analfabete, instruindu-le în cetire, scriere şi lucruri de mână şi dându-le noţiuni de economie casnică. In general, la aceste cursuri serale se face analfabeţilor adulţi ca şi elevilor la şcoală, o aprofundată educaţie morală şi patriotică. Exemplul dat de societatea «Gruaja Shqipëtare», l-a urmat şi şcoala normală de fete «N. Frashëri» din Tirana, care şi ea şi-a deschis porţile pentru femei analfabete. La *Voskopoje*, centru de cultură românesc în sec. XVIII, s'a înfiinţat anul trecut o societate culturală «*Përparimi*» (Progres), care şi-a propus imediata deschidere a unei şcoli serale pentru ţărani analfabeţi, apoi înfiinţarea unei biblioteci publice şi în fine înfrumuseţarea oraşelului. Toate acestea sunt exemple scoase la întâmplare; pretutindeni este aceeaş dorinţă, susţinută de Ministerul Instrucţiei, de a birui analfabetismul. In această tendinţă unanimă, Statul poate da numai sprijinul său moral, căci posibilităţile sale materiale sunt prea slabe. Ţara întreagă cere şcoală, pe când Statul de abia poate satisface necesităţile cele mai urgente. Am văzut câte şcoli ar trebui să aibă Albania în proporţie cu întinderea. Un alt exemplu cras ne arată tot aşa de bine sărăcia în şcoli. Tirana are după statisticile oficiale 4.500 copii în vârstă de şcoală. Totuş, dintre aceştia, numai 1.800 pot urma şcoala la timp, restul de 2.700 trebue să rămână analfabeţi sau să urmeze mai târziu cursuri serale. Şi aceasta numai din lipsă de şcoli suficiente.

Scenă din bazarul dela Tirana de *Ridola*

Opiniapublică,intelectualiialbanezi trăind în secolul civilizaţiei progresate, se emoţionează de situaţia aceasta tragică a posibilităţilor de educaţie a poporului. S'ar părea că singurul expedient ar fi ca guvernul să lase liberă iniţiativa particulară pentru deschiderea de şcoli particulare. Dar aici guvernul se opune şi din contra, cum văzurăm, a închis anul acesta chiar şcolile particulare care existau, sau le-a etatizat. Cauza este de căutat în faptul că nu are încredere în şcolile particulare, care nu-i dau elevului creşterea curat albaneză şi nu răsădesc în el sentimentele patriotice care vrea să-i fie inoculate. Căci pentru Statul albanez, nu intelectualii de astăzi sunt baza Albaniei libere, ci generaţia tânără, crescută de o învăţătorime foarte conştientă şi naţionalistă. Intr'un articol al unui publicist albanez din revista albaneză «*Minerva*», vedem astfel caracterizată intelectualitatea albaneză: După studii, intelectualii vechi trebue împărţiţi in trei categorii. In întâia intră Albanezii musulmani, cari şi-au făcut studiile la facultăţile turceşti, studiind dreptul, administraţia, medicina şi foarte puţini tehnica. Capitalul lor intelectual suferea prin faptul că intrau la Universitate fără studii potrivite liceale, deşi disciplina intelectuală se formează numai în liceu. Aceşti intelectuali erau naţionalişti, însă de nuanţă orientală. A doua categorie era formată de cei ce au studiat în Grecia dreptul, medicina sau la şcoala normală. Naţionalismul lor era însă de natură negativă, fiindcă cultura greacă era prin esenţa sa, antialbaneză şi antimusulmană. In categoria a treia intră catolicii cari şi-au făcut studiile în gimnaziile de câteva clase ale Iezuiţilor sau Franciscanilor, în care îşi dobândeau numai o cultură de filozofie medievală. In ce priveşte sentimentele lor, intelectualii aceştia erau în prima linie catolici şi abia în a doua Albanezi. Totuş, şcoala clericilor iezuiţi

---

dureros mai cu seamă pe Români, cum se rezolvă problema şcolii pentru copiii cu altă limbă maternă decât cea albaneză. *Parenteză a redacţiei.)*

www.dacoromanica.ro

sau franciscani le deschidea porţile culturii occidentale, care singură valorează azi în ochii Albanezilor. Acestor trei categorii, li se adaugă şi a patra, formată din generaţia nouă, care a studiat în ţară sau în străinătate şi în care trebue deosebite câteva nuanţe: cei ce au numai câteva clase de liceu, alţii cari au liceul terminat, unii cari au urmat şi la universităţi străine, fără să ia diplome, şi cei cari au obţinut diplome; din punct de vedere al sentimentelor lor ar fi de împărţit în naţionalişti, cosmopoliţi, indiferenţi, etc. De aceea Statul nu doreşte să încredinţeze străinilor formarea sufletului copilului albanez, ci vrea să supravegheze de aproape inocularea unor sentimente puternice pentru patrie şi naţiune, în şcolile Statului; din care cauză se şi pune atâta preţ pe educaţia morală şi patriotică în şcoală.

Am arătat că pentru ridicarea culturii poporului, întârziată, se deschid pretutindeni cursuri serale. Alături de acestea, mai intervine o instituţie menită să dea o instrucţie adulţilor, cari n'au mai apucat obligativitatea şcoalei: armata. Serviciul militar obligator este o şcoală pentru sălbaticul locuitor al munţilor, căci viaţa în cazarmă nivelează multe asperităţi ale caracterului său independent, îl obişnueşte să doarmă alături de tovarăşul său din acelaş cătun, de care îl despărţia altădată, înainte de ani, sângele vărsat şi vendeta, îl deprinde în sfârşit cu diferitele aspecte ale civilizaţiei în oraşele în care staţionează. Dar înainte de toate, şi acesta este un câştig capital al serviciului militar şi al educaţiei poporului prin armată: soldatul părăseşte cazarma ştiind să scrie şi să cetească, pentrucă aici urmează o şcoală.

Un al treilea factor care contribue la ridicarea culturală a poporului albanez sunt bibliotecile. E drept, la sate, unde analfabetismul e prea mare, acest factor nu poate interveni. La oraş da. La oraş bibliotecile deocamdată sunt rare de tot, deşi toată lumea îşi dă seama de importanţa lor pentru cultura unui popor şi pentru stârpirea analfabetismului. Peste tot locul e resimţită nevoia bibliotecii. Când deschizi un ziar la rubrica corespondenţelor, vezi înşirate printre nevoile locale înfiinţarea unei bibliotecî în primul, şi a unei şcoli serale în al doilea rând. Multe oraşe cer autorităţilor ca o necesitate absolut imperioasă, biblioteci. Văzând importanţa lor, de cele mai multe ori ele sunt înfiinţate din iniţiativa populaţiei, sau sunt datorite fondurilor puse la dispoziţie de Albanezi bogaţi. Aşa, la Corcea a luat fiinţă o bibliotecă din munificenţa patriotului albanez *Turtulh*, ca şi la Elbassan, unde a fost fondată de un albanez, care i-a lăsat prin testament mijloace suficiente. Dar nu numai în oraşe, ci şi în sate se simte nevoia bibliotecilor, căci unele din ele cer înfiinţarea lor. Deocamdată satele sunt lipsite. Aici exercită o influenţă binefăcătoare învăţătorimea, despre care am amintit că este foarte naţionalistă. Din păcate, populaţia dela sate e lipsită de cele mai multe ori şi de o preoţime dispusă care să contribue la ridicarea culturii sale. Preoţii neprimind o educaţie potrivită ei înşişi, nu sunt la înălţimea chemării lor, în satele locuite de ortodocşi. De aceea s'a procedat anul trecut la o reorganizare a seminarului ortodox din Durazzo, care înainte de toate a fost transferat la Tirana. Despre o influenţă binefăcătoare a clerului musulman asupra populaţiei, nici nu poate fi vorba.

Primele biblioteci au luat fiinţă în Albania la sfârşitul secolului trecut, când începură să fie înfiinţate societăţi şi cercuri literare în centrele culturale albaneze. Până atunci Albanezii cari studiau în străinătate, fondau cercurile lor în marile oraşe sau în colonii albaneze, unde îşi puteau manifesta în mod liber naţionalismul şi aspiraţiile. Ei formau societăţi literare şi naţionale, din care vedem împrăştiate peste tot în Balcani, în Egipt, Italia şi în America. In Bucureşti exista o societate numită *Drita*, mai pe urmă *Diturija*, fiind condusă lung timp de actualul preşedinte al Consiliului de miniştri albanez, d-l *Pandele Evangheli*. Foarte cunoscută este şi societatea din Boston, *Vatra*, şi acea din Alexandria în Egipt, *Bashkimi*. In Albania, prima societate naţională fu fondată la Corcea în 1885. Oraşul acesta, situat în mijlocul unor sate locuite de Aromâni, el singur numărând sute de familii aromâne, era centrul mişcării intelectuale curat albaneze şi al mişcării naţionale din Albania. Deşi Scutari avea de asemenea o importanţă mare culturală, nu se poate tăgădui, totuş, că influenţa puternică austriacă şi italiană, având fiecare dedesubturile şi scopurile sale politice, nu favorizau de loc o deşteptare naţională albaneză, cu toate că

Femei din regiunea Santi Quaranta, la izvor

şcoala franciscană era totdeauna focar de naţionalitate albanez. In Corcea fură deci înfiinţate primele cercuri literare şi societăţi, care au şi pus bazele primei biblioteci albaneze în Corcea. Şi la Scutari luă fiinţă o societate culturală *Bashkimi*, care înfiinţă de asemenea o bibliotecă. La Elbassan avem din 1909 o societate literară *Vllazni'ja*, iar în 1910 *Bashkimi*, care înfiinţă o bibliotecă şi un muzeu. Sunt cele mai vechi so-

www.dacoromanica.ro

cietăți naționale și literare, și cele mai vechi biblioteci. Elbassanul, unde exista din timpurile acelea o școală normală albaneză, înființată de *K. Gurakuqi*, școală care a produs pleiada de entusiaști luptători pentru independența albaneză,

Femei albaneze

trebue considerat și el odată cu Corcea, ca un loc de unde se răspândea cultura națională, ziare și broșuri albaneze. Primele societăți național-literare care până în 1912, anul independenței albaneze, erau în fiecare moment în luptă cu autoritățile turcești cele bănuiau, și deci erau puține la număr, s'au înmulțit astăzi. Biblioteci de asemenea există multe, însă prea puține pentru setea de instruire a Albanezului. Setea aceasta este ilustrată de creșterea numărului cetitorilor la Biblioteca Națională din Tirana. Cât timpaceasta eramicășisneînsemnată(poate și fără cărți multe) cetitorii erau puțini. De doi ani i se dă mai multă importanță, fiind ridicată la rostul de bibliotecă națională și punându-i-se la dispoziție și fondurile de care avea nevoie. Și de atunci avem următoarea statistică: In 1928 ea a fost cercetată de 1.785 de cetitori, în 1929 de 5.240 cetitori, în 1931 de 8.610, iar în 1931 de 11.280 de cetitori; deci în 1929 până în 1931, o creștere de 115%. La Biblioteca Națională din Tirana se găsesc multe cărți rarissime albaneze, sau referindu-se la Albania și Albanezi.

Bibliotecile abia de acuma pot să fie înzestrate cu cărți albaneze, căci o literatură albaneză până nu de mult nici nu exista. Se putea vorbi cel mult de literatură populară, foarte bogată în balade, epopee eroice, în care se exalta vechia vitejie, sau bogată în poeme lirice. Literatura frumoasă începe abia dela constituirea Statului albanez.

Un factor foarte important al culturii poporului și destul de bine reprezentat în Albania, este presa politică și revistele. Ziare bune apar nu numai în Albania, ci și în coloniile puternice albaneze din străinătate. La noi apar chiar două. Albanezul face cu pasiune politică și de aceea nu e lucru de mirare că încă din anul proclamării constituției june-turce (1909), în Albania au ființăvreo 17 ziare. Azi există aproape în fiecare oraș, sediu de prefectură, o tipografie, care tipărește cărți, ziare, reviste. Ministerul Instrucției a înzestrat chiar Școala tehnică cu o tipografie. Dintre reviste trebue menționate *Minerva*, recentă, elegantă, bine scrisă, apoi *Hylli i Drites*, editată de Franciscani, și *Leka*, a Iezuiților din Scutari. Figură onorabilă printre reviste face revista *Shekulli XX*, a absolvenților școalei tehnice din Tirana, sau *Normalisti*, care se află în anul V, a elevilor școalei normale din Elbassan. *Mësuesi* este un periodic didactic din Tirana, ca și buletinul *Edukata e re* al Ministerului Instrucției. O nouă revistă din Tirana este *Vatra e Rinis*. Ministerul economiei naționale scoate o revistă numită *Bujqësija*, iar Ministerul Justiției buletinul *Jurisprudenca*. Pe lângă acestea mai există și alte periodice.

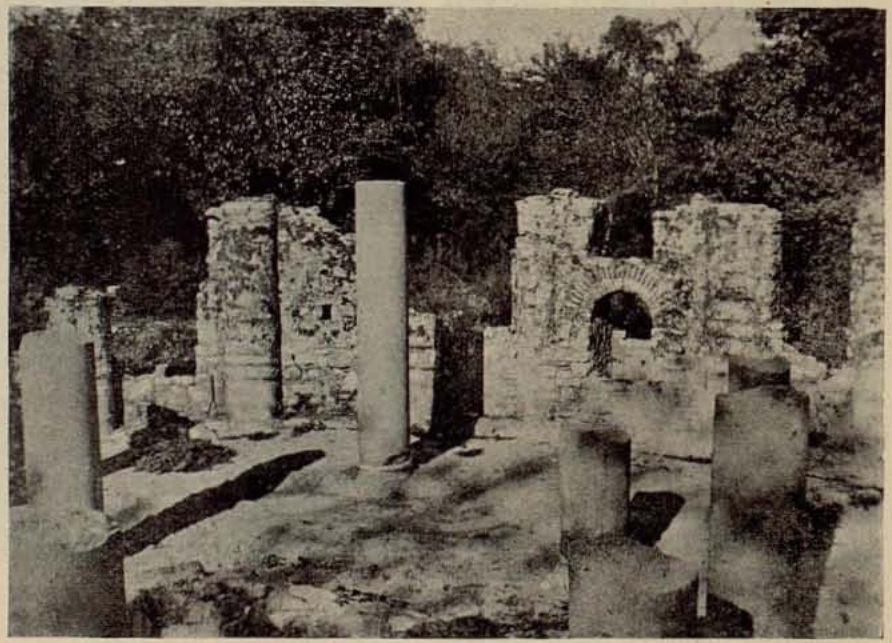

Baptisteriu în Butrinto

Guvernul manifestă multă grijă pentru țăranul albanez. In ce privește școala, el îi ia grija copiilor de școală, fiindcă Ministerul Instrucției instalează copiii din satele care n'au școală, în internate ținute pe cheltuiala sa în satele apropiate

www.dacoromanica.ro

cu şcoala. Dar mai are guvernul o grijă în ce priveşte pe ţăran: să facă din el un cultivator conştient al pământului, deşi există pământ în abundenţă, încă necultivat. Inainte de toate a fost desobişnuit de plugul de lemn, guvernul punându-i la dispoziţie pluguri de fier în mod gratuit, mai târziu cu plată, însă în rate mici. Ţăranul a trebuit să abandoneze şi alte mijloace primitive de prelucrare a pământului. Ca să-l deprindă cu cultura raţională, se primesc în şcolile agricole ale Statului elevi, cari la intrarea în şcoală se obligă în scris să se reîntoarcă la glie, pentru a prelucra în mod raţional pământul ce li se pune la dispoziţie. Numai cu această condiţie sunt primiţi în şcoală. Revenind la ţară, emanciparea femeii este foarte înaintată, cuprinzând şi pe femeea musulmană. O cucerire importantă a şcoalei şi a emancipării femenine a fost, când fetele musulmane, care altădată la vârsta lor erau obligate să poarte vălul, se prezentară în public la competiţii sportive în costume care le lăsau corpul aproape gol. Situaţia socială şi culturală a femeii musulmane şi creştine de astăzi este foarte îndepărtată de aceea pe care o avea, de exemplu, imediat după războiul mondial. Astăzi aproape în toate oraşele Albaniei, femeile formează societăţi cu scopuri culturale sau sociale. Din 1929, autorităţile cultului musulman au dispus abandonarea vălului, constatând că el nu are nimic comun cu religia sau obiceiurile ţării, ci

Coloane găsite la Pojani

titratul şcoalei agricole este mentorul ţăranilor. Guvernul introduce de asemenea maşini noui agricole şi autotractoare. Şcolile agricole au pepiniere întinse de pomi roditori, pe cari îi distribue ţăranilor, cari sunt obligaţi prin lege să-i planteze şi să-i îngrijească. Tot din programul educaţiei ţăranului face parte şi «*săptămâna arborelui*», anuală, în care se desvoltă prin conferinţe cultul arborelui şi se sădesc peste tot locul copaci. O influenţă binefăcătoare spre mai bine exercită şi fermele-model, numite *aflicuri*, pe care guvernul le-a instalat foarte numeroase pe terenurile ce-i aparţin. La o educaţie a poporului dela ţară va contribui şi o vastă operă de reformă agrară în curs de executare, finanţată de Banca Agricolă, a doua bancă în Albania, unde până acuma exista numai Banca Naţională.

In oraşe situaţia e altfel. Orăşenii au venit în contact cu străinii, mai ales meseriaşi sau negustori, şi au învăţat dela ei diferite meserii. Şcoli profesionale foarte moderne dau Albanezului astăzi o creştere profesională care egalează complet pe aceea, ce ar primi-o în străinătate. Viaţa socială a început să rupă în oraşe bariera prejudecăţilor orientale, şi este un obiceiu arab. Totuş vor trece încă ani, până vor dispare toate prejudecăţile în care fu crescută secole de-a-rândul, femeia.

In ce priveşte societăţile corale sau muzicale, acestea sunt încă rare în Albania. In oraşele creştine ortodoxe ale Albaniei, există coruri la fiecare biserică, care câteodată se unesc ca la Corcea, pentru a da concerte. Din aceste coruri s'a selecţionat la Corcea un grup de amatori, cari au dat şi reprezentaţii de teatru. Tot la Corcea există şi o societate muzicală, «*Lyra*». Muzici de orhestră sunt numai cele militare, care îşi recrutează muzicanţii dintre străini, între cari mulţi Cehoslovaci. Dumineca şi în sărbători muzicile acestea concertează în parcul din Tirana, procurând multă plăcere Tiranienilor. Orhestre civile nu există, toate localurile şi cafenelele sunt însă înzestrate cu instalaţii de radio, ale căror haut-parleur-uri asurzesc pe trecători. Muzica se face teoretic în şcoală. Nu a fost dat încă timpul să se dezvolte, totuş concertele ocazionale sunt foarte gustate. Câteva artiste şi artişti, cântăreţi şi muzicanţi, cari şi-au făcut studiile în străinătate, au revenit în ţară şi încep să obişnuiască

www.dacoromanica.ro

lumea cu concerte şi muzică înaltă. (Vorbesc de «lumea» care nu a ieşit din ţară, căci am cunoscut Albanezi foarte blazaţi chiar, cari vorbesc aproape mai bine franţuzeşte, englezeşte sau nemţeşte decât limba lor maternă). Printre aceşti cântăreţi şi muzicieni, sunt de amintit pianista *Lola Aleksi*, soprana *Gjeorgjia Filçe* şi tenorul *Turtulli*.

La Tirana există de anul trecut şi un început de conservator, numit Institutul muzical regal, în care se învaţă solfegiu, cor, compoziţie, contrapunct şi toate instrumentele. Cu timpul se poate aştepta o desvoltare a gustului muzical şi în popor, care până acuma cunoaşte numai muzica populară, ce se confundă cu acea specifică Orientului, cu melodii monotone şi totuş aţâţătoare. Un titlu, de merit incontestabil întru promovarea muzicii şi a gustului pentru muzică, îl are de amatori, cari constituiţi în societăţi culturale-teatrale, reprezintă de regulă piese patriotice, tratând subiecte din luptele eroice ale Albaniei pentru neatârnare. La Tirana există o astfel de societate cultural-teatrală, *Fryma e re* (Suflul nou); grupul de artişti-amatori din Valona, numit *Vlora*, dă reprezentaţii teatrale în diferite oraşe albaneze. Pogradec, un orăşel prietenos lângă lacul Ohridei, are şi el un club artistic, cu numele de *Dragoi*. De clubul teatral din Corcea am amintit. In schimb sunt multe cinematografe răspândite în toată Albania, care este înzestrată peste tot cu electricitate şi îşi poate permite luxul cinematografelor. Chiar oraşele mici nu sunt lipsite de electricitate. Filmele sunt controlate de o comisie specială. Pentru educaţia tineretului, toate cinematografele sunt obligate să proiecteze de două ori pe săptă-

Biserică veche din Voskopoj în care s'a găsit jilţul lui Gojdu

mână, Joia şi Duminica, filme cu subiecte educative, pe care şi le procură dela *Enti Kombëtar*, organizaţia naţională de educaţie a tineretului, de care am vorbit. Lipsa pe care o simţi mai mult în Albania, este aceea a muzeelor. Există câteva, ce e drept, dar nu li s'a dat importanţa pe care o merită. Bibliotecii naţionale din Tirana i s'a anexat şi un muzeu, intitulat *Muzeu naţional;* dar atâtea sculpturi fine, pietre cu inscripţii greceşti, romane, bizantine şi turceşti, stau în curte în voia intemperiilor. La *Fieri* există un muzeu Zogu, în care sunt adăpostite mai cu seamă obiectele descoperite la săpăturile dela *Pojani*, vechea *Apollonia*, dar muzeul nu are până acum niciun conservator. Şi apoi, atâtea frumuseţi sculpturale ale artei clasice zac amestecate la Pojani, unde lipsa de mijloace nu-i permite misiunii arheologice franceze de sub conducerea d-lui L. Rey să termine săpăturile şi să adăpostească undeva obiectele desgropate. Cea mai bună soartă o au admirabilele sculpturi praxiteliene desgropate de d-l Ugolini la *Butrinto*, vechiul *Buthrotum*, cântat de Virgil în

comitetul artistic al societăţii naţionale de educaţie a tineretului «*Enti Kombëtar Djelmnija Shqiptare*», o organizaţie excelentă ce stă sub conducerea directă a Regelui şi sub patronajul luat foarte în serios de una din surorile Regelui. Această organizaţie, aproape militară, are partea ei imensă de contribuţie şi în educaţia morală ca şi în cea fizică a întregului tineret, atât a celui din şcoală, cât şi a celui în afară de şcoală. Ei îi va datori generaţia tânără a Albaniei sănătatea sa morală şi trupească, căci întreaga educaţie morală care ia un loc foarte important în şcoală, şi acea fizică, este diriguită de auxiliarele diplomate ale acestei organizaţii, instructori salariaţi de Ministerul Instrucţiei, însă dependenţi erarhic de *Enti Kombëtar* şi de Rege.

Câteva cuvinte acum şi despre teatrul în Albania. Teatrul nu există. Bazele acestuia s'au pus abia în şcoala de recitaţie dramatică din Tirana, care însă după câteva luni de existenţă a trebuit să-şi închidă porţile din lipsă de mijloace. Deocamdată suplinesc lipsa unui teatru stabil, diferitele trupe

www.dacoromanica.ro

Eneida cu cuvintele: « *et celsam Buthroti accedimus urbem...* » D-l Ugolini a clădit mai întâi un muzeu din pietrele vechii cetăţi a lui Virgil, înainte de a desgropa statuile de marmoră albă.

La Valona am admirat un muzeu particular al beiului *Ekrem Vlora*, fiul lui Ismail Kemal, luptătorul independenţei albaneze. Plin de bogăţii imense, muzeul acesta conţine o colecţie completă de arme albaneze în argint şi aur curat, apoi o colecţie de vreo 50 de corane iluminate în aur, la vederea cărora ar îngălbeni de invidie şi conservatorii dela British Museum. Totuş am văzut la Valona diferite piese frumoase de sculptură, provenite din diferite cetăţi vechi romane sau greco-bizantine, răspândite într'un parc mic şi pe lângă primăria oraşului, în loc să fie adăpostite undeva, fiind menite

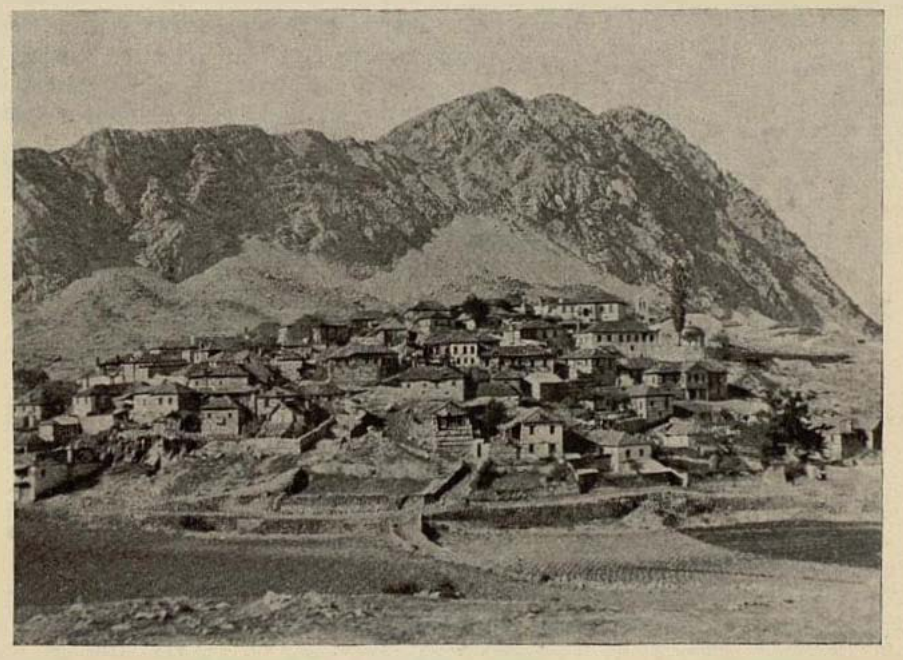

Un sat pitoresc: Laskovik

astfel distrucţiei. Trebue să menţionez şi un muzeu de naturale, văzut la Iezuiţii din Scutari. Am văzut totuş aproape peste tot locul în această Albanie atât de bogată în reminiscenţe istorice din vremuri antice, piese istorice părăsite. De câte ori nu m'am mirat, văzând coloane dorice de marmoră la o moschee, până nu am fost lămurit de cineva, că coloanele au fost aflate zăcând undeva şi întrebuinţate la clădirea colonadei unei geamii sau biserici. La Berat am văzut pe zidurile cetăţii veneţiene tunuri veneţiene de bronz, cu care se jucau copiii.

Păcat că nu există un muzeu special de artă naţională, în care să se păstreze piese din atât de bogatul şi pitorescul costum albanez, din mobilierul vechiu în lemn sculptat sau pictat în lemn, cu motive de ornamentaţie specific albaneză. Am văzut tot la Berat o admirabilă pictură de ornamentaţie pe lemn, în tavanul unei geamii; pictura nu se va păstra decât încă câţiva ani. Astăzi se mai întâlneşte foarte rar. In casa vice-preşedintelui Consiliului de Stat, d-l *Libohova* din Tirana, am văzut un tavan sculptat cu motive albaneze şi aurit cu foi de aur veritabil. In timpul ocupaţiei Austriacii au tăiat câteva din aceste tavanuri, ducându-le la Viena sau aiurea şi lăsând unul singur intact. (D-l Libohova ar putea admira astăzi tavanele sale în vreun muzeu din Austria). Am văzut atâtea şi atâtea lucruri, al căror loc e într'un muzeu naţional, care totuş nu există. Grija acestuia nu ar trebui să constitue ultima grijă a Ministerului Instrucţiei. Oraşul Kruja, cetatea eroului naţional Skanderbeg, cetatea care a cunoscut luptele eroice ale acestuia pentru neatârnarea Albaniei, a fost declarată monument istoric. Tot aşa există multe alte locuri care merită aceeaş clasare.

Nimeni nu se îngrijeşte de păstrarea portului albanez, foarte pitoresc; nimeni nu caută să instruiască populaţia asupra avantajului de a păstra costumul naţional. De fapt poţi vedea astăzi ţărani din *Kosovo*, cari au emigrat din Jugoslavia, în haine ieftine de orăşan, iar fetele lor cu părul tuns, ei cari erau cei mai conservatori în toate. Costumele cusute numai în fir de aur şi argint veritabil se vând azi pe piaţă colecţionarilor străini. Numai ţăranii munteni din nordul Albaniei mai sunt conservatori şi apar în pitorescul lor port, atât cei din munţii *Merdita*, cât şi cei din *Zadrima*, cei din *Malcija Madhe* sau *Vogel*, sau *Dukadžin*; toate costumele acestea sunt foarte diferite şi pitoreşti. In Scutari, care se deosebia de celelalte oraşe prin un costum bogat al cucoanelor catolice sau musulmane, astăzi le poţi vedea foarte rar. Guvernul a luat iniţiativa în anul acesta a clădirii unui pavilion albanez la expoziţia din *Bari*, în care au fost expuse costumele albaneze lucrate atât de delicat, şi care au fost foarte mult admirate. Dar toate acestea trebuesc păstrate în muzeu, ca şi lucrurile şi uneltele casnice ale Albanezului, sculptate, care dau dovada unui real simţ artistic, precum lăzile de lemn din Scutari

www.dacoromanica.ro

cu acele graţioase motive de frunze stilizate, pe care le regăsim şi în plafoanele sculptate scutarine. Se rărese de asemeni şi armele albaneze, cartuşierele şi vergelele de puşcă în argint, cu motive naţionale. Tot aşa de remarcabile sunt şi fusele de tors sau chemineurile,care sunt acum foarte rare şi pe care le aflăm numai în case aristocrate; fiind construite din scânduri şi ghips nu pot fi durabile.

Intr'un muzeu naţional ar trebui să intre, pe lângă toate acestea reprezentante ale unui gust artistic naţional ales, şi covoarele albaneze, care încep să fie influenţate de modele jugoslave, greceşti sau aromânesti. Grija guvernului trebue să meargă intr'acolo de a aduna la un loc tipuri curate ale artei populare, până nu va fi prea târziu, căci modernizarea Albaniei face progrese foarte repezi şi foarte curând nimic nu va mai rămânea din aceste tezaure, ci va fi cu siguranţă de găsit in muzee străine. Aceeaş grijă va trebui să manifeste guvernul şi pentru bisericile care mai pot fi salvate de pieire, ca de ex. la Berat sau bisericile părăsite din centrul aromânesc dela Voskopoj, patria lui Şaguna, unde fresce minunate acoper zidurile exterioare şi interne ale bisericilor, pângărite de soldaţii anamiţi din armata franceză, cari le întrebuinţau ca grajd, ca dormitoare sau pentru a instala în ele cuptoare de pâine. In una din aceste biserici, biserica Sf. Nicolai, văzuiu păstrat încă jilţul de lemn, bogat ornamentat şi sculptat, şi chiar aurit, al epitropului bisericii, *Gojdu*, după care se mai numeşte astăzi un cartier din Voskopoj, cartierul Gojdu, în apropierea cărora vin casele familiei Moci'oni şi apoi a Şagunenilor. Sunt locuri care fac să se perinde în faţa ochilor noştri imaginea atâtor personagii distinse din istoria proprie! La caz de nevoie ar trebui să salvăm noi aceste rămăşiţe din trecutul nostru.

Am căutat să atingem totul ce ar avea legătură cu educaţia poporului în Albania. Am arătat ce s'a făcut şi ce nu s'a făcut pentru ea. Dacă considerăm timpul scurt al desvoltării Albaniei, şi condiţiile grele în care s'a făcut ceva pentru cultura poporului, entusiasmul suplinind de cele mai multe ori, atunci putem spune că s'a făcut mult; faţă de ceea ce rămâne însă de făcut şi va trebui făcut, suntem siliţi să constatăm că e încă puţin şi că rămâne foarte mult de făcut. *Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

VLAD BĂNĂŢEANU

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN

POLITICA CULTURII (N. Iorga, G. Brătianu, Dragoş Protopopescu, N. Bagdasar, M. Sanielevici, Al. Claudian, P. P. Panaitescu, Traian Brăileanu, D. I. Suchianu, G. G. Antonescu, M. Ralea, F. Ştefănescu-Goangă, C. Kiriţescu, C. Rădulescu-Motru, G. Ionescu-Sişeşti, V. Vâlcovici, Paul Negulescu, V. N. Madgearu, P. Andrei, Mircea Djuvara, I. Petrovici, E. Racoviţă, Emanoil Bucuţa, I. Simionescu, Ion Marin Sadoveanu, G. Breazul, Tudor Vianu, Eugen Filotti, Fr. Müller, D. Gusti) 558 pag. Lei 400

TRANSILVANIA
BANATUL, CRIŞANA, MARAMUREŞUL
1918—1928

O monografie puternică a pământurilor româneşti alipite ţării prin hotărârea Adunării dela Alba-Iulia, cu prilejul împlinirii a zece ani dela acest fapt. Scrisă de cei mai buni cunoscători ai problemelor şi îmbrăţişând toate domeniile, istoric, cosmologic, economic, etnografic şi social, administrativ, cultural, 1582 de pagini în trei mari volume, cu nenumărate planşe în afară de text, diagrame, hărţi, ilustraţii, reproduceri colorate.

Preţul celor trei volume 2000 lei (la administraţia «Boabelor de Grâu»)

Vor apărea în curând în editura *Boabe de Grâu* şi în conlucrare cu *P. E. N.* clubul român:

SĂLIŞTENCELE, Povestire de *Coloman Mikszath*, din ungureşte de *A. Todor*, cu desene de *Demian*.

RUVA, roman macedonean, de *Marcu Beza*, cu reproduceri după călători vechi englezi.

STÂNCA ROŞIE, roman de *Grigorios Xenopoulos*. din greceşte de *Anton Mistachide*, cu desene de *I. Teodorescu Sion*

Din cuprinsul numerelor viitoare: Biblioteca Brukenthal; Batthyanaeum din Alba Iulia; Colegiul Bethlen din Aiud; Şcoala de arhitectură din Bucureşti; Conservatorul din Bucureşti; Şcoala de arte frumoase din Bucureşti; Tipografia cărţilor bisericeşti din Bucureşti; Tipografia din Blaj; Fabrica de hârtie Buşteni; Aşezămintele muncitoreşti; Societatea Scriitorilor Români (S. S. R.); Societatea femeilor ortodoxe; S. K. V. (Societatea carpatină ardeleană); Liga Navală; Muzeul de artă bisericească; Muzeul Kalinderu; Muzeul Ţării din Cernăuţi; Arhivele Statului din Chişinău; Muzeul săcuiesc din Sfântu Gheorghe; Muzeul Geologic; Coloana Traiană; Sarmizegetuza; Adam Klissi; Castelul Peleş; Castelul Mogoşoaia; Casa Văcăreştilor; Castelul Kemeny de pe Mureş; Conacul Ciocăneşti; Cetăţile ţărăneşti săseşti; Mitropolia din Bucureşti; Catedrala metropolitană din Sibiu; Palatul metropolitan din Cernăuţi; Biserica Antim; Biserica românească din Sofia; Urme româneşti la Muntele Athos; Turnu-Severin; Delta; Valea Prahovei; Dunărea noastră; Piatra Craiului; Mangalia; Un sat din Basarabia (Cornova); Copacul românesc.

In numărul viitor începe Romanul: IN JUGUL DOMNULUI de *Iosif Nyirö*, tradus din ungureşte de Ilie Dăianu, cu ilustraţii de B. Szabo.

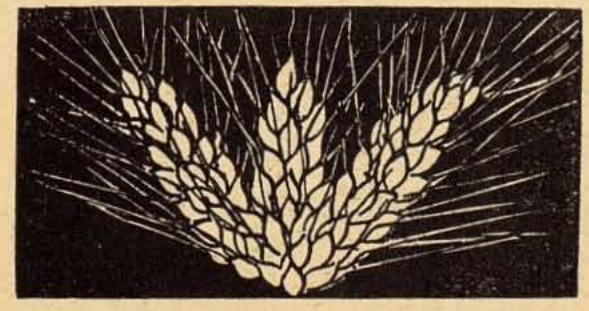

4000 EX. — 6.X.1933

www.dacoromanica.ro

AU APĂRUT:

ARHIVA PENTRU ȘTIINȚA ȘI REFORMA SOCIALĂ

ORGAN AL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

Director: D. GUSTI

Anul X, Nr. 1—4, 987 pagini, cu un rezumat francez de 40 pagini, și un indice de 19 pagini, 48 planșe hors-texte pe hârtie cretată, 15 planșe în culori, planșe geografice, muzicale, statistice. *Studii* (1—58 pag.); *Arhiva monografică* (59—587 pag.); *Arhiva legislativă* (588—623 pag.); *Arhiva documentară* (624—654 pag.); *Mișcarea ideilor* (655—680 pag.); *Recenzii* (681—814 pag.); *Cronica* (815—898 pag.); *Buletinul Institutului Social Român* (899—918 pag.); *Buletinul Bibliografic:* Sociologia 1930 (919—941 pag.); *Buletinul Sălii de lectură* (942—987 pag.). **Prețul 500 lei.**

CATALOGUL BIBLIOTECII POPULARE

CU UN CUVÂNT INAINTE DE *D. GUSTI*

PROGRAM DE LUCRU

PENTRU

ACȚIUNEA CULTURALĂ

CU UN CUVÂNT INAINTE DE *D. GUSTI*

NOPȚI LA HANUL DIN ANTIMOVO

cronică-roman de *Iordan Iovcov*, din bulgărește de *V. C. Hrisicu*, cu desene de *I. Teodorescu-Sion.*

PREȚUL 50 LEI

PREȚUL LEI 25

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALA
BUCUREȘTI 1933

www.dacoromanica.ro